

Hörður Ágústsson

Endurreisnarmaður íslenskra sjónmennta

Listasafn Reykjavíkur Reykjavik Art Museum

4. febrúar – 24. apríl 2005

Listasafn Reykjavíkur Reykjavík Art Museum
Kjarvalsstaðir

Forstöðumaður Listasafns
Reykjavíkur
Director of the Reykjavík
Art Museum
Eiríkur Þorláksson

Sýningarnefnd
Exhibition Committee
Eiríkur Þorláksson
Guðmundur Oddur Magnússon
Pétur H. Ármannsson

Verkefnisstjórn sýningar
Exhibition coordination
Ágústa Kristófersdóttir
Pétur H. Ármannsson
Þorbjörg Br. Gunnarsdóttir

Rannsóknir, heimildaöflun
og skráning
Research and documentation
Arndís S. Árnadóttir

Kynningarstjóri
Public Relations
Soffía Karlsdóttir

Fræðsludeild
Educational Department
Ólöf K. Sigurðardóttir

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

Ritstjóri Editor
Pétur H. Ármannsson

Þýðing Translation
Alda Sigmundsdóttir

Yfirlestur Proofreading
Páll Bjarnason

Ljósmyndun Photography
Christopher Lund
ofl. and others

Hönnun Design
Atli Hilmarsson

Prentun og bókband
Printing and binding
Gutenberg hf.

Leturgerð Typeface
Akzidenz Grotesk Linotype

Pappír Paper
Munken Lynx 150 g

Sérstakar þakkir fá
Special thanks to

Hörður Ágústsson
og fjölskylda hans
and his family

Aðalsteinn Ingólfsson

Aldís Sigurðardóttir

Alma Guðmundsdóttir

Auður Ólafsdóttir

Björn Ástmundsson

Byggðasafn Árnesinga

Byggðasafn Snæfellinga og
Hnappdæla

Hið íslenska bókmenntafélag

Hönnunarsafn Íslands

Jón Reykdal

Jóhanna V. Þórðardóttir

Kristín G. Guðnadóttir

Listaháskóli Íslands

Listasafn A.S.Í.

Listasafn Íslands

Listasafn Háskóla Íslands

Ljósmyndasafn Reykjavíkur

Lýður Pálsson

Pétur Árason

Reykjalundur
endurhæfingamiðstöð

Safn, Laugavegi 37

Sigríður Kristín Birnudóttir

Sögusetrið Hvolsvelli

Þorbjörg Þórðardóttir

Þorsteinn Gunnarsson

	6	Endurreisnarmaður íslenskra sjónmennta The Renaissance Man in Icelandic Visual Art
Greinar	10	Könnuður forms og líta Myndlistarmaðurinn Hörður Ágústsson Eiríkur Þorláksson
	28	Að byggja klaustur úr orðstráum Kennarinn og skólamaðurinn Hörður Ágústsson Hildur Hákonardóttir
	32	Að opna augu þjóðar Framlag Harðar Ágústssonar til byggingarlistar Pétur H. Ármannsson
	50	Til almennings Framlag Harðar Ágústssonar til grafískrar hönnunar Guðmundur Oddur Magnússon
Endurbirt efni	62	„Listaverk er eins og prentmynd af mannlegum huga“ Viðtal við Hörð Ágústsson, listmálara
	63	Við álitum að form og litur búi yfir sérstökum seið eða andlegum kraft Kynningarræða 1953
	68	Byggingarlist [1], Birtingur 1. hefti, 1955
	74	Byggingarlist [2], Birtingur 2. hefti, 1955
	81	Mótunarmennt
	82	Íslensk mótunarmennt
	83	Á áfangaskilum Félag íslenskra auglýsingateiknara
Æviatriði og verk	93	Æviatriði
	93	Sérsýningar
	94	Samsýningar
	95	Viðtöl og afmælisgreinar
	95	Ritaskrá 1952 – 2004
	98	Helstu heimildir um sýningar og störf
	100	Útvarps- og sjónvarpsefni
	101	Bóka- og prenthönnun Drög að skrá
	102	Húsakannanir og endurgervingarverkefni
	102	Hús og innréttingar

Endurreisnarmaður íslenskra sjónmennta

Eiríkur Þorláksson

Guðmundur Oddur Magnússon

Pétur H. Ármannsson

Hörður Ágústsson er fyrir löngu orðinn kunnur sem einn af fremstu og fjölhæfustu listamönnum þjóðarinnar. Á ferli sem spannar meira en hálfa öld hefur hann skilað margföldu lífsstarfi sem myndlistarmaður, hönnuður, kennari, gagnrýnandi, rithöfundur, fræðimaður á sviði sjónvísinda og brautryðjandi í rannsóknum á íslenskrri húsagerðarsögu. Síðast en ekki síst er hann einn helsti baráttu- og hugsjónamaður á sviði íslenskra sjónlista, talsmaður þess að umbúnaðurinn sem slíkur eigi sér innihald og að mennt og menningararfur forms og líta sé engu síðri en orðsins list.

Hörður Ágústsson nýtur nú óskoraðrar virðingar og hefur hlotið margvíslegar viðurkenningar fyrir verk sín, en þrátt fyrir það er sýn flestra á fjölbætt ævistarf hans nokkuð brotakennð. Þeir sem vel þekkja fræðimanninn Hörð veita listsköpun hans litla athygli, og áhugafólk um myndlist Harðar þekkir störf hans á sviði fræða og rannsókna mest af afspurn. Enn færri vita um verk Harðar á sviði hönnunar og bókagerðar, en þau störf skapa þó mikilvæga tengingu milli fræðimannsins og myndlistarmannsins.

Það hefur löngum verið talinn aðall góðra verkmanna, að þeir hafi verið heilir og óskiptir í áhuga sínum á þeim sviðum, sem þeir helguðu líf sitt. En slík skilgreining er ekki einhlít, og það kemur ef til vill hvergi betur fram en í ferli Harðar Ágústssonar. Sá maður, sem vinnur í senn að list og könnun á helminum, leitir þekkingar á fjölmörgum sviðum, kynnir sér þau í þaula og heldur síðan fram skoðunum sínum án tillits til tíðarandans, hefur á erlendum málum oft verið nefndur „Renaissance Man“. Víst er að Hörður Ágústsson ber með sóma nafngiftina endurreisnarmaður íslenskra sjónmennta.

Hörður Ágústsson er endurreisnarmaður í fleiri en einum skilningi. Í listsköpun sinni hefur hann sótt meir í sjónmenntaarf ítölsku endurreisnarinnar og grunnrannsóknir forms og líta en flestir íslenskir samtíðarmenn hans. Jafnframt hefur hann leitast við að sameina þekkingu klassísku meistaranna og

móðerníska hugsun 20. aldar. Í rannsóknum sínum og kennslu hefur hann verið knúinn áfram af hugsjóninni um að endurreisn sé nauðsynleg á sviði íslenskra sjón- og mótunarmennta. Og líkt og þeir Alberti og Pacioli hefur Hörður verið óþreytandi að vekja athygli á gleymdum menningararfi fyrri tíðar, draga fram í dagsljósið forna þekkingu, nýta hana í eigin listsköpun og setja fram á skipulegan hátt í ræðu og riti.

Á sýningunni í vestursal Kjarvalsstaða er leitast við að varpa ljósi á framlag Harðar Ágústssonar á sviði myndlistar, hönnunar og byggingarlistar og hvernig hinir ólíku þættir fléttast saman í einstæðu lífsverki, þar sem enginn þeirra verður skilinn án vitundar um hina. Það er trú okkar að ævistarf Harðar sé þörf áminning um það erindi sem heildræn sýn endurreisnarmannsins á við samtíma okkar.

Við undirbúning sýningarinnar hefur Listasafn Reykjavíkur notið velvildar fjölmargra er hafa veitt upplýsingar og aðstoðað við rannsóknir á ferli Harðar Ágústssonar með einum eða öðrum hætti, sem ber að þakka. Viljum við sérstaklega nefna mikilvægt framlag Arndísar S. Árnadóttur listfræðings, sem hefur tekið saman ritaskrá, yfirlit yfir sýningar listamannsins og æviferil, auk annarrar rannsóknarvinnu.

Það er að lokum von okkar að með sýningunni takist að veita örliða innsýn í hið margþætta lífsstarf Harðar Ágústssonar. Einnig vonum við að með þessari sýningarskrá sé orðinn til fyrsti vísir að eins konar „handbók í Herði“, er geti orðið áhugafólki um feril þessa merka listamanns að gagni við frekari skoðun á listsköpun hans og rannsóknum.

For a long time, Hörður Ágústsson has been regarded as one of Iceland's most prominent and multi-talented artists. Over a period spanning more than half a century he has delivered a multi-faceted career as a visual artist, designer, teacher, critic, writer, academic in the field of visual art, and pioneer in researching Iceland's architectural heritage. Last but not least, he is one of the primary activists and ideologists in the field of Icelandic visual art, a champion of the notion that the packaging of the thing itself contains some kind of substance and that education and the cultural heritage of form and colour are no less valuable than the art of the written word.

Hörður Ágústsson enjoys uncontested respect and has received diverse recognition for his work. Nonetheless, the vision most people have of his varied career is rather fragmented. Those who are well acquainted with Hörður the academic pay little attention to his works of art, and those interested in Hörður's art are only remotely familiar with his work in the fields of theory and research. Fewer still know about Hörður's work in design and bookbinding, which nevertheless form an important tie between the academic and the artist.

It has long been considered a sign of a good craftsman that he give his whole and undivided attention to his life's work. But this concept does not always apply, as aptly demonstrated by Hörður Ágústsson's career. A man who works both at his art and at exploring his understanding of the world, who seeks knowledge in many fields, investigates them thoroughly and then presents his views irrespective of the *Zeitgeist* – such a man is often referred to as a Renaissance man. And one thing is certain: Hörður Ágústsson can carry the title Renaissance Man in Icelandic Visual Art with pride.

Yet Hörður Ágústsson is a Renaissance man in more than one respect. In his art he has borrowed more from the artistic heritage of the Italian Renaissance and the basic study of form and colour

than most of his Icelandic contemporaries. He has also endeavoured to unite the understanding of the classic masters with modernistic thinking. In his research he has been driven by the ideal that reconstruction is necessary in Icelandic visual and form training. And like Alberti and Pacioli he has tirelessly called attention to the forgotten cultural heritage of former times, brought to light ancient knowledge, used it in his own art and presented it systematically both verbally and in writing.

The exhibition in the west hall of the Reykjavik Art Museum – Kjarvalsstaðir attempts to shed light on Hörður Ágústsson's contribution to the fields of art, design and architecture, and how these different concepts are woven together into a unique career where none can be fully understood without the others. It is our conviction that Hörður's life's work is a necessary reminder of the value of the all-incorporating vision of the Renaissance man in our modern times.

In constructing the exhibition, the Reykjavik Art Museum – Kjarvalsstaðir has enjoyed the good assistance of many people who have provided information and helped with research into Hörður Ágústsson's career in one way or another. Thanks go out to each and every one of them. We would particularly like to cite the important contribution made by art historian Arndís S. Árnadóttir, who has worked on creating a bibliography, as well as an overview of exhibitions by the artist and of the main events in his life and work, in addition to conducting other research.

Finally, it is our hope that this exhibition may give some small insight into the multi-faceted career of Hörður Ágústsson. We also hope that this exhibition programme may be viewed as the precursor to a 'Hörður-handbook' and may be useful to those interested in the career of this important artist, and those who wish to further delve into his art or research work.

Greinar

-
10	Könnuður forms og lita
Myndlistarmaðurinn Hörður Ágústsson
Eiríkur Þorláksson
28	Að byggja klaustur úr orðstráum
Kennarinn og skólamaðurinn Hörður Ágústsson
Hildur Hákonardóttir
32	Að opna augu þjóðar
Framlag Harðar Ágústssonar til byggingarlistar
Pétur H. Ármannsson
50	Til almennings
Framlag Harðar Ágústssonar til grafískrar hönnunar
Guðmundur Oddur Magnússon

Eiríkur Þorláksson

Hörður Ágústsson var snemma ákveðinn í hvað hann ætlaði að taka sér fyrir hendur í lífinu: Hann ætlaði að verða bæði listmálari og arkitekt, mála formiddaginn og byggja eftirmiðdaginn – en viðurkennir strax að þetta hafi honum þó aldrei tekist.¹ En þessi ásetningur vék aldrei frá honum, og varð lykillinn að þeim fjölræðamanni, sem Hörður átti eftir að reynast á löngum og farsælum ferli sínum.

Hörður fékk sína fyrstu teiknikennslu í Ingimars-skóla hjá Birni Björnssyni, en stundaði síðan nám við Menntaskólann í Reykjavík með þann ásetning í huga að fara síðan utan til náms í arkitektúr; þar kenndi hins vegar Finnur Jónsson listmálari teikningu í 3. bekk, og varð fyrsti maðurinn til að hvetja Hörð til að verða listamaður. Þegar hann útskrifaðist úr Menntaskólanum vorið 1941 var síðari heimsstyrjöldin hins vegar skollin á, Ísland hernumið land og Evrópa lok-uð.²

Ýmsir jafnaldrar hans fóru á stríðsárunum til Bandaríkjanna til að læra – Kristján Davíðsson, Kjartan Guðjónsson, Jóhannes Jóhannesson og Valtýr Pétursson. Sjálfum kom Herði ekki til hugar að leita þangað til mennta; var þar hvort tveggja, sósíalísk hugsun hins unga hugsjónamanns sem vildi sem minnst hafa með hið kapitalíska stórveldi að gera, og sú staðreynd að hugurinn stefndi á þeim tíma að listnámi á klassískum grunni, sem honum fannst eingöngu hægt að sækja til Evrópu.

Hann settist því á skólabekk í verkfræðideild Háskóla Íslands einn vetur og sótti einkatíma til Einars Sveinssonar arkitekts, hvort tveggja til undirbúnings námi í arkitektúr. Samhliða gekk Hörður tvo vetur í Handiðaskólann, þar sem hann naut leiðsagnar manna eins og Kurt Zier, Þorvaldar Skúlasonar og Gunnlaugs Scheving. Má ætla að í því námi hafi myndlistin náð yfirhöndinni – þar var grunnurinn að framtíðinni lagður, því eftir að stríðinu lauk sótti Hörður sér einkum nám í myndlist til ýmissa Evrópulanda.

Hörður hefur sagt að námstíminn í Handiða-skólanum hafi verið hans besti skóli í myndlistinni;

síðara nám á erlendri grundu hafi verið hjóm eitt við hlið þeirrar markvissu fræðslu og tilsagnar, sem hann naut hjá kennurum skólans, og hann hafi búið að því alla tíð. Gildi þess náms sem hann átti eftir að stunda síðar í Kaupmannahöfn, London, París og á Ítalíu hafi í raun falist í tækifærinu til að vinna sjálfstætt og læra af eigin reynslu á þeim grunni sem hafði verið lagður í skólanum við Grundarstíginn í Reykjavík.

En það var annað sem fylgdi hernámi Íslands og átti eftir að reynast Herði mikilvægt til framtíðar: Með auknum samskiptum við Bandaríkin á stríðsárunum barst hingað til lands umtalsvert af listaverkabókum, sem Hörður drakk í sig af mikilli áfergju. Má segja að aðdáun hans á módernismanum hafi orðið til á þessum árum fyrir tilstilli slíkra bóka, þannig að Hörður hafi í raun náð vopnum sínum í myndlistinni áður en hann lagði af stað í nám sitt í Evrópu.³ Í hugmyndum hans á þessum tíma renna saman í eitt áhugi hans á eldri myndlist, mikilvægi nýrra hreyfinga, og ekki síst þjóðfélagsleg viðhorf, þar sem koma saman jafnaðarhugmyndir sósíalísmans og miskunnsemi kristindómsins. Hörður lýsti þessum grunni sínum ágætlega í viðtali í tilefni yfirlitssýningar sem haldin var í Listasafni Íslands 1983:

„Ég vildi gjarna læra sem flest um gömlu meistarana og hafði ekki síst hugann við endurreisnartímann, þegar menn unnu í senn að list og rannsókn á heiminum. Þeim klassísku hugmyndum vildi ég koma á framfæri í myndum ásamt með módernískum hugmyndum sem við höfðum frá Þorvaldi og Scheving. Við vorum líka mjög upptendraðir af frelsi og framtíð kornungs lýðveldis á Íslandi á þessum árum. Mér var mikið í mun að taka íslenskan veruleika með okkur inn í málverkið. Og hjá mér runnu líka saman röttækar réttlætishugmyndir sósíalísmans og bræðralagshugmyndir kristindómsins.“⁴ Þessar hugmyndir mótuðu mjög fyrsta skeið hans í myndlistinni.

Haustið 1945 sigldi Hörður til Kaupmannahafnar og settist þar í hina konunglegu listaakademíu um veturinn, en fannst lítið til námsins koma, sem var

¹ Dagblaðið, 9. okt. 1976.

² Þjóðviljinn, 5.–6. nóvember 1983; viðtal Árna Bergmann við listamanninn.

³ Samtal höfundar við listamanninn 24. mars 2004.

⁴ Þjóðviljinn, 5.–6. nóv. 1983; viðtal Árna Bergmann við listamanninn.

kirfilega bundið á klafa gamalla kennsluáðferða. Í bókasafni akademiunnar kynntist hann þó ýmsu áhugaverðu, m.a. verkum Pauls Klee, sem hann hafði ekki séð áður. Vorið 1946 fór hann hins vegar til London, þar sem hann fékk að sækja tíma hjá Courtauld-listastofnuninni auk þess sem hann fékk að kópiera myndir á National Gallery. Þar minnst Hörður sérstaklega verka Titian, sem síðar áttu m.a. eftir að verða honum fyrirmynd nýrra verka.

Um sumarið fékk Hörður afnot af vinnustofu Karls Kvaran í Skerjafirði, þar sem hann vann að myndum úr íslenskum sjávarþorpum, sem var mikilvægur vottur um hugmyndir hans um hlut alþýðunnar í listinni. Hörður dvaldi síðan í Reykjavík og vann að list sinni um sinn og stofnaði m.a. skóla í kjallara á Laufásveginum. Þennan vetur málaði hann m.a. portrett af Kristjáni Júlíussyni, sem er nú á safni á Húsavík.

Vorið 1947 hélt Hörður til Parísar, þar sem hann átti eftir að dvelja lengstum allt til 1952 við nám í akademíum, en lærði þó mest í formi sjálfsnáms (t.d. leigðu hann og Hjörleifur Sigurðsson saman módel til að vinna eftir). Í París var saman kominn hópur íslenskra listamanna, sem átti eftir að gera sig gildandi í menningarlífinu heima á Íslandi á næstu áratugum, en auk þeirra Hjörleifs má nefna þá Valtý Pétursson og Thor Vilhjálmsson. Í borginni var mikil listræn gerjun, þar sem fór saman að listamenn streymdu víðs vegar að til Parísar eftir lok heimsstyrjaldarinnar, og tilfinningin fyrir nauðsyn listrænnar uppbyggingar í kjölfar stríðsins sveif yfir vötnum. 1948 fór Hörður í afar mikilvæga ferð til Flórens (þar sem hann m.a. hitti fyrir Gerði Helgadóttur) þar sem honum gafst tækifæri til að sjá með eigin augum verk meistara endurreisnarinnar og kópiera þau. Þessi ferð átti eftir að reynast honum mikilvægur grunnur fyrir framtíðina, því í henni gerði hann sér betur ljóst en nokkru sinni fyrr mikilvægi teikningarinnar og formfræðinnar í sköpun listaverksins.

Hörður hélt sína fyrstu einkasýningu í Galerie Raymond Duncan í París sumarið 1949, en kom síðan með hana heim, þar sem sömu verk voru sýnd í Listamannaskálanum í september sama ár. Á sýningunni voru 63 málverk, en auk þess nokkur fjöldi teikninga, sem segir til um áhuga listamannsins á að minna á gildi þessa undirstöðuþátta myndlistarinnar.

Segja má, að á þessari fyrstu sýningu Harðar opinberist öðru fremur fyrsta tímabilið í myndlist hans, sem má kenna við hinn íslenska, kristna ættjarðarvin. Flestar myndanna voru helgaðar íslenskum alþýðumínum með kristilegu ívafi, eins og titlarnir bera margir með sér, en meðal þeirra má finna nöfn eins og ‚Skip leggur að‘, ‚Saga um sild‘, ‚Uppskipun‘, ‚Sildarstúlkur‘, ‚Skip mitt kom af hafi í gær‘ og

‚Stúlka, barn, fugl og sól‘; þetta voru myndefni, sem listamaðurinn hafði byrjað að vinna með tveimur árum fyrr. Þó má frekar tala um hugsýnir en raunveruleika, og bent var á að kaldir líttónar myndanna gefi þeim ákveðinn blæ dulúðar, sem nálgist ef til vill myndblæ súrrealisma.⁵ Í þessum verkum var einnig að finna sterka geometríska myndbyggingu, sem var auðsærri en orðið var hjá öðrum samtímamönnum hans í listinni á þessum tíma. Stærstu verkin á sýningunni voru ‚Fyrsti sonur Mariu‘ og ‚Vinnuhlé‘, þar sem segja má að kristni og kommúnismi sameinist í íslensku umhverfi Biblíusagna, þar sem fjallræðan er færð inn í íslenskt umhverfi.

Viðbrögð við sýningunni voru einkar jákvæð í Þjóðviljanum, enda féll myndefnið vel að því viðhorfi vinstrimanna, að alþýðan ætti að vera upphaf alls í listinni, ekki síður en á öðrum sviðum. Í frétt blaðsins af sýningunni var bent á, að verkin beri þess merki að listamaðurinn hafi haft góð tækifæri til að mennta sig í listinni, enda dvalið síðustu tvö ár í París:

„Það er auðséð að höfundur þeirra hefur fengið tækifæri til að ganga uppá hólinn þar sem vindar heimsmenningarinnar leika um mann. En hann hefur haft lag á að samræma það, sem hann lærir í útlöndinu, því, sem hann þekkir heima; – og þar er fólgið höfuðgildi verka hans. Þau eru íslensk; þjóðleg. Höfundurinn siglir til útlönda að temja sér sem fullkomnust vinnubrögð, en hann gleymir samt ekki þeim gamla sannleik, að góður listamaður getur enginn orðið nema hann yrki samkvæmt uppruna sínum.“⁶

Áðrir voru ekki eins velviljaðir í ummælum um sýninguna, en í tilefni sýningar hans tveimur árum síðar rifjaði einn ummælandi upp þessa sýningu: „Hörður hefur sýnt hér sjálfstætt einu sinni áður, haustið 1949. Myndir hans frá því tímabili voru vægast sagt áhrifalittlar, þó að þær sýndu mikinn vilja, nánast sagt einlæga viðleitni í þá átt að tjá einhvern trúrænan yl, en hráleiki lita og tvístraðar og óákveðnar línur kæfðu í fæðingunni flest, sem vakti fyrir hinum góðhuga málarana.“⁷

Þessi fyrsta sýning markaði hins vegar einnig endir þessa tímabils í listsköpun Harðar, því að list hans tók nokkrum breytingum á þessum síðustu árum í París (en hann flutti loks heim til Íslands 1952). Má með nokkrum rétti rekja þær til myndraðarinnar um Monsieur Maitre, en sú röð samanstendur bæði af olíumálverkum og teikningum. Umræddur herramaður var óreglumaður sem bjó í sama húsi og Hörður í París og var alltaf að betla af honum fé, og ákvað listamaðurinn þá að fá hann til að sitja fyrir gegn þóknun í stað þess að standa í þessu betli. Hörður notaði þetta tækifæri til mikillar greiningar á myndefninu, auk markvissrar notkunar á litum og formum, þann-

⁵ Morgunblaðið, 23. sept. 1949.

⁶ Þjóðviljinn, 17. sept. 1949.

⁷ Lif og list, ágúst/okt. 1951.

ig að úr verður áhrifamikil myndröð. Upp frá þessu tók að bera meira á áhuga hans á abstraktlistinni, sem þá var að ryðja sér til rúms með afgerandi hætti í listheiminum, og varð nú helsti farvegur íslenskrar myndlistar næsta áratuginn og gott betur.

Sjálfur fór Hörður varlega af stað á þessum vettvangi, forðaðist yfirborðsmennsku en vann litlar myndir, þar sem formin voru allsráðandi, en litil litanoftkun; hann leit ætíð til náttúrunnar sem fordæmis, því að þar væri að finna allt sem til þurfti, form og líti. Þetta kom skýrt fram í forsíðuviðtali sem tekið var við listamanninn í vikublaðinu *Gandi*, sem kom út í fyrsta sinn í lok október 1951, en þar var Hörður spurður hvort hann væri að mála abstrakt: „Ég tel mig ekki vera abstraktmálara. Abstrakt eru aðeins þeir málara, sem reyna að gefa útrás hugmyndum og tilfinningum, sem ekki hafa neinn aflvaka í hinni ytri náttúru, heldur koma beint úr þeirra eigin sálarlífi, án tengsla við umhverfið. Orðið abstrakt þýðir raunverulega allt það, sem hvorki verður séð né þreifað á, og þess vegna má til sanns vegar færa að í allri list sé eitthvað abstrakt.“⁹

Listferill Harðar Ágústssonar var hafinn með þessum fyrstu einkasýningum, en hann tók einnig þátt í samsýningum hér á landi og erlendis. Þannig átti hann verk á *Salon d'Automne* í París um haustið, og einnig í *Salon de Mai* og *Salon des Indépendants* í París bæði 1950 og 1951; einkasýning sem haldin var í Listamannaskálanum í október 1951 var áður í *Galerie Breteau* í París um sumarið 1951.

Með þeirri sýningu henti Hörður sér af fullum krafti inn í hringiðu umræðunnar um abstraktlistina, sem varð ríkjandi í myndlistinni hér á landi á 6. áratugnum. Vegna þessa er rétt að benda á, að viðbrögðin við sýningunni í París voru þó nokkuð ólík; franskir gagnrýnandinn Robert Vrinat skrifaði um sýninguna í *Arts-Beaux-Arts* í júlí 1951:

„Hörður Ágústsson, sem um nokkurt árábil hefur starfað í París og sökk sér ofan í vinnu sína, ber íslenskri list vitni. Hér hefur hann þroskað með sér endurminninguna um land sitt, hér hefur hann fundið sér réttan stíl til þess að túlka hana, hér hefur hann göfgað hæfileika sína og fundið þeim form. Í málverkum hans er byggingin ströng, örugg og þrívíð (plastísk), og enda þótt hann hafi ekki horfið frá því að tjá náttúruna, hefur hann gert form hennar einfaldari og ummyndað þau. Yfir myndum hans hvílir saknaðarblær. Hann á yfir miklu lítavali að ráða og getur því málað gagnsætt vatn, blátt eða grænblátt haf með hvítu löðri, ásamt hrynjandi báta og segla með litum menguðum salti. Hann malar hina rólegu krafta landslagsins, og loks fólkið sjálft, sterklega sjómenn undir ljósum himni, þar sem rökkrið verður

aldrei að veruleika.“⁹

Viðbrögðin hér heima voru að þessu sinni ekki jafn jákvæð og tveimur árum fyrr, svo vægt sé til orða tekið, enda átti hinn nýi stíll sér fáa formælendur fyrsta kastið. Í *Morgunblaðinu* lýsti ‚Orri‘ vonbrigðum sínum með sýninguna, því hann saknaði hins hlutbundna og sagði í raun nóg komið: „Það veldur nokkrum vonbrigðum að hann [Hörður] hefur að mestu lagt á hilluna að mála mannamyndir, og samstæður með fólki og húsum, eða hliðstæðu efni, sem íslensk list er alls ekki ofhlaðin af. Hins vegar er bráðum nóg komið af hugmynda samsetningum al-óhlutræns viðhorfs, sem hinir ungu menn virðast keppast við að taka hver eftir öðrum, og er náttúrulega framandi áhrif, og þá fyrst og fremst frönsk áhrif, sem samrýmist varla íslenskum hugsunarhætti, enda oft nauða ósjálfstætt eða beinlínis tekið eftir öðrum listamönnum.“¹⁰ Í tímaritinu *Lif* og list er tekið enn sterkar til orða: „Því miður hefur málaranum tæpast tekizt að finna þá túlkunar- aðferð, sem hæfir honum; að minnsta kosti fer þessi abstrakt-neo-expressionismi málaranum illa. Litirnir í flestum þessum hugmyndum (fantasíum) eru þungir, falla illa saman, einhver grútarkeimur af samsetningu þeirra, línur og litir margra olíumyndanna skortir sveiflur og iðandi hreyfing, léttan samleik; það er eins og málariinn skeyti ekki um að byggja margar þessara mynda úr andstæðuáhrifum (kontrast) litanna, svo að maður fer að fá hugboð um, að málariinn athugi tæplega áhrif ljóss og skugga í náttúrunni ellegar vinni myndir sínar við lélega birtu, hálfgerða grútarýru – jafnvell“¹¹ – Ummæli sem þessi voru aðeins meðal fyrstu skotanna í umræddu stríði, sem ekki verður rakið frekar hér, enda hafa því verið gerð góð skil í ýmsum sýningarskrám á undanförunum árum.¹²

Hörður tók þátt í baráttu abstraktlistamanna sem skapandi listamaður, sem hélt einkasýningar og tók þátt í mikilvægum samsýningum (sjá lista yfir sýningar Harðar annars staðar í skránni), bæði hér á landi og erlendis; þannig tók hann t.d. þátt í *Salon d'Octobre* í París haustið 1952, en þar var um að ræða eins konar sýningu mótmælenda, sem stefnt var gegn ofurvaldi *Salon de Mai* í frönsku listalífi. En Hörður tók ekki síðri þátt í baráttunni með því að leitast við að fræða, einkum eftir að hann flutti heim til Íslands það sama ár; hann skrifaði greinar, hélt fyrirlestra og kenndi, sem leiddi til þess að hann var á þessum tíma gjarna talinn „mestur ‚theoretiker‘ ... okkar ungu myndlistarmanna, enda hefur hann bæði skrifað mikið um myndlist og flutt fyrirlestra.“¹³

Slíkar tilraunir listamanna til að fræða hinn almenna listunnanda voru nýlunda á þessum tíma, og gátu af sér fjörugt listalíf, þó andstæðingarnir væru oftast en ekki ósveigjanlegir og orðljótir í garð ‚klessu-

⁹ Gandur, 1. tbl. I. árg., 29. okt. 1951.

¹⁰ Arts-Beaux-Arts, 6. júlí 1951.

¹¹ Morgunblaðið, 23. okt. 1951.

¹² Lif og list, ágúst/okt. 1951.

¹³ Til frekari fróðleiks má m.a. benda á sýningarnar ‚Íslensk abstraktlist‘ á Kjarvalsstöðum 1987 (sýningarskrá) og ‚Draumurinn um hreint form – Íslensk abstraktlist 1950 – 1960‘ í Listasafni Íslands 1998 (sýningarskrá).

¹⁴ Gandur, 1. tbl. I. árg., 29. okt. 1951.

málaranna'. Eitt merkasta framlagið í þessari umræðu var stutt ræða sem Hörður flutti við opnun haustsýningarinnar í Listamannaskálanum árið 1953, en þar sýndi hann verk sín ásamt þeim Eiríki Smith, Karli Kvaran, Svavari Guðnasyni og Sverri Haraldssyni, en þetta var að líkindum í fyrsta sinn sem haldin var fræðileg umfjöllun í ræðu við opnun myndlistarsýningar hér á landi. Í upphafi máls síns segir Hörður að tilefni orða sinna væru kvartanir í seinni tíð um að listin væri að fjarlægjast fólkið, og bilið sífellt að stækka. Eftir að hafa vísað til orða Halldórs Laxness og Jóns Stefánssonar um dæmi varðandi ólík viðbrögð við hinu þekktu og hinu ókunna, vísar hann til tónlistar til stuðnings þeirri skoðun sinni, að hið óhlutbundna hljóti ætíð að vera verðugt viðfangsefni: „Óháðilegar mætti orða þetta svo: Við álitum að form og litur búi eins og hljómurinn og tónfallið yfir sérstökum seið eða andlegum krafti. Í viðjum eftirmyndar eru þau að einhverju leyti drepin í dróma. Það er eins og hún teffji leikinn eða samspilið. Þess vegna er henni sleppt. Þið skuluð því ekki reyna að sjá eftirlíkingu í þessum myndum. Hún er þar blátt áfram ekki til.“¹⁴

Viðtökurnar við sýningu Harðar 1954 voru mun betri en þremur árum fyrr, enda fór skilningur vaxandi á abstraktlist, og komnir voru til starfa tveir skribentar, sem skildu hvað um var að vera, og studdu það af heilum hug.¹⁵ Báðir tóku til þess með hvaða hætti verk hans höfðu breyst, en nú útfærði hann með litum verk sem áður (t.d. á haustsýningunni 1953) höfðu aðeins verið í gráskalanum; jafnvægi lita og forma þykir mun betra en áður, eða eins og Valtýr Pétursson segir: „Hann hefur fundið listastaiga, sem honum hefur tekist að gera að sínu eigin tjáningarformi, og verk hans verða persónulegri fyrir bragðið.“¹⁶ — Þetta kemur vel fram í myndum eins og ‚Minniborg‘ og ‚Borgarland‘ sem báðar eru frá 1954, en þau verk eru góð dæmi um það jafnvægi forma og lita, sem listamaðurinn hefur náð að skapa.

Nú liðu fimm ár fram að næstu einkasýningu Harðar, en á þessum tíma var margt að gerjast í lífi listamannsins. Hann var orðinn fjölskyldumaður, og hafði tekið að sér kennslu við Myndlistarskólann í Reykjavík, þar sem hann kenndi formfræði og litfræði. Hörður hellti sér út í rannsóknir á þessum sviðum í eigin listsköpun samhliða kennslunni, og þar með endurskoðun á allri sinni eigin hugmyndafræði í myndlistinni, m.a. með tilvísun til optískra mynda, sem Hörður kynntist þegar hann dvaldi um tíma í París 1955 – 56. Hann átti síðan eftir að halda áfram þessum rannsóknum um langt árabíl samhliða öðrum verkefnum, en þær leiddu hann um síðir til notkunar litlimbanda í stað olíu í málverkum sínum nær fimmtán árum síðar.

Athyglisverður þáttur í listsköpun Harðar á sjötta áratugnum eru nokkrar veggmyndir sem hann vann inn í opinberar byggingar. Sú fyrsta var í afgreiðslusal útibús Búnaðarbankans að Laugavegi 118, gerð árið 1953 í samráði við arkitektinn Gunnlaug Halldórsson. Önnur var í kaffistofu Arnarhváls, unnin úr korki, og sú þriðja í tengigangi Samvinnuskólans að Bifröst, báðar frá árinu 1957; loks var veggmynd í vinnuskála á Reykjalundi, gerð 1958 – 59.

Einnig varð hann ein af driffjöðrunum við útgáfu tímaritsins Birtings og einn helsti hönnuður þess, en það hóf göngu sína 1955. Birtingur var einn helsti vettvangur umfjöllunar um nýjar listir á öllum sviðum hér á landi allan þann tíma sem það var gefið út, allt til 1968, og á þeim vettvangi fjallaði Hörður öðrum fremur um annað helsta áhugasvið sitt, byggingarlistina, auk þess sem hann fjallaði einnig um myndlist í tímaritinu.

Það fyrsta sem menn tóku eftir á sýningunni 1959 var að hér var Hörður enn kominn á nýjar slóðir, enda verkin afrakstur rannsókna hans og tilrauna á undangengnum árum, þar sem sameinuðust áhugi hans á myndlist og byggingarlist. Sýningin var opnuð 29. ágúst í Listamannaskálanum, og er líklegt að listamaðurinn hafi verið einkar ánægður með kynningu á sýningunni í Morgunblaðinu þann sama dag, en þar sagði m.a.: „Skiptast verkin eiginlega alveg í tvo flokka og eru hengd þannig upp. Annars vegar eru lyrískar stemningsmyndir, sem listamaðurinn sjálfur kallar hreinar landslagsmyndir. Hins vegar er rytmiskur leikur með form í svörtu og hvítu. Annað minnir á vinnubrögð ljóðskálda, hitt á verk arkitekta.“¹⁷ Ekki voru allir fyrri félagar meðal listamanna jafnhfrifir af breytingunni, en Valtýr Pétursson viðurkenndi þó, að breytingarnar bæru kjark listamannsins vitni: „Alltaf er það gleðilegt, þegar listamenn hafa kjark til að fara nýjar leiðir, og ég virði það sannarlega við Hörð Ágústsson að vilja hasla sér völl í ferskum stíl. Raunverulega er ekkert eðlilegra en að menn leiti fyrir sér, og eitt er víst, að einmitt þannig hefur margur góður hlutur orðið til.“¹⁸

Það má með nokkrum rétti segja, að sjöundi áratugurinn hafi orðið eins konar millikafli í myndlistinni hjá Herði, enda verkefnum hlaðinn á öðrum sviðum. Frá 1961 eyddi hann flestum sumrum í ferðalög um landið við rannsóknir á gömlum húsum fyrir tilstilli styrkja úr Visindasjóði. Árið 1962 tók hann að kenna við Myndlista- og handíðaskólann, þar sem hann kenndi formfræði, en kennsla hans reyndist flestum nemendum þar mikil opinberun. Samhliða þessum störfum hélt Hörður þó áfram að koma á óvart í myndlistinni; á sýningu í Ásmundarsal við Freyjugötu vorið 1960 sýndi hann kolateikningar sem hann hafði gert

¹⁴ Kynningaræða flutt við opnun Haustsýningarinnar í Listamannaskálanum 17. sept. 1953; ræðan er birt í heild sinni annars staðar í þessari sýningarskrá.

¹⁵ Þetta voru þeir Valtýr Pétursson, sem skrifaði um myndlist í Morgunblaðið, og Björn Th. Björnsson, sem skrifaði í Þjóðviljann.

¹⁶ Morgunblaðið, 2. nóvember 1954.

¹⁷ Morgunblaðið, 29. ágúst 1959.

¹⁸ Morgunblaðið, 8. sept. 1959.

í París 1949 – 51 og ekki sýnt áður, andlitsmyndir og stúdíur. Að sögn ákvað hann að sýna þessar myndir „ekki síst vegna þess að dráttlistin er orðin að hornreku hér, litilmetin í öllu því flóði af málverkasýningum sem nú er á ferð, en hún er undirstöðugrein myndlistar.“¹⁹ Gunnlaugur Scheving þakkaði Herði sérstaklega fyrir þetta framtak, því að „teikningin ein og útaf fyrir sig hefir ávallt verið í miklum heiðri höfð meðal listamanna, bæði fyrr og síðar. Hún hefir verið undirstaðan og siðferði í listsköpun margra stærstu myndlistarmanna sögunnar.“²⁰

Enn kom Hörður á óvart með litilli sýningu á Mokka vorið 1962, sem síðan fór einnig til Akureyrar. Þar sýndi hann eingöngu vatnslitamyndir, eins konar náttúrustemmur sem hann sagði unnar í framhaldi af þeim expressionísku myndum sem hann hafði málað 1949 – 51.

1965 sýndi hann svo tæplega fjörutíu teikningar á ný í Bogasal Þjóðminjasafnsins, undir yfirskriftinni ‚Svart – Hvítt‘, allar unnar með svörtum vatnslit. Myndunum skipti hann í tvo hluta, annars vegar ‚píslarvotta og postula‘, og hins vegar ‚hugspeglanir og geðhrif‘. Geir Kristjánsson rithöfundur fylgdi sýningunni úr hlaði með stuttri grein undir yfirskriftinni ‚Myndir sem lifa hugsanalífi‘, en þar sagði hann m.a.: „Þessar myndir flytja ekki ræður, lýsa engu á ytra borði, en maður sér þær hugsa. Þeirra líf er hugsanalíf, og kannski er það þetta sem gerir Hörð að þeim góða portrettmálara sem hann er. Svona myndir verða alltaf skemmtilegar og spennandi félagsskapur. Með þeim er óhætt að stofna til langra kynna.“²¹

Þessi sýning vakti mikla athygli og hlaut almennt lof gagnrýnenda, einkum fyrir þá næmu túlkun, sem þar var að finna frá hendi listamannsins í látleysi verkanna. Það segir sitt, að Kurt Zier fann hjá sér þörf til að skrifa um sýningu þessa gamla nemanda síns: „Þó að þessi sýning hafi ekki verið áberandi og varla til þess fallin að fullnægja þeirri eftirspurn eftir hávaða og trúðabrögðum, sem virðast nú orðið vera ómissandi við listsýningar – bar hún vitni listrænni afstöðu sem er orðin næsta sjaldgæf. Mér var sönn ánægja að fá tækifæri að skoða þessi látlausu og hógværu verk Harðar. Þau komu mér fyrir sjónir sem dagbók manns, er tekizt hefur að samstillta hug og hjarta í þágu listar sinnar.“²²

Síðari hluta sjöunda áratugarins vék myndlistin fyrir öðru í lífi Harðar Ágústssonar; húsarannsóknirnar voru mikilvægt verkefni, og 1968 tók hann að sér stöðu skólástjóra Myndlista- og handíðaskóla Íslands. Báðum þessum verksviðum sinnti Hörður af miklum þrótti og dugnaði, og myndlistin mátti bíða um sinn.

Brátt kom í ljós, að Hörður hafði samhliða þessu allan undangenginn áratug haldið áfram rannsókn-

arstarfi sínu í myndlistinni á sviði formfræðinnar. Afraksturinn kom í ljós í sýningu sem hann gaf yfirskriftina ‚Úr formsmiðju 1961 – 71‘ og hélt í Gallerí SÚM síðla vetrar 1972. Með sýningunni hannaði listamaðurinn afar sérstakt fylgirit, margbrotið og einfalt í senn á þunnan pappír, þar sem hann birti einfaldar myndir af nokkrum þeirra formteikninga sem hann sýndi, og setti með örlitlar athugasemdir úr riti Guðmundar Finnbogasonar, Frá sjónarheimi: „Ég get ímyndað mér, að sumum finnist það undarleg fagurfræði, að tala mest um einfaldar línur eða strik, um stellingu þeirra, stefnur, skiptingu og hlutföll sín á milli, eða þá um einfaldar myndir klipptar úr pappír. En það er um ríki fegurðarinnar eins og himnaríki, að nema menn verði eins og barn, fá þeir þar ekki innngöngu.“²³ Í verkunum á sýningunni voru kannaðir og sundurgreindir þeir frumpættir sem myndlist grundvallast á, lína og form, og reynt á þanþol þeirra með ýmsu móti.²⁴

En til að sýna hvert ólíkindatöl Hörður var í list sinni, hélt hann á nákvæmlega sama tíma (25. mars til 9. apríl) aðra sýningu í Listasafni ASÍ; þar voru hins vegar uppi litlar myndir, afar lýrskar abstraktsjónir, þar sem liturinn réð ríkjum og endurspeglaði sem fyrr þau áhrif sem listamaðurinn hafði orðið fyrir af náttúru landsins, og hann skilaði síðan í form óhlutbundinna listaverka.²⁵

Þær ólíku hliðar á sama listamanni sem birtist í þessum tveimur sýningum árið 1972 eru góður vitnisburður þess einkennis Harðar sem persónu og listamanns, að hann var ætíð tilbúinn að takast á við ólíka hluti, rannsaka andstæður og fylgdist vel með því sem kom fram í listinni á hverjum tíma. Aðalsteinn Ingólfsson listfræðingur benti á þetta í grein um listamanninn nokkrum árum síðar: „Ferskleika sínum sem listamaður hefur Hörður haldið, ekki eingöngu með sjálfsgagnrýni heldur einnig með stöðugu sambandi, ‚dialóg‘, við yngri listamenn og með því að hafa augun opin fyrir því sem er að gerast í myndlist hverju sinni, bæði utanlands og innan. Þetta gerir að verkum að málverk hans virðast aldrei minjar frá horfinni tíð, heldur höfða þau ávallt beint til samtímans, og algengt er að finna verk hans hangandi bæði meðal FÍMara og SÚMara.“²⁶

Næsta sýning Harðar var haldin í Norræna húsinu 1975, og enn kom listamaðurinn á óvart. Verkin á sýningunni skiptust í átta seríur, flest unnin með olíulitum, tússi eða vatnslitum á pappír, en veigamest voru þó sex olíumálverk á striga, sem saman báru yfirskriftina ‚Myndflokkur um mannsönn‘ en þessi verk hafði Hörður unnið 1972 – 73. Hér kemur hið trúarlega stef listamannsins aftur fram, því verkin byggja öll á klassískum viðfangsefnum úr Biblíunni og bera

¹⁹ Tíminn, 14. maí 1960.

²⁰ Morgunblaðið, 24. maí 1960.

²¹ Sýningarskrá ‚Svart-Hvítt‘, sýningar í Bogasal Þjóðminjasafnsins 5. – 14. nóv. 1965.

²² Visir, 22. nóv. 1965.

²³ Úr formsmiðju 1961 – 71‘, Gallerí SÚM 25. mars – 9. apríl 1972, sýningarskrá.

²⁴ Ólafur Jóhann Sigurðsson, formálsorð sýningar Harðar í Norræna húsinu 8. – 18. maí 1975.

²⁵ Sama heimild.

²⁶ Visir, 12. maí 1975.

heiti eins og ‚Boðun lífs‘, ‚Skírsla‘, ‚Fagnaðarerindi‘ og ‚Mariúbæn‘. Í þessum myndaflokki má segja að endurómi viðfangsefni frá fyrstu sýningu hans 1949, þar sem kristleg myndefni voru færð upp á íslenska tilveru alþýðufólks; hins vegar er sá munurinn á, að hér byggir myndmálið á allri þeirri reynslu sem Hörður hafði öðlast sem skapandi listamaður, fræðimaður, kennari og persóna á þessum rúmu tveimur áratugum sem líðu á milli, og þess sér vissulega stað í mögnuðu myndmálinu.

Þessi verk vöktu mikla athygli á sýningunni 1975, og einnig þegar þau voru sýnd aftur sem sjálfstæð heild í Hallgrímskirkju 2004. Ummæli í fjölmiðlum voru almennt lofsamleg, og Niels Hafstein bendir sérstaklega á úr hvaða tilfinningum þessi verk virðast sprotta: „Sumir telja þjáningu listamannsins undirrot verkanna, samsláttur andstæðnanna og togstreita sálarlífsins séu þau öfl sem björgin hreyfa úr stað. – En því ekki gleðin líka? Er ekki líf mannsins tengt endanlegum unaði, eru ekki sköpunarverk lífsandans sá unaður með öðrum formerkjum? Hinn agaði tónn listarinnar verður í verkum Harðar Ágústssonar sjálfstæð músík, ekki hávaðasöm hljómkviða með pákum og lúðrum og málmgjöllum, heldur lífna hér hinir þýðari tónar, yfirlætislausir og hreinir. Og þessir tónar fylgja oss eftir er vér yfirgefum salinn.“²⁷

Hörður hefur sjálfur haldið því fram að ‚Myndflokkur um mannsson‘ hafi verið eins konar millispil í sínum listferli, hvíld frá þeim rannsóknum á eiginleikum forma og líta, sem annars áttu hug hans allan. Hann kennir hér áhrifum t.d. frá verkum bandaríska listamannsins Marks Tobey í þeirri ‚blettatækni‘ sem hann beitir í myndunum og hann hafði ekki notað áður. Hörður segir að þessar myndir hafi komið mjög auðveldlega fram þegar hann var að vinna þær, nánast flætt á strigann af sjálfum sér, og hann hafi verið eins og í öðrum heimi við strigann.²⁸

Tilvísunin í þessi tilteknu verk sem millispil eða hvíld í listsköpun Harðar á með vissum hætti rétt á sér, því að um svipað leyti gerir listamaðurinn uppgötvun, sem átti eftir að breyta hans myndlist það sem eftir var: Hann uppgötvaði möguleika lítaðra límbanda fyrir sínar rannsóknir í myndlistinni. Þessi uppgötvun varð honum mikil hvatning til vinnu á næstu árum, en málverk unnin með þessum hætti sýndi hann fyrst opinberlega á sýningu á Kjarvalsstöðum haustið 1976. Sýningunni gaf hann hina mjög svo viðeigandi yfirskrift ‚Úr lit- og formsmiðju 1953 – 1976‘, og vísaði þannig til sýningarinnar í Gallerí SÚM þremur árum áður.

Aðspurður um kostinn við að nota lituð límbönd í verkum sínum, og hvort það takmarkaði ekki mögulegar útfærslur (vegna takmarkaðs litavals) svaraði

Hörður skýrt og skörinort: „Í myndum eins og þessum verða öll skil að vera hrein og bein, og því er mun þægilegra að vinna þær svona í stað þess að mála þær. Þetta er einfaldlega hagkvæmni. Þetta auðveldar mér einnig að vinna í myndröðum. ... Ég ákvað í byrjun að vinna einungis með frumlitina og því hentudu límböndin ágætlega. Þetta gerir það að verkum að litirnir blandast á sjónhímnunni en ekki á fletinum og miklu hreinni verkan kemur út úr málverkinu.“²⁹

Hið lítaða límband átti eftir að verða mikilvægasti efniviður hans í myndlistinni frá því hann datt fyrst ofan á þetta vinnulag 1971, og málverk hans unnin með þessum aðferðum vöktu strax athygli nýrra kynslóða á kynngi listamannsins; hin hreina lína forms og litar var beinskeytt sem aldrei fyrr, og vangaveltur um eðli litarins, hvernig hann breytist eftir nánd eða fjarlægð urðu mun sterkari en áður, sem og gildi flatarins sjálfs, sem tekur stöðugum breytingum fyrir augum áhorfandans.

Segja má að sýningin á Kjarvalsstöðum 1976 marki ákveðin kaflaskipti í tilvist myndlistarmannsins Harðar Ágústssonar. Upp úr 1977 – 78 hætti Hörður að mestu að starfa sem myndlistarmaður, og sneri sér nær alfarið að ‚hinum mannum‘, arkitektinum, og hefur síðan sinnt af fullum þunga því þrekvirki sem skráning sögu íslenskrar húsagerðarlistar er.³⁰

En listaverk Harðar hafa haldið áfram að koma fyrir sjónar almennings í fjölmörgum sýningum, bæði á eldri verkum (t.d. á yfirlitssýningunni í Listasafni Íslands 1983) sem og verkum sem sum hver höfðu verið sýnd áður (t.d. í Listasafnum Nýhöfn 1990), enda af nógu að taka á vel birgri vinnustofunni. Þar leynist enn fjöldi dýrgripa, sem eiga eftir að vekja aðdáun og gleði listunnenda um langa framtíð.

Það vekur athygli þegar lítið er yfir sýningar Harðar í gegnum tíðina, að þar er ekki um að ræða stöðuga samfellu, þannig að hægt sé að sjá hæga og sigandi framþróun, líkt og gerist með flesta listamenn. Hver sýning er þaulhugsuð sem heild, þar sem listamaðurinn hefur tekist á við ákveðin viðfangsefni, en reynist um leið vissu uppgjör, því á næstu sýningu á eftir eru áherslurnar gjarna orðnar aðrar, efnistöð önnur – og listunnendur þurftu því sífellt að vera að setja sig í alveg nýjar stellingar gagnvart listamanninum. Viðbrögð samtímamanna hans í myndlistinni við þeim umbreytingum sem fólust í þessum vinnubrögðum Harðar voru líka oft fálæti og jafnvel andúð, enda var þessi stöðuga glíma hans við sjálfan sig og viðfangsefni listarinnar nokkuð ólík vinnubrögðum þeirra flestra; það var algengast að menn leituðu ákveðinnar leiðar í listinni og fylgdu síðan um langa hrið, stundum til æviloka. Það er ekki ólíklegt að þessar viðtökur annarra myndlistarmanna hafi átt sinn þátt

²⁷ Þjóðviljinn, 16. maí 1975.

²⁸ Samtal höfundar við listamanninn 1. apríl 2004.

²⁹ Dagblaðið 9. okt. 1976, samtal Aðalsteins Ingólfssonar við listamanninn.

³⁰ Þjóðviljinn, 5.–6. nóv. 1983; viðtal Árna Bergmann við listamanninn; Morgunblaðið, 29. febr. 2004; viðtal Þórodds Bjarnasonar við listamanninn.

í því að Hörður lagði myndlistina til hliðar og beindi kröftum sínum eftir það einkum að fræðimennsku og ritstörfum.

Hörður Ágústsson hefur ekki verið einhamur í sínu lífsverki, en einkenni þess kristallast með ágætum í ferli myndlistarmannsins. Þar ber fyrst að telja þolgæði þess sem vill rannsaka, kanna, og komast að eigin niðurstöðu á öllum sviðum, fremur en að gleypa hrátt það sem umhverfi eða tíska hvernar stundar reiðir fram; næst er hin hliðin á sama peningi, sem er fordómaleysi hans gagnvart því sem fyrir augu ber í fortíð og nútíð – engu er hafnað sem of gömlu/hefðbundnu eða sem of nýju/óhefðbundnu, heldur er allt sem hann hefur kynnt sér lagt undir mælistiku rannsakandans, vegið og metið á eigin innri verðleikum hins listræna gildis. Loks – og það sem mun halda nafni hans lengst á lofti – er vandvirknin honum í blóð borin; það er ekkert hálfkák í neinu í myndlist Harðar Ágústssonar, engar málamíðlanir, heldur aðeins markviss niðurstaða sem byggist á þekkingu, reynslu og verklegri færni, sem blasir við í öllum hans listaverkum og hver listamaður mætti vera stoltur af.

Hörður Ágústsson

The artist

Hörður Ágústsson decided at a young age what he wanted to do with his life – paint in the morning and build buildings in the afternoon.¹ He never wavered in his determination and this helped make him the successful and multi-dimensional artist and academic he would later become.

The Second World War was already underway when Hörður graduated from upper-secondary school in 1941, Iceland was under military occupation and Europe was closed. During the war many of his peers travelled to the United States to study, but for Hörður this was out of the question for two main reasons: he was a young idealist and socialist who wanted as little as possible to do with the capitalist state, and he wanted classical training in the visual arts, which he felt he could only obtain in Europe.²

He therefore enrolled in engineering at the University of Iceland for one winter, studied art, and also studied privately under the tuition of an architect. Following the end of the war, however, he sought training in visual art in various countries throughout Europe, most notably in Paris where he would spend the longest period of time. There he joined a group of Icelandic artists who would go on to be influential in Iceland's artistic circles in later years.

Hörður held his first solo art exhibition in the Galerie Raymond Duncan in Paris in the summer of 1949, subsequently bringing the same exhibition to Iceland. The works that made up that particular exhibition focused on the Icelandic worker and had a slightly Christian slant. Reactions to the exhibition were mixed; the socialist paper *Þjóðviljinn* praised it highly, while the more conservative media were not as generous.

Following this, Hörður's interest in abstract painting became more evident. He shunned superficiality and created small works that focused on form and used colour sparingly. Hörður participated in the struggles of the abstract painters as a creative artist, held solo exhibitions, and participated in important joint exhibitions, both in Iceland and abroad. His chosen method of struggle, however, was not least an effort to educate others, through writing articles, giving talks and teaching courses.

In the sixties, Hörður took a post at the Icelandic School of Arts and Crafts, teaching form and colour theory. Parallel to teaching, he immersed himself in studying these concepts in his own work, which led him to completely review his own artistic theories. This study would continue for years and eventually lead him to use coloured tape as a medium instead of oil, in the early seventies. That became his most important medium in visual art and his works created with this new technique opened the eyes of the new generation to Hörður's ingenuity. The clean line of colour and form was straightforward as never before, and musings on the nature of colour and how it changes according to distance became stronger than ever, as did the value of the surface itself, which undergoes constant changes before the eyes of the viewer.

From 1961 onwards, Hörður's visual art work gave way to his research into Icelandic architecture and historic buildings, and in 1968 he accepted the post of Director of the Icelandic School of Arts and Crafts. Following a handful of exhibitions from 1972 onwards, Hörður more or less retired from visual art in 1978 and devoted his energy to 'the other man' – the architect.

Hörður Ágústsson has made significant contributions in many fields in his life's work, yet what is sure to cement his reputation for years to come is his innate thoroughness in everything he does. There is nothing left to chance or lukewarm in Hörður's artistic work, no compromise, only a systematic conclusion based on knowledge, experience and skill, which is evident in all his work and which any artist might be well proud of.

¹ *Dagblaðið*, 9 Oct. 1976.

² *Þjóðviljinn* 5 – 6 November, 1983.

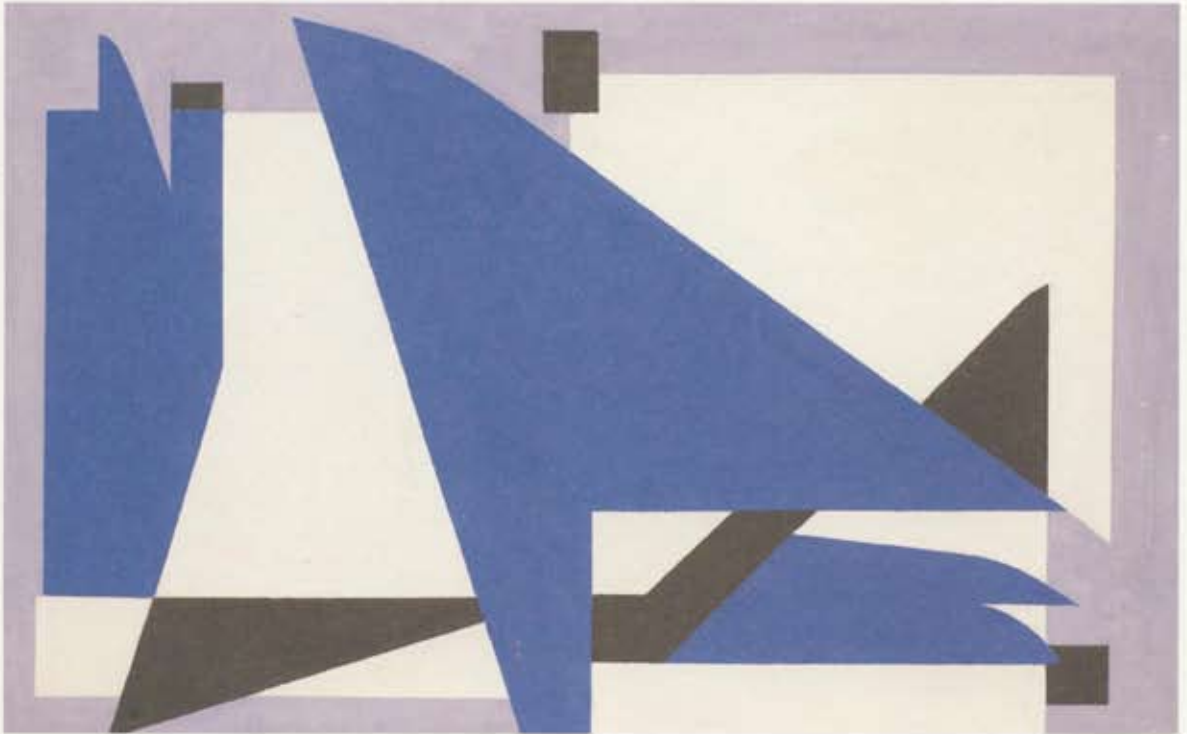

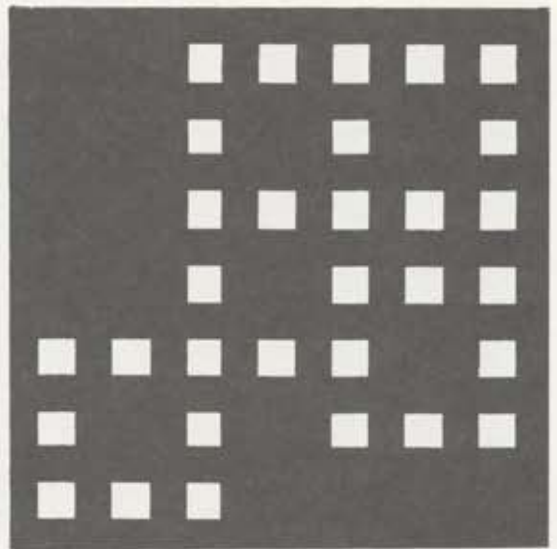
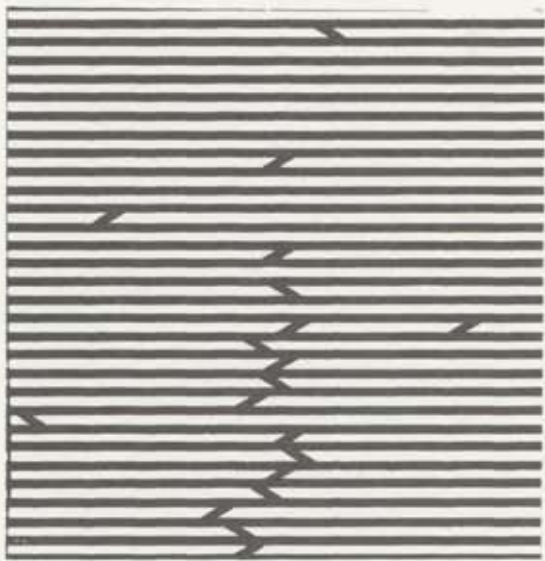
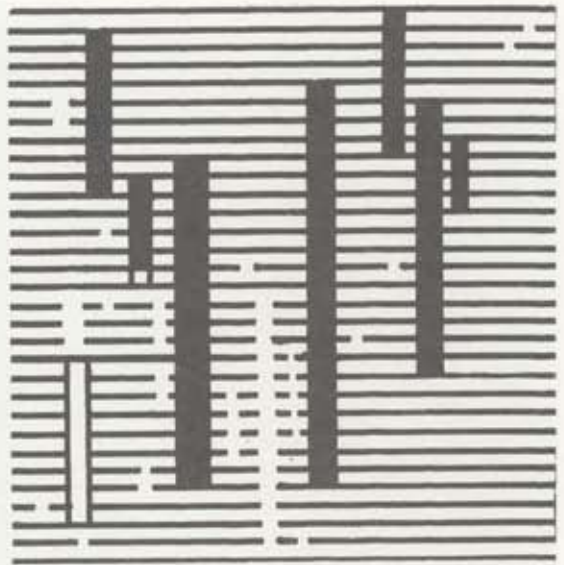
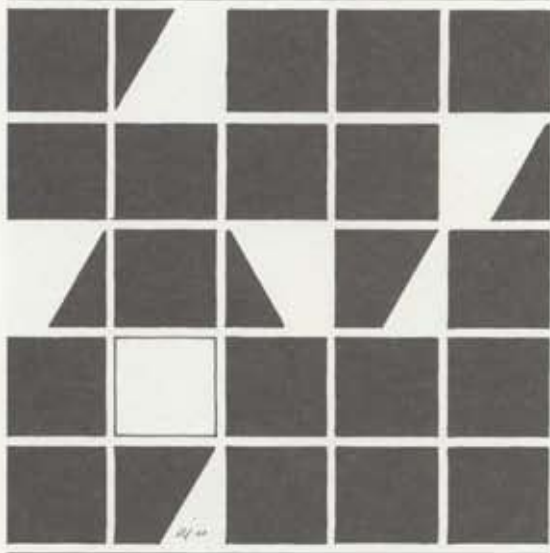
Bláin, 1953 | olía á stríga, 64 x 105 cm | Einkaeign

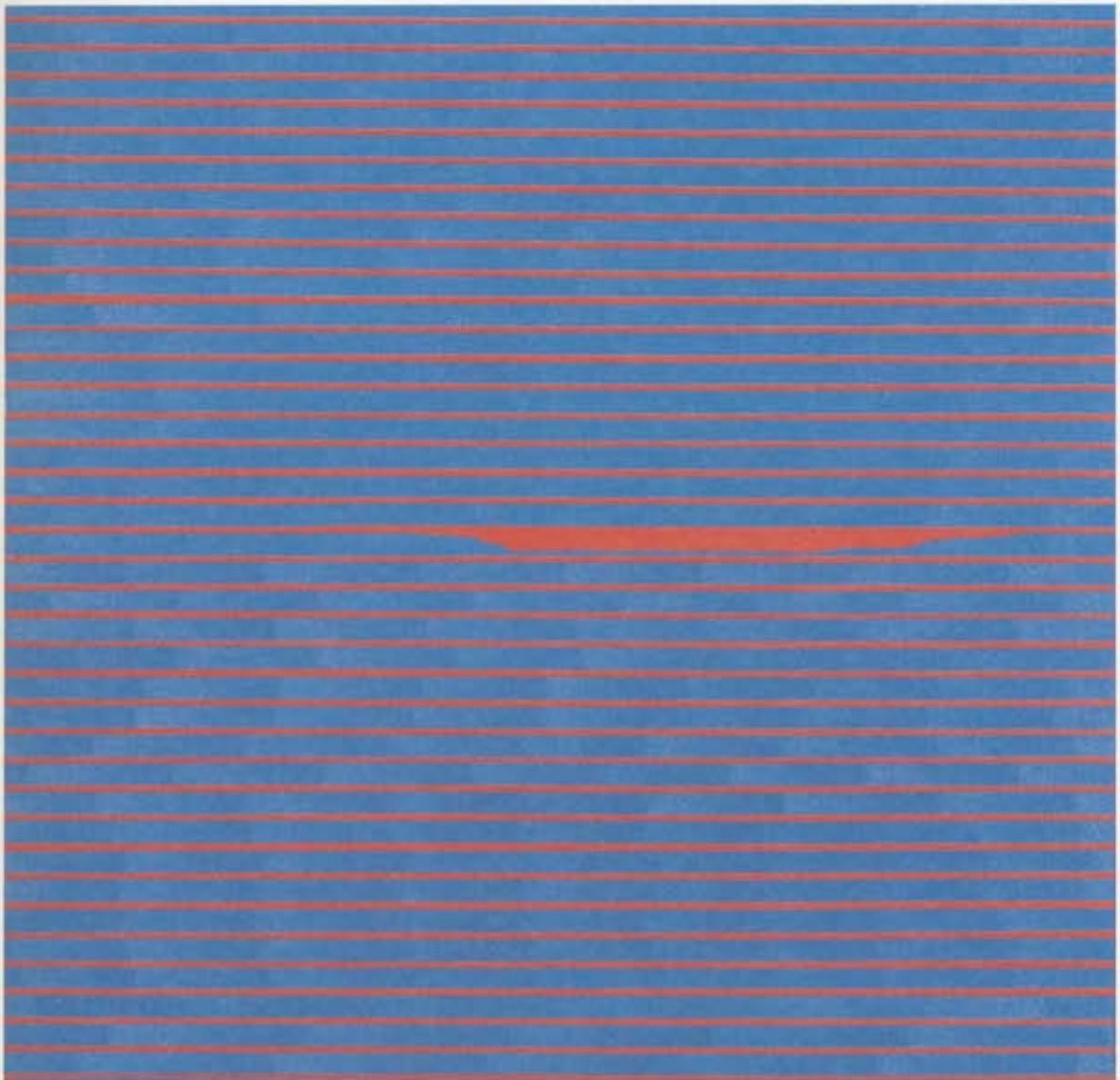

Óþekktur titill, 1975
límbönd á harðplast, 60 x 62 cm
Listamaðurinn

Óþekktur titill, 1975
límbönd á harðplast, 60 x 62 cm
Listamaðurinn

Hildur Hákonardóttir

Hann fylgdi með fingrinum eftir línunni meðan hann hafði yfir tyrfin orð sem lýstu lengd og breidd á trébitum og sperrum og þó ég næmi orðin átti ég erfitt með að skilja hvernig hann gat eftir þessum lýsingum formað á blaði teikningar af burðarvirkjum bygginga. Til þess að það megi takast þarf sá miðaldarhugsunarháttur að vera rannsakandanum tiltækur þar sem form er raunhæfur veruleiki miðaður við stærð mannsins sjálfs en ekki abstrakt hugtak með tölfræðilegu inntaki. Líkast til var það Þingeyraklaustur, sem hann var að þúsla saman eins og módeli meðan bílarnir þustu í báðar áttir yfir höfðum okkar. Litla vinnustofan var í kjallara þar sem Laugavegur og Hverfisgata mætast og umferðarniðurinn stöðugur og í algerri andstæðu við kyrrlátt grúskið. Áður en Miklabrautin var lögð skynjaði ég Reykjavík alltaf eins og kringlulaga flösku og þarna var flöskuhálsinn þar sem vegurinn lá út úr bænum en handan við Ás og Rauðará tók við víðáttan. Hörður opnaði aðrar viddir. Í niðurgrafinni vinnustofunni leið mér eins og ég sæti við einn brunninn nornanna, ekki skáldabrunninn, ekki spádómsbrunninn heldur við þann brunninn sem hafði í sér fölgna leyndardóma forms og lífs á jörðu. Þar áttu uppsprettu sína þær reglur skynsemi og samræmis sem reist gátu klaustur og haldið óþjálu byggingarefni eins og lifandi grassverði og óreglulega löguðum steinum í skorðum, skapað lífræna og um leið fagurfræðilega heild sem gilti jafnt fyrir manneskjurnar og sólkerfið sjálft.

Hörður benti mér á að Brynjólfur Sveinsson biskup íklæddist fullum skrúða daginn sem reisa skyldi upp veggj nýju kirkjunnar hans í Skálholti. Hann leit á það sem heilaga athöfn — sagði Hörður — því rétt form og rétt hlutföll jafngiltu því að staðfesta tilvist Guðs á jörðu. Ég hef alltaf haldið að Hörður hefði gjarnan viljað vera í fótsporum Brynjólfs þennan dag og hafi meðvitað eða ómeðvitað tekið Brynjólf sér til fyrirmyndar í mörgu. Ég held að í hverju sem hann tók sér fyrir hendur hafi hann viljað þannig vinna í samræmi við hinn alvaldslega vilja.

Þess vegna fórst honum einkar vel úr hendi að taka þátt í að byggja upp skóla. Innviðir skóla eru eins og hús með mismunandi herbergjum og ákveðnu sameiginlegu rými. Hörður var komin úr stétt iðnaðarmanna og sú leið sem farin var í upphafi að hlú að handiðnum og taka praktíska afstöðu til listarinnar og leggja mikla áherslu á að mennta kennara, eins og forgenglar hans Lúðvíg Guðmundsson og Kurt Zier höfðu gert, féll honum vel í geð. Þetta var varfærin og vandlega úthugsuð stefna sem fól í sér að hleypa ekki nemendum út í hrákaldan veruleikann án þess að þeir ættu möguleika á að sjá fyrir sér. Skólanum var ætlað að sinna því hlutverki að endurreisa og treysta undirstöður sjónmennta í landi sem hafði verið svipt þessum menningararfi eins og Hörður þreyttist aldrei á að brýna fyrir hverjum sem hlusta vildi. Að þessu vann hann af heilindum og að því mér virtist í fullri einingu við þá stefnu sem mótuð hafði verið frá fyrstu tíð. Það hafði hvorki verið sett á laggirnar sérstök deild fyrir málun né höggmyndir og flestir útskrifuðust með kennararéttindi, sem ekki stefndu á handverk eða grafik. Hugsunin var sú að eftir gott undirstöðunám gætu nemendur aflað sér sérþekkingar á sviði hreinlista erlendis. Þeir myndu síðan snúa heim og miðla öðrum af þekkingu sinni og reynslu og sjá þannig um að nauðsynleg endurnýjun ætti sér stað í faginu. Á fyrstu áratugunum eftir stríð, þegar þróunin var hægari, var þetta eðlileg stefna og raunhæf.

Á hinn bóginn sá Hörður langt út fyrir þann trausta ramma og innviði, sem hann hafði tekið þátt í að reisa. Í framtíðardraumum sínum sá hann fyrir sér háskóla og kúrsa í hugmyndafræði og heimspeki listarinnar. Sjálfsagt dreymdi hann, eins og okkur flest, um að fá svör við spurningum sem leita á en við höfum ekki tíma til að kryfja til mergjar eða getum ekki án samráðs við aðra í umfangsmeira þekkingarsamfélagi. Hann skildi vel framrás tímans og sá fyrir það sem koma myndi þótt hann tæki ekki beinan þátt í því sjálfur. Til þess var hann að hluta til of alvarlegur og ábyrgðarfullur því það þurfti vissan galskap og

kæruleysi um eigin hag til að henda sér í öldufall listgjörningsins á þessum tíma eins og reyndar oftast er. Listamaður nútímans kastar sér út í tómið — nefndi Yves Klein verk sitt þegar hann á frægri mynd svifur út úr trjárinna fram yfir götuna að því er virðist í lausu lofti.

Uppbygging og skipulagning með ákveðin markmið í huga féll Herði afar vel og hann hafði næga yfirsýn til að velta því fyrir sér hvernig einstaklingar og hópar myndu bregðast annars vegar við félagslegu frjálsræði og hins vegar við fastmótuðum skorðum og hafði fullan vilja til að meta hvað myndi koma samfélaginu og skólanum til góða. En ég held hann hafi ekki haft gaman af daglegum eftirrekstri og eftirliti með kennslu eða nemendum og ekki heldur að honum hafi hentað að blanda geði við fólk alla daga því hugur hans stóð til þess að sinna fræðimennskunni, vinna að list sinni og njóta einveru.

Þó féll honum vel að kenna eða réttara væri að orða það svo að hann miðlaði fúslega öðrum af þekkingu sinni og reynslu. Formfræðin hefur ævinlega verið kennd við hann sjálfan og kölluð formfræði Harðar. Ég hef aldrei grennslast fyrir um að hve miklu leyti hún var hans eigin eða hvað hann kom með í farteski sínu frá Frakklandi og eiginlega vil ég ekki vita það. Engum hefur dottið í hug að fara að kenna formfræðina á sama hátt, eins og þetta væri hvert annað fag á námskrá, svo samgróin var hún honum sjálfum. Ég spurði einu sinni hóp af nemendum hvar þeir leituðu helst fanga þegar þeir ætluðu að takast á við ný viðfangsefni og væru að vinna hugmyndavinnuna. Meirihlutinn nefndi formfræði Harðar. Það kom mér dálítið á óvart af því að Kurt Zier lagði ríka áherslu á að frá náttúrunni væru öll form komin og til hennar yrði alltaf að leita og ég hafði ekki fyllilega áttað mig á því að formfræðin, sem snerist um að leita eftir breytimöguleikum línu, hrings, þríhyrnings og fernings, gæti tekið við því hlutverki. En síðar varð mér ljóst að hún var skipuleg krufning á frumpáttum náttúralögmálanna eins og maðurinn skilur þau eftir listrænum og stærðfræðilegum leiðum. Hún var klassískur grunnur að formmenntun í okkar menningarheimi en í eðli sínu var hún Zen-búddísk.

Hörður átti fleira sameiginlegt með Brynjólfi biskupi en ást á formum, en biskup var eins og sögur herma of gáfaður til að taka mark á galdraofsóknunum sem enn eimdi eftir af. Hann sá þær takmarkanirnar sem reglugerðir og skipulagsuppbygging ollu, þótt góðar væru. Það skipti engu máli þótt hann hefði mótað sumt af þeim sjálfur og ég efast ekki um að hann gat eins staðið utan við kerfið og horft á það hlutlausum augum og metið hvað var gott og hvað gekk ekki alveg upp, eins og skóli væri ætíð barn síns

tíma hvað varðaði tækni og tísku. Í ólgunni eftir menningarbyltinguna 1968 kom fram krafa í listaskólum vestan hafs og austan um að bylta og horfa ferskum augum á allt hið listræna vinnuumhverfi. Þessi ólga var nokkur ár að berast hingað heim af fullum þunga en árið 1975 bað Hörður mig að taka við síðasta árinu sem hann átti enn eftir að stýra skólanum og hafði áður fengið Gísla B. Björnsson til að taka af sér þrjú ár. Hann gaf mér, græningjanum, aldrei nema eitt ráð og það var áður en ég byrjaði og ég man ekki hvort hann hvíslaði því eða nákvæmlega hvernig hann kom því til skila. Við sátum og skáluðum í örsmáum líkjörssaupum, því Hörður var hinn mesti hófsmaður, og líklega vorum við að tala um listagyðjuna sem hann tignaði á sama hátt og riddari lafði sína. Hann horfði út um gluggann eins og hún væri á flögri þarna úti fyrir gegnsæ en þó merkjanleg og sagði — það er allt í lagi að opna svollitið gáttina og hleypa henni innfyrir. Hann lét mig hins vegar alveg um að skilja hvað hann meinti.

Building a Convent from Words of Straw

The teacher and academic Hörður Ágústsson

He traced his finger along the line while speaking abstruse words that described the length and breadth of wooden bits and rafters. Although I understood the words I had a hard time understanding how he could, from those descriptions alone, draw the foundations of buildings on paper. Probably it was the Þingeyraklaustur convent that he was putting together like a model, in his small basement studio where the constant sound of traffic was in complete opposition to the quiet studying going on inside.

Hörður opened up new dimensions. In his studio existed the rules of pragmatism and coordination that could construct a convent and hold difficult building materials like grass and irregularly-shaped rocks firmly in place, creating a living and at the same time aesthetic whole that applied both to the human race and the entire solar system. I believe that, in everything he did, he strove to work in harmony with the omniscient Universal Will.

Hörður came from a social class of craftsmen, and the traditional academic approach of nurturing craftsmanship and taking a practical approach to art, as well as emphasizing the training of teachers, suited him well. This was a cautious and carefully

thought-out strategy that involved not releasing students into the harshness of the real world until they had the means to earn a living.

In his dreams of the future, Hörður envisioned a University that would teach courses in the ideology and philosophy of art. He probably dreamed, as most of us do, of answers to those pressing questions that we don't have time to dissect thoroughly, or cannot without consulting with others in societies with a broader foundation of knowledge. Hörður understood well the passing of time and envisioned what was to come, although he did not get directly involved. For that he was too serious and responsible, for a certain rashness and carelessness about one's own position was required if one wanted to throw oneself into the raging ocean of the art world at that time – as is generally the case, in fact.

Hörður was a natural when it came to taking part in building up a school. The school in question was meant to reconstruct and fortify the foundations of visual art in a country that had been robbed of that cultural heritage, as Hörður never tired of telling anyone who cared to listen. In 1975 he asked me to take over as director of the school in his last remaining year. I was wet behind the ears, yet he gave me only one single piece of advice. We sat and drank a toast in tiny liquor glasses – Hörður was a man of great moderation – and were probably talking about the Muse that he worshipped in the same way a Knight worships his Lady. He looked out of the window as though she were fluttering about outside, transparent yet visible, and said, "It's all right to open the door a little bit and let her in." He left it up to me, however, to understand what he meant.

Hörður Ágústsson (t.h.) á þorrablóti Myndlista- og handiðaskólans. Mynd tekin um 1964. Ljósmynd í eigu Jóns Reykdals.

Pétur H. Ármannsson

„Um fáa menn verður það sagt með sann, að þeir hafi einir orðið upphafsmenn heillar þjóðvakningar. Þetta var þó Herði skapað, þegar hann tók sér fyrir hendur að bjarga húsum úr eyðandi klóm íslendinga, þar sem nálega allt drabbast niður ef það er þá ekki fordjarfað af ásetningi, og nú sem oftast kom trú hans og bjartsýni í góðar þarfir, trú á góðan málstað, þrotlaus þolinmæði, fortölur án enda fyrir lengstaf daufum eyrum. Nú vildu vist margir Lilju kveðið hafa, en björgunin er hans verk, verk sem seint mun gleymast.“¹

Ef nefna ætti eitthvað eitt sem markverðustu tíðindi á sviði íslenskrar byggingarlistar á seinustu áratugum 20. aldar þá er það án efa sú viðhorfsbreyting sem orðið hefur til varðveislu byggingararfsins og verndunar gamalla húsa. Merki þessarar vakningar má sjá í flestum byggðum landsins þar sem endurgerð hús frá fyrri tíð eru orðin helsta staðarþryði og stolt heimamanna, áþreifanleg tenging nýrra kynslóða við mannlíf og menningu fyrri tíðar. Vart er lengra en aldarfjórðungur síðan að sjálfsagt þótti að setja jarðtuna á slíkar minjar í nafni framfara og uppbyggingar. Nú á tímum gerist það sjaldnast átakalaust að merkar byggingar séu rifnar eða útliti þeirra umturnað. Gömul hús og bæjarhverfi eru eftirsótt til íbúðar og oftast er reynt að færa útlit þeirra til fyrra horfs þegar gert er við. Vaxandi áhugi er á íslenskri húsagerðarsögu sem endurspeglast m.a. í viðleitni margra íslenskra arkitekta á seinustu árum til að vinna með staðbundin sérkenni í húsagerð og þróa nýjar lausnir á gömlum grunni.

Margir hafa komið við þessa sögu en að öðrum ólöstuðum ber eitt nafn þar hæst, nafn Harðar Ágústssonar. Frá því á 6. áratugnum hefur hann unnið sleitulistil að því að vekja athygli á arfleifð þjóðarinnar á sviði sjónmennta og húsagerðar sem hafði verið lítils metin fram að því. Með skrifum sínum og rannsóknnum á íslenskri byggingarlist lagði hann grunn að þeirri húsverndarhreyfingu sem óx með 68-kynslóðinni. Í afmæliskevdeju til Harðar árið 1992 líkti

Hjörleifur Stefánsson arkitekt framlagi hans við verk Guðmundar Hannessonar lækni og brautryðjanda á sviði húsarannsóknna, en ritgerð hans, Húsagerð á Íslandi, birtist í lðnsögu Íslands árið 1943. Sá sé þó munur á að Guðmundur fjalli um byggingarhefðina frá „heilnæmissjónarmiði læknisfræðinnar“ en Hörður skoði hana sem listamaður. „Það er byggingarlistin sem hann skoðar og skýrir, byggingarhefðir í ljósi listræns skilnings.“² Fræðimennska Harðar Ágústssonar verður ekki skilin til hlítar nema haft sé í huga að þar talar myndlistarmaður, módernisti og eldhugi af kynslóð strangflatarmálara 6. áratugarins sem jafnframt var undir miklum áhrifum af ítalskri endurreisnarlist. Í rannsóknnum sínum hefur hann leitað heimilda í öllu því sem augað sér, ekki sist því sem lesa má úr myndum og byggingum. Hörður skilur og talar reiprennandi það tungumál sem litir, hlutföll og form hafa að geyma en sem margir textarýnar eru því miður ólésir á. Vegna þess hefur hann þurft að berjast fyrir sjónarmiðum sínum í samfélagi þar sem hefð er fyrir að meta meir menningargildi texta en mynda og hluta.

Áhugi Harðar Ágústssonar á fortíðinni er hvorki rómantískur né sagnfræðilegur heldur til kominn vegna þeirrar sannfæringar að lexía sögunnar hafi gildi sem fordæmi fyrir skapandi vinnu í samtímanum. Fyrir listamann eins og Hörð verður það að uppgötva hið sama og að skapa. Þetta á ekki aðeins við um sýn hans á heimildir og viðfangsefni, heldur einnig niðurstöður rannsókna hans sem oftast en ekki hafa birst í formi teikninga og jafnvel heilla bygginga.

Bækur Harðar Ágústssonar hafa sérstöðu meðal íslenskra fræðiritna. Í þeim einskorðast framlag höfundarins ekki við textaskrif og myndgreiningu heldur er öll sjónræn framsetning efnisins, grafísk hönnun og umbrot, hans eigið hugverk. Texti, myndefni og bókarform mynda eina listræna heild. Fræðirit Harðar eru sjónlistaverk í sjálfu sér, enda höfundurinn í hópi helstu brautryðjenda í íslenskri bókahönnun. Þá eru mörg rit hans um íslenska húsagerðarsögu öðrum

¹ Kjartan Guðjónsson: Hörður Ágústsson sextugur. Þjóðviljinn, 4.2. 1982.

² Hjörleifur Stefánsson, Afmæliskevdeja: Hörður Ágústsson, Morgunblaðið, 4. febrúar 1992.

³ Visindasjóðsstyrkþegi: Hörður Ágústsson rannsakur íslenska byggingarlist, [viðtal], Þjóðviljinn, 9. ágúst 1964.

⁴ Sama heimild.

⁵ Hörður Ágústsson, Byggingarlist, Birtingur, 1. tölublað 1955, bls. 12.

þræði kennslubækur í sjónmennt, þar sem áhersla er lögð á hin sameiginlegu lögmál formrænnar mótunar í ólíkum listgreinum. Bakgrunnur Harðar sem myndlistarmanns veldur því að sýn hans á hið sögulega viðfangsefni er önnur en hjá sérfræðingum á sviði fornleifafræði, sagnfræði, listfræði og arkitektúrs.

Sem barn dreymdi Hörð Ágústsson um að „verða arkitekt frá fimm á morgnana til hádegis en máleri eftir hádegisdag“.³ Í Menntaskólanum í Reykjavík valdi hann stærðfræðideild því hugurinn stóð til náms í arkitektúr. En það var ekki auðsótt mál þar sem Evrópa var lokuð vegna stríðsins og Ameríka ekki inni í myndinni. Eftir stúdentspróf 1941 lá leið Harðar því í Handíðaskólann þar sem Þorvaldur Skúlason og Kurt Zier voru kennarar hans í myndlist. Á sama tíma stundaði hann nám í tækniteikningu við verkfræðideild Háskóla Íslands, vann á teiknistofu og sótti einkatíma í arkitektúr hjá Einari Sveinssyni borgararkitekt. Varðveist hafa tvær teikningar frá þessum árum sem sýna vel hinn tvíþætta áhuga: framan á blaði er mómélmynd í blýanti en á baki þess tæknileg teikning af húshluta. Á endanum átti myndlistin þó allan hug Harðar og að stríði loknu hóf hann nám við malaradeild listaakademíunnar í Kaupmannahöfn. Áhuginn á byggingarlist vék til hliðar um stund en kviknaði aftur í Ítalíuferð árið 1948, „... er ég sá hinar ævafornu byggingar og sá hvernig nútíð og fortíð eru samtengdar órjúfanlegum böndum í byggingarlistinni.“⁴ Í Flórens, við rústirnar á bökkum Arno, uppgötvaði Hörður, að eigin sögn, eðli húsformsins: „hið afmarkaða tóm“.⁵ Þar varð einnig á vegi hans rit er átti eftir að fylgja honum alla tíð, „Le nombre d'or“, eftir Matila Ghyka, samantekt um hlutfallafræði endurreisnarmanna á borð við Luca Pacioli og Leon Battista Alberti.⁶

Á Parísarárunum tók Hörður að kynna sér stefnu mómernismans í arkitektúr, einkum hugmyndir Walters Gropiusar og Le Corbusiers.⁷ Viðhorf beggja höfðu afgerandi áhrif á afstöðu Harðar til sjónlista. Gropius með hugsjón sinni um listmenntun, einingu sjónlistanna og hagnýtingu vélarinnar í þágu hönnunar og nytjalista. Le Corbusier með skrifum sínum um eðli byggingarlistar og sígild mótunarlögmál í arkitektúr sem hann hagnýtti sér í meira mæli við eigin formköpun en aðrir frumherjar mómernismans. Á þeim grunni þróaði hann hugmynd að nýju alheimsmálkerfi, Le Modulor, sem Hörður Ágústsson kynnti sem „gullinmát“ í Birtingsgrein árið 1960.⁸ Sú staðreynd, að Le Corbusier vann alla tíð jöfnum höndum að myndlist og arkitektúr og skipti vinnudegi sínum í tvennt, var Herði mikilvægt fordæmi og hvatning til að rækta sitt fjölþætta eðli.

Snemma á 6. áratugnum gekk Hörður Ágústsson til liðs við hóp ungra íslenskra myndlistarmanna sem

höfu að sýna verk í anda svonefndrar strangflatarlistar. Í þeim hópi var hann sá sem mesta áherslu lagði á samþættingu listar og handiðnaðar í anda Gropiusar og Bauhaus-skólans.⁹ Í tímaritsviðtali árið 1951 var Hörður talinn „mestur „theoretiker“ allra okkar ungu myndlistarmanna, enda hefur hann skrifað mikið um myndlist og flutt fyrirlestra.“¹⁰ Í samræmi við kenningar hollenska listmálarans Piet Mondrians var það skoðun Harðar að strangflatarlist 20. aldar ætti ekki að takmarkast við ramma málverksins og veggj listasafna heldur ættu lögmál hennar að stýra sjónrænni mótun í daglegu umhverfi fólks. Trúr þeirri hugsjón vann Hörður á 6. áratugnum samhlíða myndlistinni að hönnun bóka, tímarita og auglýsinga. Hann teiknaði íbúðarhús í mómernískum anda sem stóðust samanburð við verk helstu arkitekta, hannaði innréttingar, setti upp sýningar og veitti ráðgjöf um litaval í fyrirtækjum og heimahúsum.

Hugsjónin um hin hreinu form meðal fólksins birtist einna skýrast í veggmyndum Harðar Ágústssonar sem hann vann í opinberar byggingar. Sú fyrsta, Dansliljan, var í afgreiðslusal útibús Búnaðarbankans að Laugavegi 114, unnin á árunum 1953 – 54 í samráði við arkitektinn Gunnlaug Halldórsson. Önnur var í kaffistofu Arnarhváls, gerð úr korki, og sú þriðja máluð á vegg í tengigangi Samvinnuskólans á Bifröst, báðar frá árinu 1957. Loks var mynd í vinnuskála á Reykjalundi, gerð 1958 – 59. Af þessum myndum hefur sú á Bifröst ein varðveist.

Er tímaritið Birtingur hóf göngu sína árið 1955 kom það í hlut Harðar Ágústssonar að skrifa um „alþjóðlega byggingarlist“, en hann átti sæti í ritstjórn blaðsins allt til ársins 1968.¹¹ Það var nýmæli að fjalla að væri um arkitektúr í íslensku menningartímariti og efninu gert jafnhátt undir höfði og bókmenntum, leiklist, myndlist og tónlist. Í fyrstu grein sinni, Byggingarlist, sem birtist í 1. og 2. tölublaði, leitaðist Hörður við að skilgreina eðli og sérstöðu arkitektúrs fyrir lesendum blaðsins. Öðrum þræði fjallaði greinin um stöðu íslenskrar húsagerðarlistar í rötleysi eftirstríðsáranna. Í næstu tölublöðum Birtings rakti hann sögulega þróun nútíma húsagerðarlistar frá rótum hennar í iðnbyltingu 19. aldar til verka Walters Gropiusar og Le Corbusiers.

Er leið á 6. áratuginn varð ádeila Harðar á menningarleysi Íslendinga í byggingarháttum beinskeyttari. Hann gagnrýndi eftiröpunarhátt á eldfornri stílgerð í líkani húsameistara ríkisins af fyrirhugaðri Skálholtskirkju, birti mynd af Heilsuverndarstöðinni sem dæmi um klúður í byggingarlist og líkti Háteigskirkju við kjánalegt leikfang. Í Birtingsgreinunum vitnaði hann oft í andstæður gamla og nýja tímans á Íslandi. Annars vegar væri: „Hið gamla heiðarlega

³ Aðalsteinn Ingólfsson, Í leit að fullvissu, Hörður Ágústsson 21.03.02 – 05.05.02, [sýningarskrá], íB, 2002.

⁷ Dagur Þorleifsson, Að fortíð skal hyggja ef frumlegt skal byggja [viðtali við Hörð Ágústsson], Víkan, 2. tbl. 1967, bls. 28 – 29.

⁸ Hörður Ágústsson, Byggingarlist 8, Birtingur, 3. hefti 1960, bls. 20.

⁹ Ólafur Gíslason, Strangir fletir og stórir draumar, Draumurinn um hreint form/Dream of pure form: Íslensk abstraktlist 1950 – 1960.

Listasafn Íslands, 1998, bls. 74.

¹⁰ Geir Kristjánsson, Listaverk er eins og prentverk af mannlegum huga: viðtali við Hörð Ágústsson listmálara, Gandur, 1. tbl. 1951, bls. 1.

¹¹ Jakob F. Ásgeirsson, Lambagras er alveg jafn merkilegt og súðræn rós, [viðtali], Morgunblaðið, 22. nóvember 1998.

rótgróna Ísland: torfbær, mold, steinn, timbur. Vaxið upp á þessum stað, veðrað af vindum, stríðum ómildum vindum og þrálátum eins og suð í barni.¹² Á hinn bóginn var andstæðan: stælingar, tildur og smekkleysi er einkenni húsaþyggingar eftirstriðsáranna um landið allt og var til marks um menntunarskort og menningarlega niðurlægingu þjóðarinnar.

Orsökina taldi Hörður að rekja mætti til hernámsins árið 1940 og afleiðinga þess, ekki sist rofs sögulegra menningartengsla við danska hefð í sjónlistum sem Íslendingar hefðu lengi notið góðs af.¹³ Hörður varð einna fyrstur til að halda á lofti merku framlagi Dana til íslenskrar húsaþyggingar á hjálendutímanum. Jafnframt varaði hann við því að þeim arfi væri spillt í nafni misstillinnar þjóðernishyggju.

Viðamesta byggingarlistargagnryni Harðar var án efa umfjöllun hans í tilefni af útkomu ritsins Íslensk íbúðarhús sem fyllti heilt tölublað Birtings árið 1960. Greinin er öðrum þræði kennslubók í „frumlögmálum fagurskyns“ sem fylgt var eftir með samanburði á góðum og vondum dæmum úr íslenskum samtímararkitektúr.¹⁴ Auk þess að skrifa um arkitektúr í Birting ritaði Hörður Ágústsson árið 1960 ekki færri en fimm greinar¹⁵ í Byggingarlistina, tímarit Arkitektafélags Íslands, auk þess að teikna útlit blaðsins. Byggingarlistin var merkur visir að íslensku fagriti um arkitektúr, en því miður varð ekki framhald á útgáfu þess. Viðfangsefni greinanna voru fjölbreytt: Íslensk listið, innrétting eftir Guðmund Kr. Kristinsson og Dieter Roth, bílaþjónustan Nesti eftir Manfred Vilhjálmsson og Neskirkja Ágúst Pálssonar. Sú lengsta var um gamla bæinn á Keldum á Rangárvöllum og sigilda lexiu hans um „hugarfar einfaldleikans og það tillit, sem höfundar húsa þessara hafa tekið til aðstæðna og þess efnis er þeir höfðu til að byggja úr“.¹⁶

Um og eftir 1960 verða þáttaskil í skrifum Harðar Ágústssonar um byggingarlist. Spurningin um íslenskan húsaþyggjararf verður æ áleitnari: hvert er gildi hans í menningu þjóðarinnar og hvernig má bjarga því sem bjargað verður? Árið 1961 hlaut hann fyrst styrk úr Vísindasjóði til að ferðast um landið og rannsaka gömul hús. Styrkveitingin markaði upphafið á skipulegum húsaþyggjum Harðar en áður hafði hann safnað öllum ljósmyndum af gömlum húsum er hann hafði komist yfir.¹⁷ Næstu ár á eftir fór Hörður um alla landshluta með tilstyrk Vísindasjóðs, skráði og teiknaði merk hús og safnaði heimildum. Ágrip af niðurstöðum sínum birti Hörður jafnharðan í Birtingi, í greinaflokki er nefndist „Af minnisblöðum málara“. Með honum í för var Skarphéðinn Haraldsson kennari og listmálari, er tók og vann flestar ljósmyndir. Þykkar vinnubækur úr ferðum þeirra vitna best um mikilvægi þess starfs sem þeir félagar unnu á þessum árum

með því að mæla upp og festa á filmu fjölmörg hús og mannvirki sem nú eru horfin. Á fyrstu rannsóknarárum sínum naut Hörður tilsagnar og aðstoðar Kristjáns Eldjárns þjóðminjavarðar, Bjarna Vilhjálmssonar þjóðskjalavarðar og Magnúsar Más Lárussonar prófessors.¹⁸

Um líkt leyti og Hörður hóf skipulegar rannsóknir á íslenskrum húsaþyggjararf gerðist hann kennari við Myndlista- og handiðaskólann. Þó að arkitektúr væri ekki hluti af námsskrá skólans skipaði hann veigamikinn sess í kennslu Harðar, jafnt á sviði formfræði og sjónmenntasögu.

Án vafa má þakka það kennslu Harðar við MHÍ og þeirri áherslu sem hann lagði á tengslin milli arkitektúrs og myndlistar að margir íslenskir myndlistarmenn fengu áhuga á íslenskrum húsaþyggjararf. Áhrifa frá kennslu Harðar gætir í listsköpun margra þeirra auk þess sem myndlistarmenn hafa verið öðrum hópum virkari í varðveislu og endurgerð gamalla húsa.

Árið 1965 var Hörður Ágústsson skipaður í nefnd til að endurskoða lög um fornminjar og byggðasöfn ásamt Kristjáni Eldjárni þjóðminjavarði og Þórði Eyjólfssyni hæstaréttardómara. Nefndin lagði fram drög að frumvarpi árið 1968 þar sem var sérstakur kaflinn um „friðun húsa og annarra mannvirkja“. Lagt var til að skipuð yrði sérstök „húsaþyggjarnefnd“ er sæi um friðunaraðgerðir undir yfirstjórn menntamálaráðherra. Frumvarpið var samþykkt frá Alþingi og lögin tóku gildi sumarið 1969, en segja má að þau marku upphaf opinbers húsaþyggjarstarfs á Íslandi.¹⁹ Á grundvelli laganna tók húsaþyggjarnefnd ríkisins til starfa árið 1970. Hörður Ágústsson átti sæti í nefndinni frá stofnun hennar til ársins 1995. Sjálfur hefur Hörður rakið sögu nefndarinnar og þróun húsaþyggjarar í landinu með ýtarlegum hætti í seinna bindi ritsins um Íslenska byggingararfleið.

Árið 1967 kom Þorsteinn Gunnarsson heim frá námi í Danmörku, fyrstur íslenskra arkitekta með sérmenntun í endurgervingu gamalla bygginga. Sama ár var þeim Herði Ágústssyni falið að vinna að húsaþyggjunni í gamla borgarhlutanum í Reykjavík innan Hringbrautar, þeirri fyrstu sem gerð var hér á landi.²⁰ Samstarf þeirra var Herði dýrmætur skóli en á þessum árum fór hann að vinna að sjálfstæðum verkefnum á sviði endurgervingar auk rannsókna á einstökum húsum. Meðal fyrstu verka hans á þessu sviði má nefna endurgerð Búrfellskirkju í Grímsnesi (1966 – 67), endurgerð Laufásveggar 1 að innan að frumkvæði tónskáldsins Jóns Leifs (1967), umsjón með lagfæringu á bæjarhúsum í Árbæ (1968) og tilsogn með endurgerð Hvammskirkju í Norðurárdal (1969 – 70). Árið 1970 hóf Hörður vinnu við rannsóknir á Norska húsinu í Stykkishólmi og áætlun um endur-

¹² Hörður Ágústsson, Af minnisblöðum málara, Birtingur, 3. – 4. hefti 1958, bls. 42.

¹³ Hörður Ágústsson, Byggingarlist 7, Birtingur, 2. hefti 1958, bls. 19 – 23.

¹⁴ Hörður Ágústsson, Byggingarlist 8, Birtingur, 3. hefti 1960, bls. 28.

¹⁵ Sbr. skrá Harðar Ágústssonar um eigin rit, óbirt handrit.

¹⁶ Hörður Ágústsson, Keldur á Rangárvöllum, Byggingarlistin, 1. tbl. 1960, bls 9 – 11.

¹⁷ B.Ó. [Baldur Óskarsson], Deir mega ekki setja jarðytu á þetta eins og það væri flag, Tíminn, 8. nóvember 1961, bls. 8.

¹⁸ Vísindasjóðsstyrkþegi: Hörður Ágústsson rannsakar íslenska byggingarlist, [viðtal], Þjóðviljinn, 9. ágúst 1964.

¹⁹ Hörður Ágústsson, Íslensk byggingararfleið II. Varðveislunn 1863 – 1990, Húsaþyggjarnefnd ríkisins, 2000, bls. 21 – 23.

²⁰ Sama heimild, bls. 195.

²¹ Hörður Ágústsson, Íslensk byggeskik í fortíð, Nordisk

gervingu þess sem varð eitt helsta verkefni hans á þessu sviði. Í tengslum við það var honum falið að vinna að húsakönnun á gamla bænum í Stykkishólmi og voru niðurstöður hennar gefnar út í bæklingi árið 1978. Þá veitti Hörður jafnframt leiðsögn um litaval gamalla húsa. Má þar nefna Grettisgötu 11, Laufásveg 52 og Skálholtsstíg 6 (Landshöfðingjahúsið).

Eftir að útgáfu Birtings lauk tók Hörður Ágústsson að rita greinar um rannsóknir sínar í ýmis vísindarit. Ein fyrsta fræðilega ritgerð hans birtist í Árbók hins íslenska fornleifafélags árið 1966 og fjallaði hún um klukknaportið á Möðruvöllum í Eyjafirði. Í tilefni af ráðstefnunni Nordisk byggedag X, sem haldin var í Reykjavík árið 1968, ritaði Hörður yfirlitsgrein á dönsku um þróun íslenskrar húsagerðar frá landnámi til 20. aldar.²¹ Í kjölfarið birtust fleiri greinar eftir Hörð um íslenska húsagerðarsögu í erlendum fagritum á sviði arkitektúrs, en á þeim tíma var litíð um aðgengilega texta um það efni á öðrum málum en íslensku.

Árið 1968 tók Hörður Ágústsson við skólastjórn Myndlista- og handíðaskóla Íslands. Gerði hann þá tímabundið hlé á húsarannsóknnum og tók aftur til við myndlist.²² Í hönd fóru stormasamir tímar í menntastofnunum um allan heim með 68-kynslóðinni svonefndu. Einn angi þeirrar byltingar var baráttu ungu kynslóðarinnar gegn niðurrifi gamalla húsa. Nemandur við MHÍ voru fremstir í hópi þeirra sem hófu skipulega baráttu fyrir verndun Bernhöftstorfunnar árið 1970. Sjálfur var Hörður manna virkastur í því andófi, talaði fyrir varðveislu húsanna í kappræðu í sjónvarpinu og var kjörinn í stjórn Torfusamtakanna við stofnun þeirra árið 1973.²³ Vegna yfirburðabekkingar sinnar á íslenskrri byggingarsögu varð Hörður sjálfkrafa lykilmáður í þeirri vakningu sem varð á sviði húsverndarmála á 8. áratugnum. Var hann meðal annars fenginn til að flytja fyrirlestra um byggingararfinn og varðveislu hans víða um land. Loks má geta þess að á skólastjórnarárum sínum við MHÍ starfrækti Hörður um þriggja ára skeið undirbúningsdeild fyrir nám í arkitektúr og kenndi sjálfur við hana ásamt þeim Þorsteini Gunnarssyni og Leifi Breiðfjörð.²⁴

Í tengslum við skipulagningu hátíðarhalds í tilefni af 1100 ára afmæli Íslandsbyggðar árið 1974 kom fram sú hugmynd innan undirbúningsnefndar að fá Hörð Ágústsson til að mæla fyrir um gerð tilgátullíkans af sögualdarbæ er byggði á rannsóknnum hans á fornum húsakosti.²⁵ Frá upphafi var stefnt að því að reisa bæinn í fullri stærð á merkum sögustað í tæka tíð fyrir hátíðarhöldin. Hugmyndin mæltist vel fyrir og var efnt til sýningar á líkaninu vorið 1972. Fræðilegar forsendur tilgátuhússins skýrði Hörður í bæklingi sem fylgdi sýningunni.²⁶ Helsta heimild hans var skálarústin í Stöng í Þjórsárdal sem danskí fornleifarfræðingurinn

Aage Roussell gróf upp árið 1939. Eldgosið í Vestmannaeyjum í janúar 1973 varð til þess að bygging bæjarins tafðist. Síðla sama ár veitti Alþingi þó fé til að hefja framkvæmdir og var Þjóðveldisbærinn formlega opnaður 24. júní 1977.²⁷ Honum var valinn staður á Skeljastöðum í Þjórsárdal, skammt frá Búrfellsvirkjun og rústinni í Stöng. Hörður vann allar útfærsluteikningar og hafði yfirumsjón með smíði hússins. Tilgátubærinn á Skeljastöðum hafði á sínum tíma þá sérstöðu meðal íslenskra bygginga að vera „niðurst[aða] rannsóknar birt í formi húss í stað orða“, bær reistur gagngert til að miðla þekkingu um tiltekið skeið íslenskrar húsagerðarsögu.²⁸

Enn urðu þáttaskil á ferli Harðar Ágústssonar um 1977 er hann kaus að draga sig alfarið í hlé á sviði myndlistar til að geta unnið úr því mikla efni sem hann hafði safnað að sér á sviði íslenskrar húsasögu.²⁹ Um það leyti var honum falið að búa til prentunar yfirlitsrit með myndum um þróun húsagerðar á Íslandi sem hann hafði gert frumdrög að árið 1970 í tengslum við stofnum húsafríðunarnefndar. Ætlaði hann sér í fyrstu ár til verksins en brátt varð ljóst að mun meiri tíma þyrfti til undirbúnings þess.³⁰ Fleira varð til að teffa verkið, ekki síst viðamiklar rannsóknir á horfum kirkjum biskupssetranna á Hólum og Skálholti og útgáfur þeim tengdar í ritröðinni Staðir og kirkjur. Annað bindið í þeirri röð kom út árið 1989 og nefndist Dómsdagur og helgir menn á Hólum. Viðfangsefni þess var endurskoðun hugmynda um fjalimar sem kenndar eru við Bjarnastaðarhlíð og Flatatungu í Skagafirði. Dr. Selma Jónsdóttir listfræðingur hafði áður sýnt fram á í doktorsritgerð sinni að þær hefðu í upphafi verið hluti af býsanskri dómsdagsmynd.

Eftir nákvæma skoðun á fjalabrotunum, myndefni þeirra og ummerkjum um festingar komst Hörður að þeirri niðurstöðu að dómsdagsmyndin væri ekki ættuð úr skála í Flatatungu heldur úr Hóladómkirkju þeirri sem Jón biskup helgi Ögmundsson lét reisa úr timbri á árunum 1108 – 1111.³¹ Greining Harðar á dómsdagsfjölnum er án vafa eitt merkasta og frumlegasta afrek hans á sviði sjónmenntarannsóknna þar sem þverfagleg þekking hans á myndlist og húsagerðarlist varð til þess að skapa nýja og óvænta sýn á rannsóknarefni sem þó hafði verið þaulkannað áður.

Í ritinu Skálholt. Kirkjur, sem út kom árið 1990, endurskapaði Hörður Ágústsson horfnar kirkjur staðarins frá upphafi í formi tvívíðra og þrívíðra teikninga á sama hátt og hann hafði áður endurgert þjóðveldisbæ í mynd líkans og raunverulegrar byggingar. Í kjölfarið ritaði Hörður bók um skruða og áhöld Skálholtskirkna, þar sem hann var höfundur sex kafla en tveir voru eftir Kristján Eldjárn. Áður hafði hann búið til útgáfu bindi um fornleifarannsóknir í Skálholti sem

byggedag X, 1968, bls. 21 – 37.

²² Tískustefnur eru vaxtarbroddar nýrrar hugsunar, [viðtal við Hörð Ágústsson], Morgunblaðið, 22. nóvember 1983.

²³ Íslensk byggingararfræðingur II, bls. 225 – 236.

²⁴ Samkvæmt viðtali við Þorstein Gunnarsson arkitekt.

²⁵ Indriði G. Þorsteinsson, Þjóðhátíðin 1974 I – II. Bókaútgáfa Menningarssjóðs, 1986, I. bindi, bls. 19 – 20.

²⁶ Hörður Ágústsson, Hér stóð bæ: líkan af þjóðveldisbæ.

Þjóðhátíðarnefnd 1974, 1972.

²⁷ Þjóðhátíðin 1974, II. bindi, bls. 255 – 256.

²⁸ Árni Johnsen, Þjóðveldisbærinn í Þjórsárdal [viðtal við Hörð Ágústsson], Morgunblaðið, 24. júní 1977.

²⁹ Á.B. [Árni Bergmann], Tveir menn í einum. Samtal við Hörð Ágústsson, listmálara og fornleifarfræðing. Þjóðviljinn, 5. – 6. nóvember 1983.

³⁰ Morgunblaðið, 22. nóvember 1998.

Kristján Eldjárn stýrði á árunum 1954 – 58. Loks ber að geta nýjustu bókar Harðar í ritröðinni Staðir og kirkjur: Laufás við Eyjafjörð – staðurinn, sem er nýkomin út þegar þessi orð eru skrifuð, síðla árs 2004.

Eftir útgáfu bókana um Skálholt gafst Herði loks tækifæri til að einbeita sér að yfirlitsritinu um íslenska húsagerðararfleifð sem hann hafði gert drög að um 1970. Það kom út í tveimur bindum á árunum 1998 – 2000 á vegum húsafríðunarnefndar ríkisins. Bókin, afrakstur 40 ára rannsókna, er allt í senn: sögulegt yfirlit um þróun tiltekinna húsagerða, kennslubók í byggingarlist fyrir almenning og varnarrit um íslenska byggingararfleifð. Í aðfaraorðum fyrra bindis vitnar Hörður í kunna skilgreiningu rómverska arkitektsins Vitruviusar um hið þríeina eðli byggingarlistar: list, notagildi og tækni, sem saman mynda órofa heild í einu verki. Því næst gerir hann grein fyrir þeim sjónlistarlegu bragreglum sem mótuðu evrópska byggingarhefð um aldir. Hann greinir stærðarhætti í verkum íslenskra forsmiða og húsameista frá ólíkum tímasteiðum og sýnir með því fram á að undirstöðuþekking á helstu fagurfræðireglum arkitektúrs var fyrir hendi hér á landi þó svo að flest hús væru lengstum, sökum aðstæðna, reist úr forgengilegu efni.³² Í seinna bindi ritsins rekur Hörður annál húsavæðis á Íslandi og setur í lok þess fram óskir sínar um friðun og verndun einstakra bygginga frá ólíkum tímasteiðum.

Sem yfirlitsverk um byggingarlistarsögu eru bækur Harðar um íslenska byggingararfleifð einstæðar að því leyti sem þær endurspeglar höfund sinn. Þær verða ekki metnar að verðleikum nema með vitund um bakgrunn hans á sviði myndlistar, hönnunar og sjónmentakennslu. Á sama hátt má halda því fram að myndlist Harðar verði ekki skilin til fulls án vitneskju um tilvist fræðimannsins, kennarans og rannsakandans.

Á kennsluferli sínum naut Hörður þess ekki að vera lærimeistari við íslenskan arkitektaskóla sem eflaust hefði verið honum kærkomið hlutverk. Engu að síður hefur hann skilað námsmönnum í þeirri grein og því skólastarfi sem nýlega er hafið innan vébanda Listaháskóla Íslands hinu dýrmætasta vegarnesti með ritum sínum og rannsóknum. Skrif hans um arkitektúr munu lifa sem sigilt kennsluefni, hinn íslenski „Vitruvius“ komandi kynslóða.

Merkasta verk Harðar Ágústssonar er þó ef til vill sú skapandi leit sem er lífsverk hans allt séð sem heild: textar, hönnun, rannsóknir og listsköpun. Trúr hugsjón sinni um samfélagslegt gildi sjónlistanna sá hann það sem aðrir sáu ekki, uppgötvaði fjársjóði í því sem talið var fánýtt drasl og barðist fyrir sannfæringu sinni í ræðu og riti. Því margslungna ævistarfi

verður ef til vill best lýst með þeim orðum að Hörður hafi um hálfra aldar skeið verið sjónmentalegur uppalandi íslensku þjóðarinnar.

Opening the Eyes of a Nation

Hörður Ágústsson's contribution to architecture

If there is one thing that had a more significant effect than any other on Icelandic architecture in the latter part of the 20th century, it would have to be the change in values concerning the preservation of architectural heritage and old buildings. Barely a quarter century has passed since it was considered perfectly acceptable to bulldoze down such historical relics in the name of progress and development. Nowadays, however, important buildings are rarely torn down without a fight, nor their appearance completely altered.

While many people were instrumental in bringing about this change, one name stands out: Hörður Ágústsson. Since the 1950s he has worked undauntingly to call attention to the nation's heritage in visual art and building construction – something that until that point had been severely undervalued. Through his writings and research into Icelandic architecture he laid the foundation for the building conservation movement that grew out of the so-called '68-generation.

As a child, Hörður Ágústsson dreamed of being both an architect and a painter. After the end of World War II, he commenced studies at the Copenhagen Art Academy and his interest in architecture was put on hold for a time, only to be reawakened during a trip to Italy in 1948. During his subsequent years in Paris, Hörður began studying the trend of modernism in architecture, particularly the ideas of Walter Gropius and Le Corbusier.

Back in Iceland, Hörður was enlisted to write about "international architecture" for a new cultural magazine, *Birtingur*. It was a new concept for architecture to be written about in an Icelandic cultural magazine, to say nothing of it being given as much space as literature, drama, visual art or music. As the 1960s progressed, Hörður's criticism of Icelanders' lack of sophistication in architecture became increasingly harsh. In his writings he often referred to the contrast between the old and new in Iceland. On the one hand there was the old and, in his view, the sincere – turf farms, earth, stone, timber – and

³¹ Ólafur Gíslason, Dómsdagur í Hólakirkju, Þjóðviljinn, 15. desember 1989.

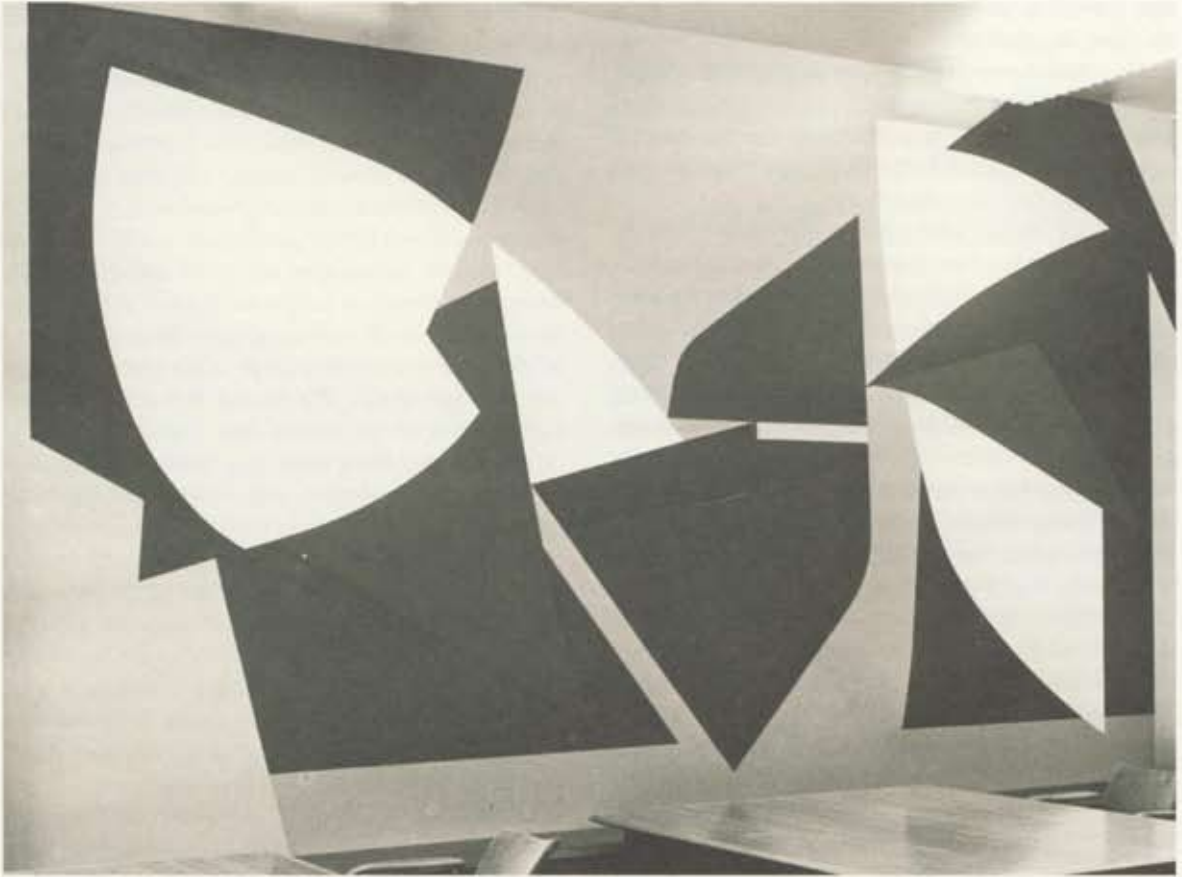
³² Íslensk byggingararfleifð I, bls. 13 – 30.

on the other its nemesis: imitation, ostentation and the bad taste that characterized the post-war buildings springing up throughout the country. These, in his view, attested to a lack of education and the nation's cultural degradation. The root of this evil, he believed, was the 1940 military occupation of Iceland with all its implications, particularly the breaking of long-standing cultural ties with Danish visual art that Iceland had long benefited from.

In 1961, Hörður received his first grant from the Icelandic Science Foundation to tour Iceland and research old buildings. In subsequent years, he travelled to all parts of the country, recorded and drew pictures of important buildings, and collected data. A summary of his findings was published almost simultaneously in Birtingur. In 1965, Hörður was appointed to a committee to review legislation concerning ancient relics and regional museums. In 1968 the committee introduced a draft bill containing a special section about the "protection of buildings and other man-made structures". The bill, which was passed by the Alþingi and took effect in 1969, may be said to mark the beginning of official building protection efforts in Iceland.

In 1977, Hörður decided to retire completely from visual art in order to process the vast amount of material he had collected on Icelandic building history. An overview publication about Iceland's building heritage – the result of 40 years of research – was published in two volumes in 1998 – 2000. That work is all at once a historical overview of the development of a particular form of architecture, a textbook in architecture for the general public and a work that warns of the threat to Iceland's architectural heritage.

True to his vision of the communal value of visual art, Hörður saw what others did not: he discovered treasures in things that were considered useless junk and fought for his convictions both verbally and on paper. This intricate life's work may perhaps be best described by saying that Hörður was for half a century the "visual educator of the Icelandic nation".

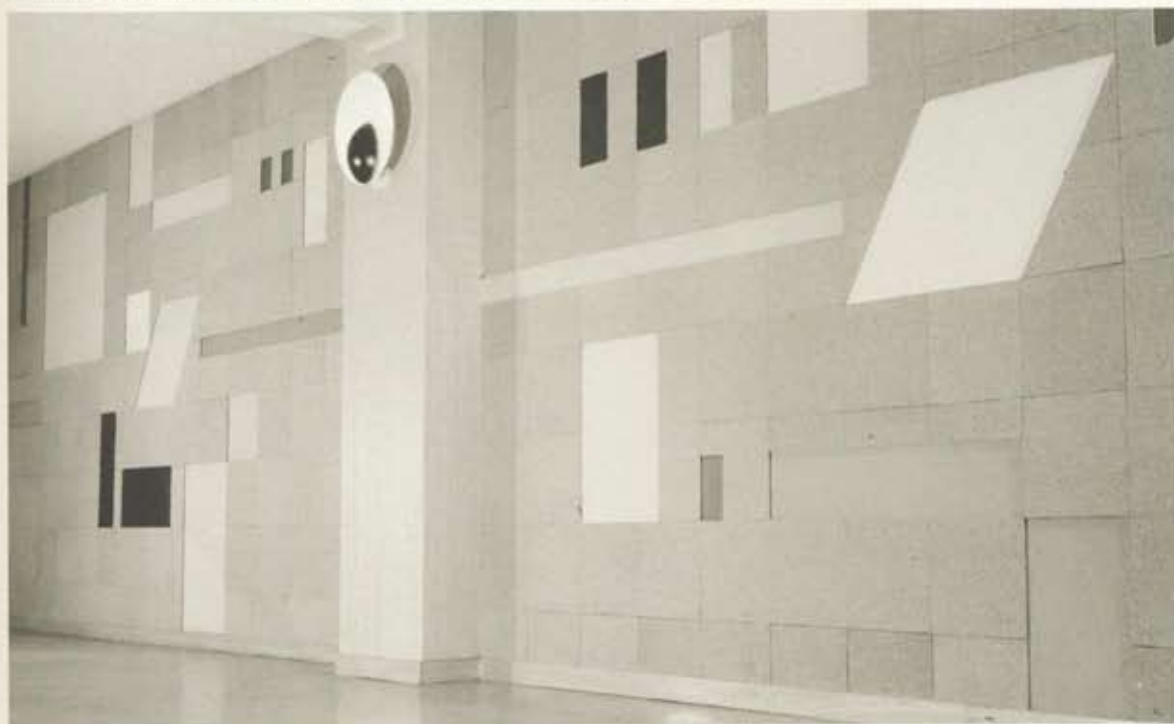

Frumdrög unnin í gvas. Byggingarlistardeild Listasafns Reykjavíkur.

Veggmynd úr korki í kaffistofu Arnarhváls, 1957. Ljósmynd: Andrés Kolbeinnsson. Ljósmyndasafn Reykjavíkur.

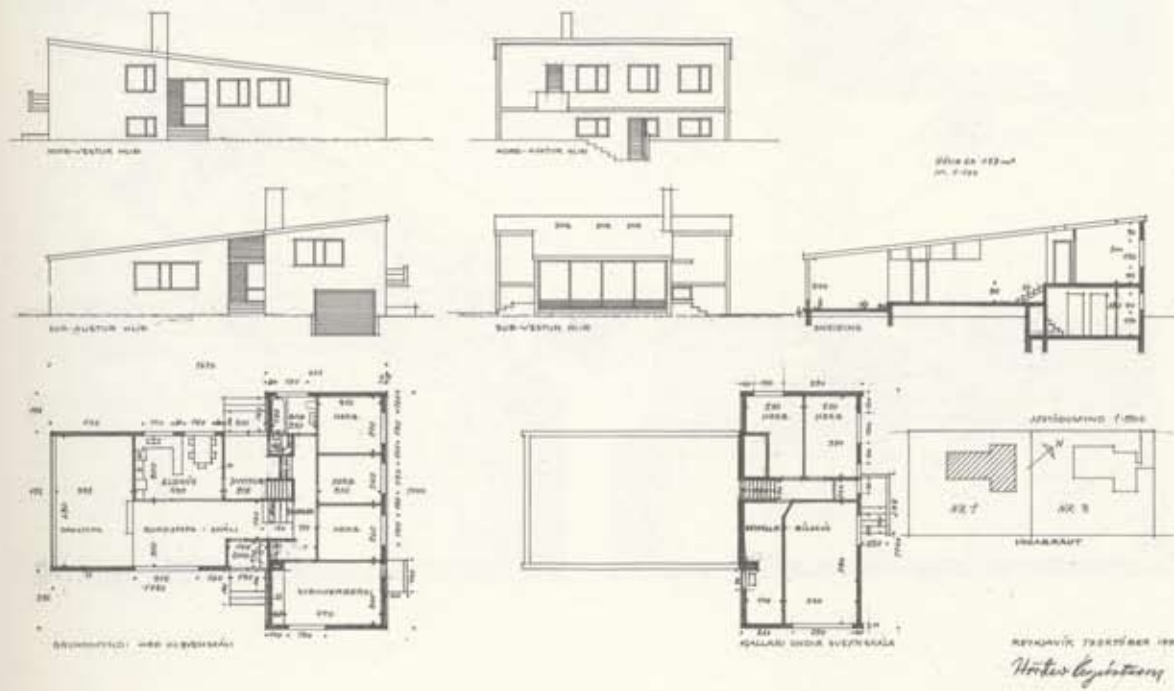

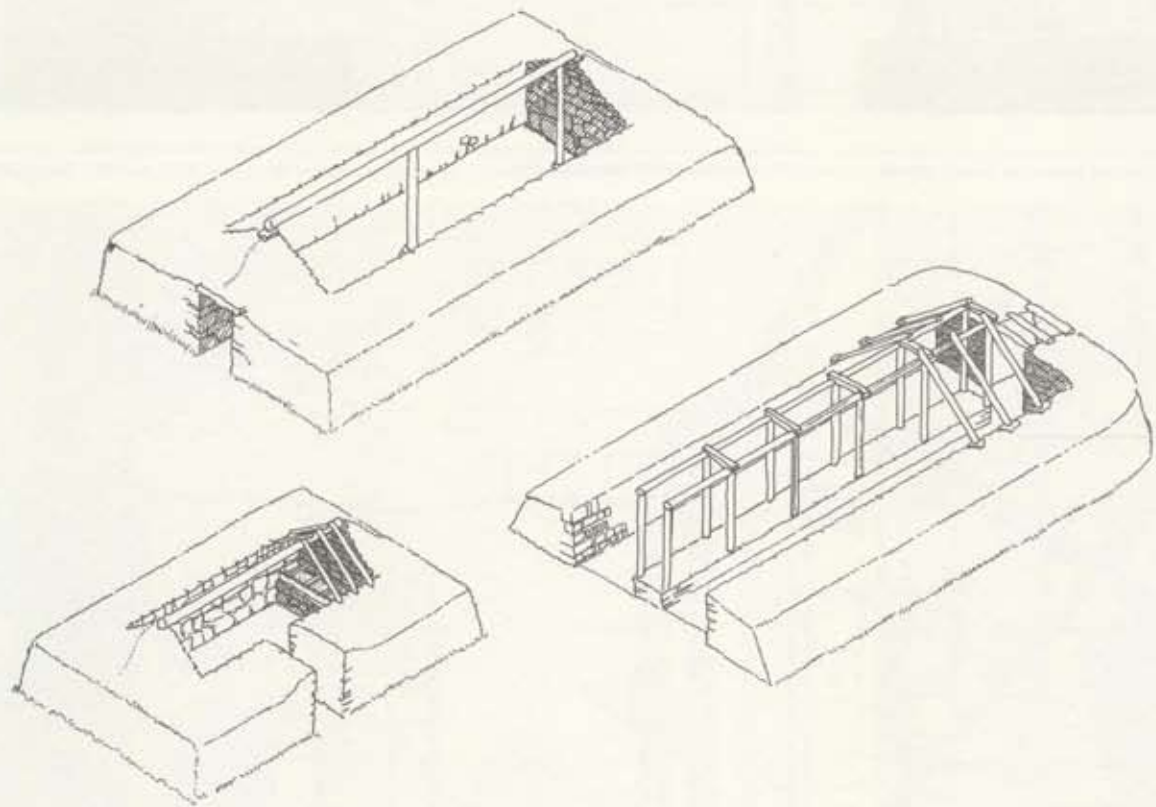
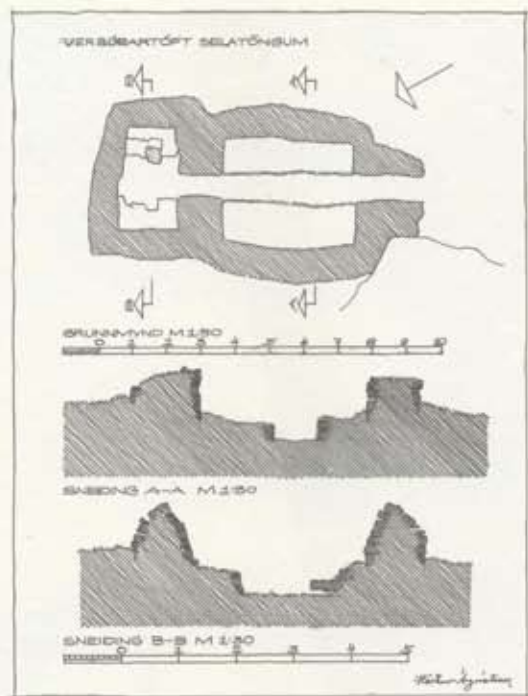
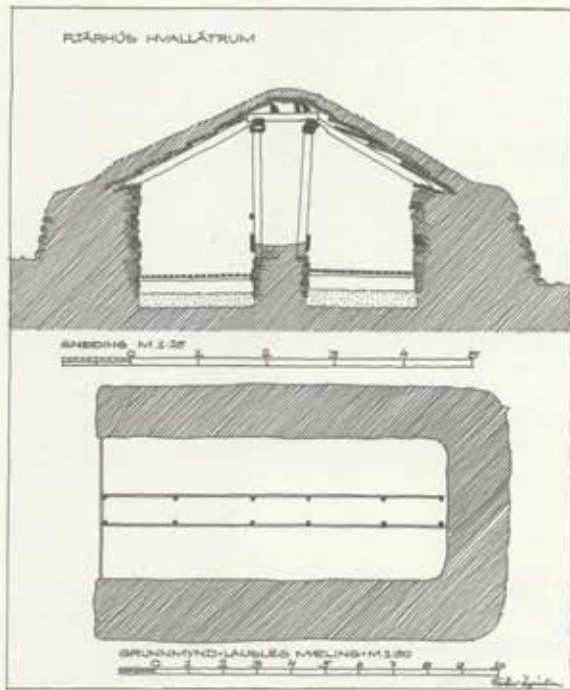
Veggmynd á Bifröst, 1957. Ljósmynd: Andrés Kolbeinsson. Ljósmyndasafn Reykjavíkur.

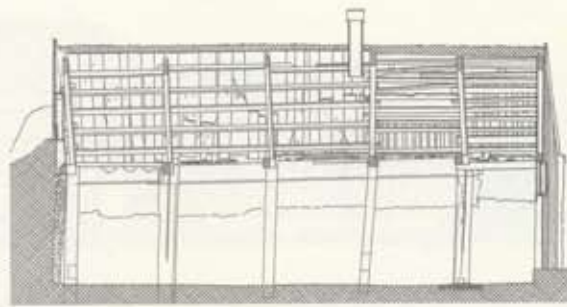
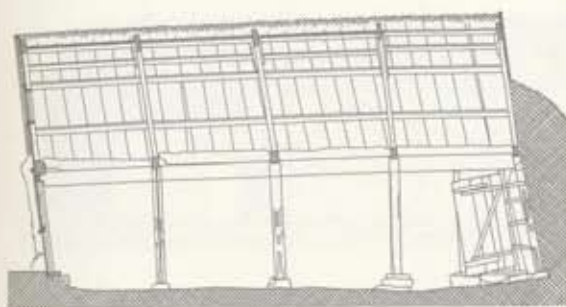
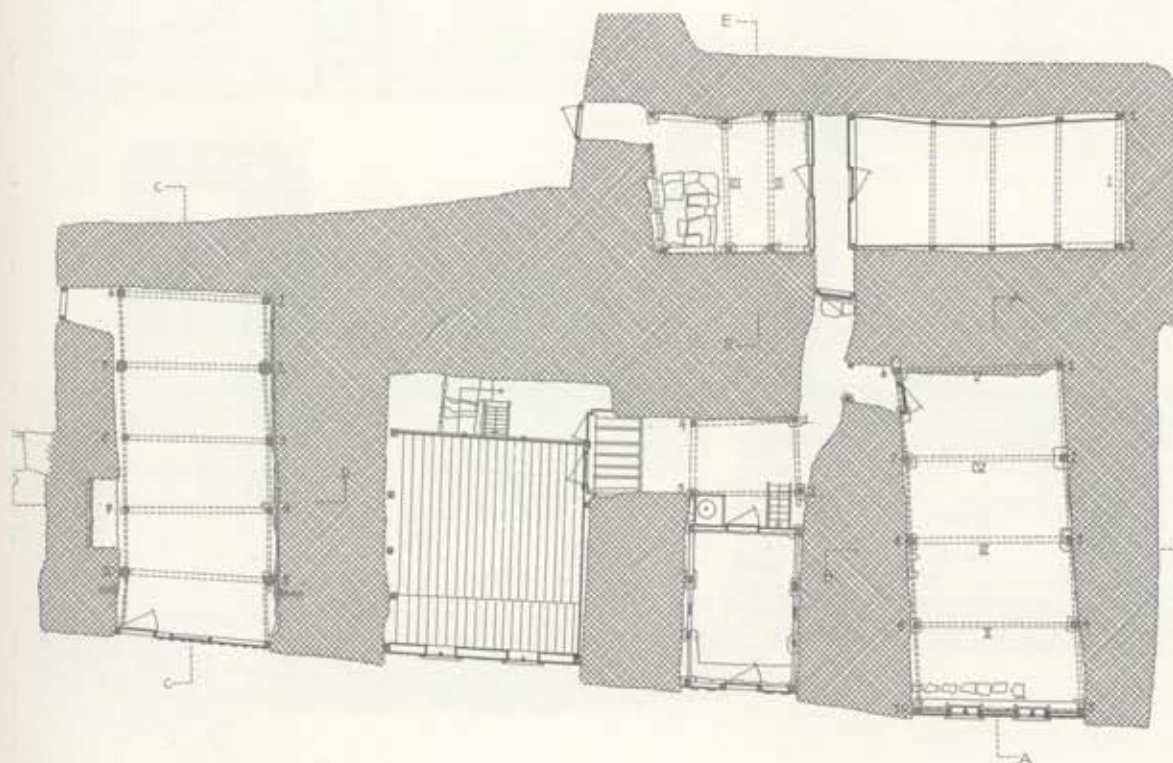

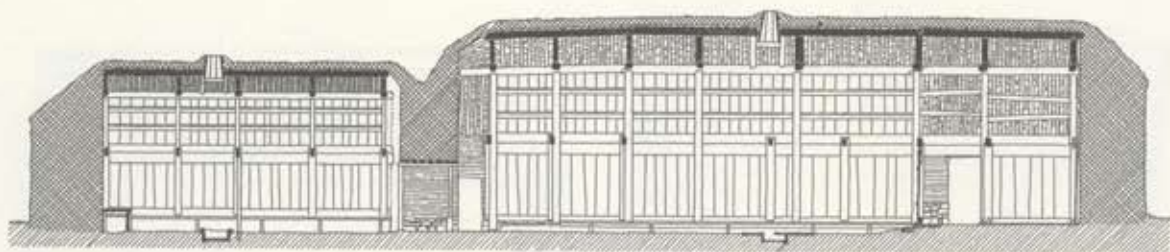
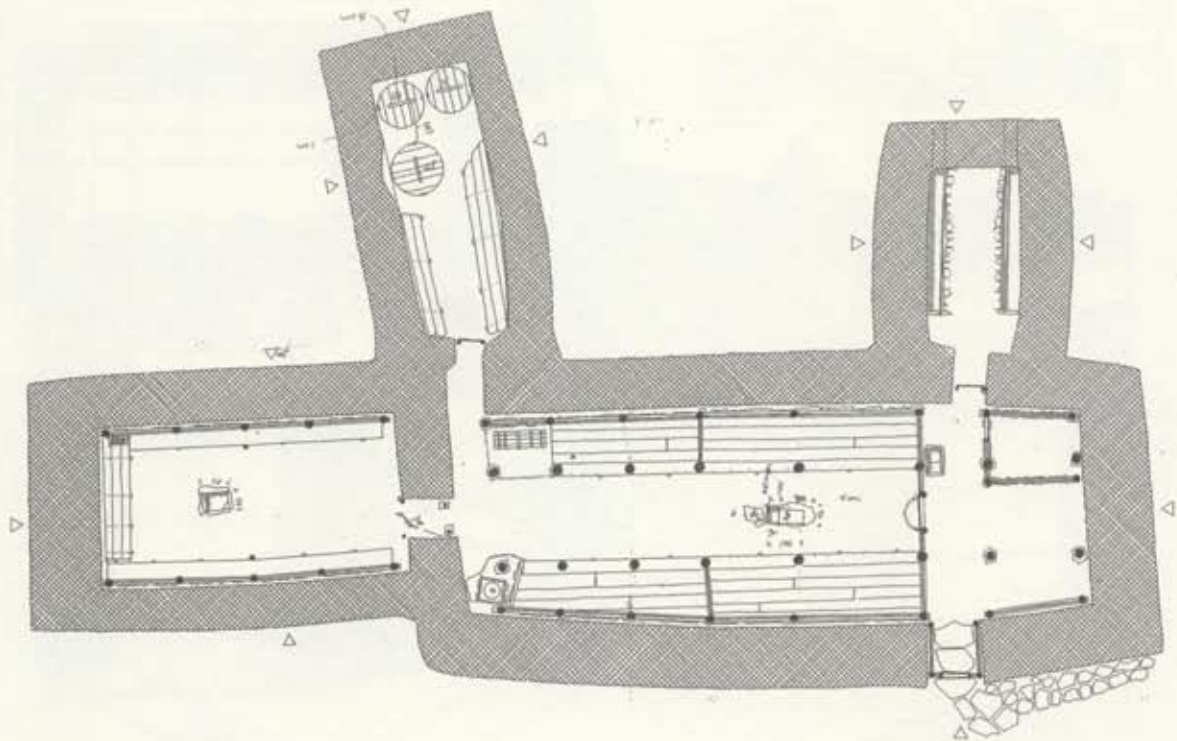
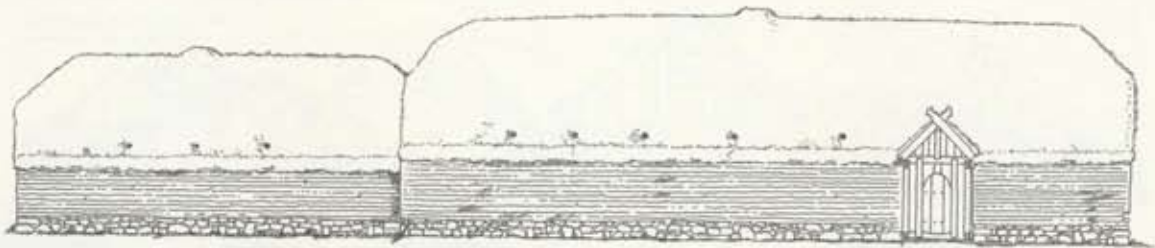

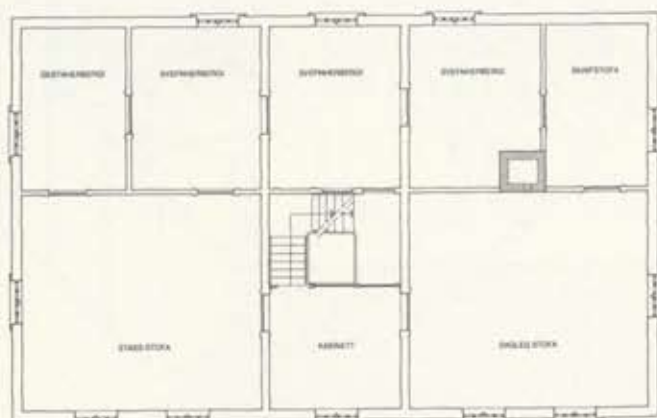
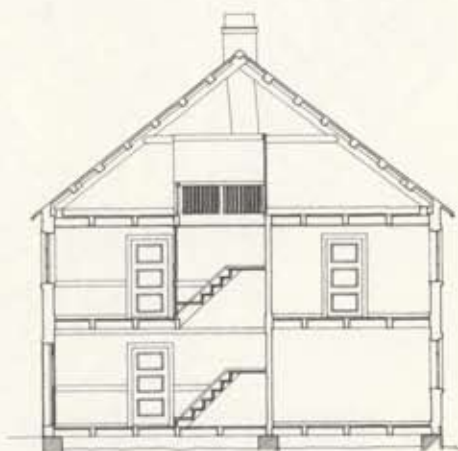
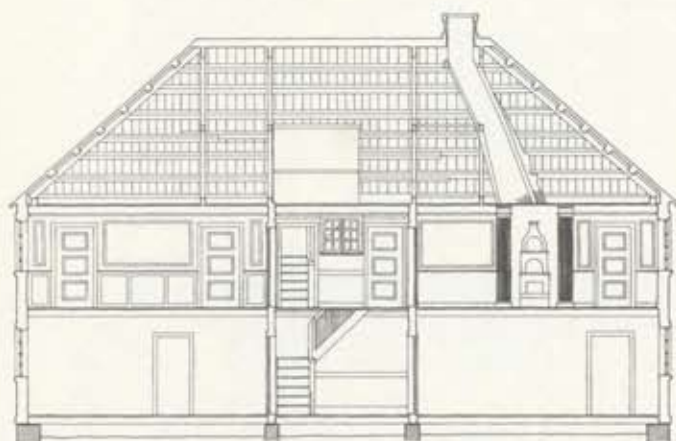
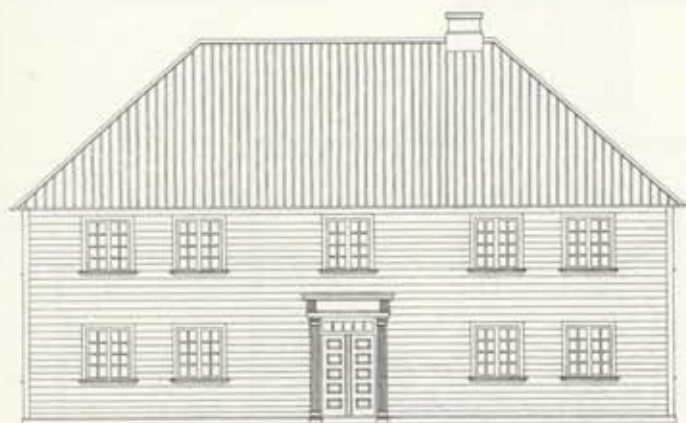
Íbúðarhús Magnúsar Kristjánssonar, Vogabraut 1, Akranesi, 1959. Aðaluppdráttur.

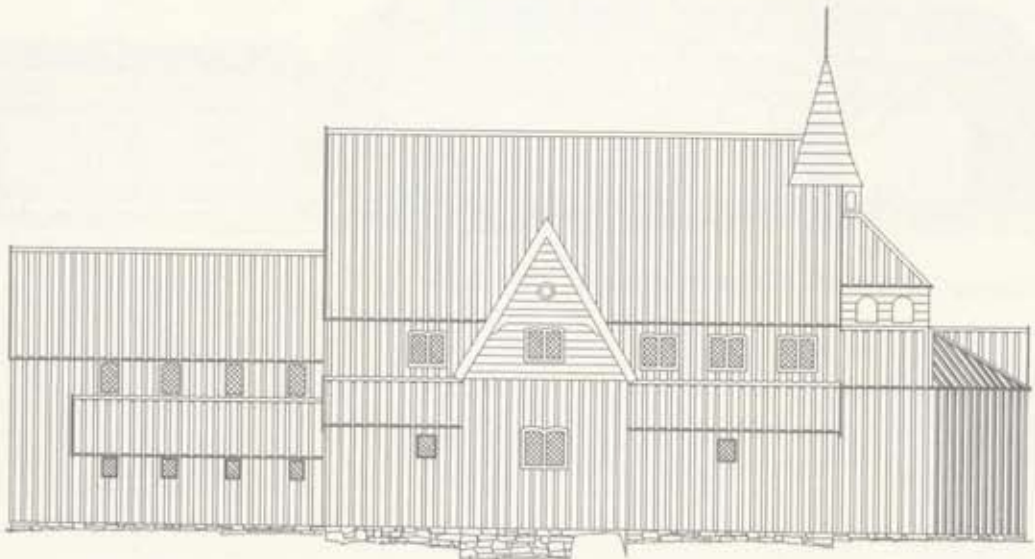
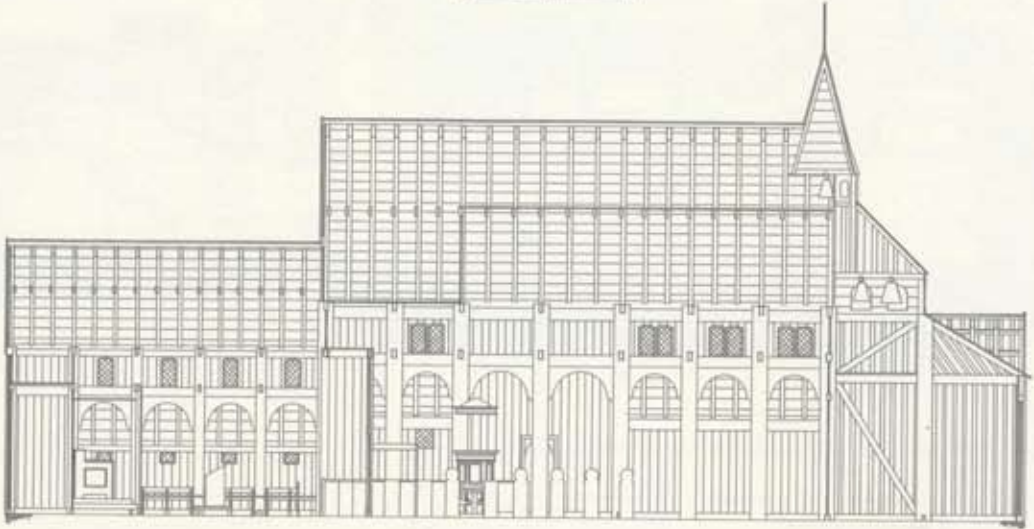
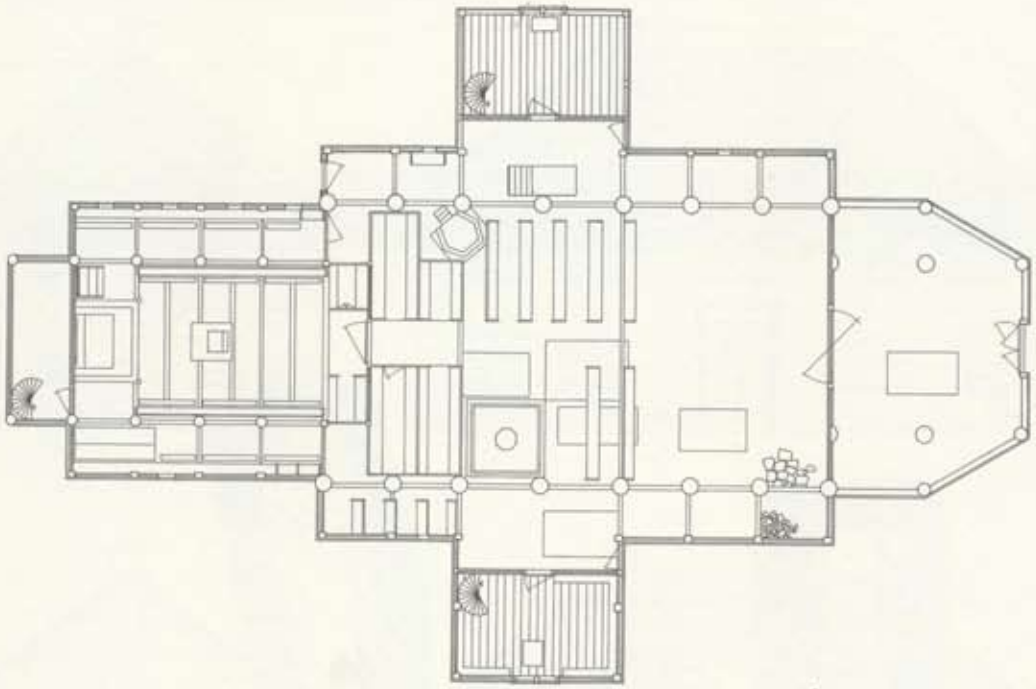

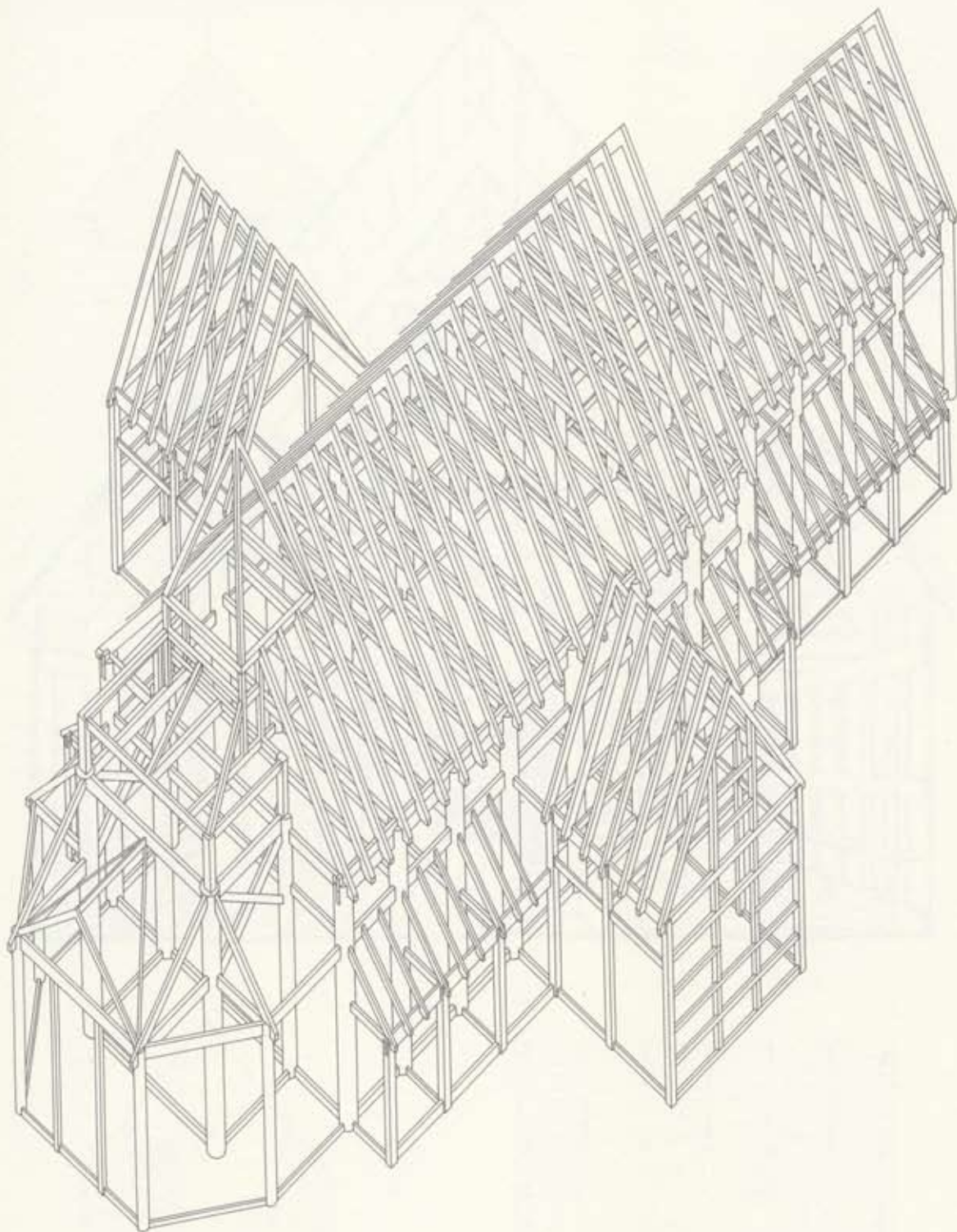

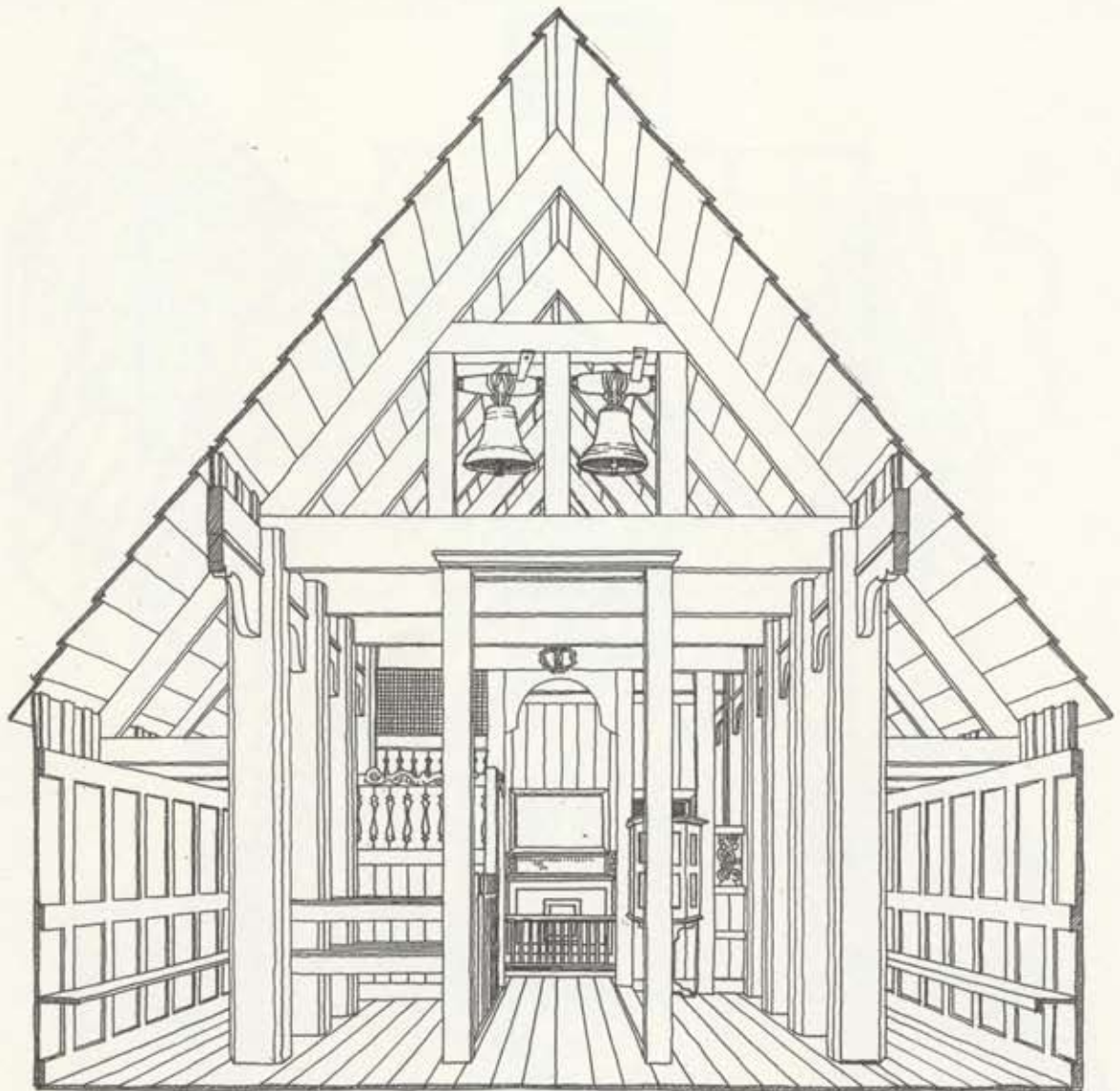

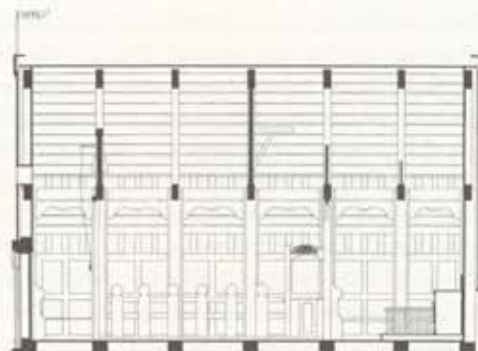
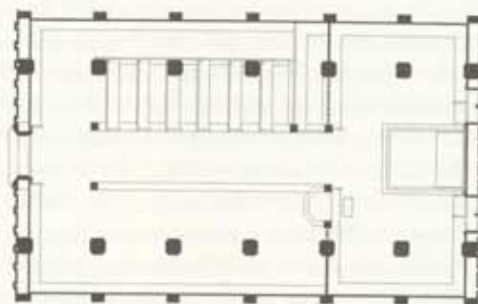
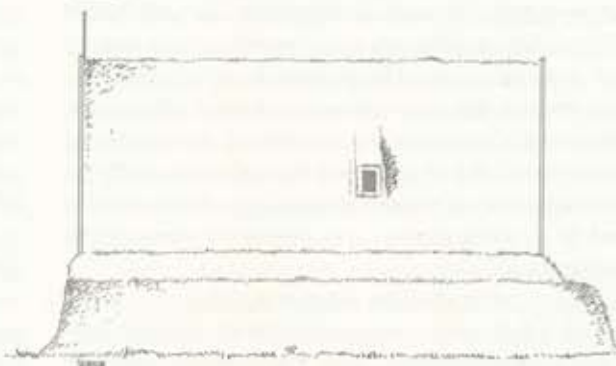
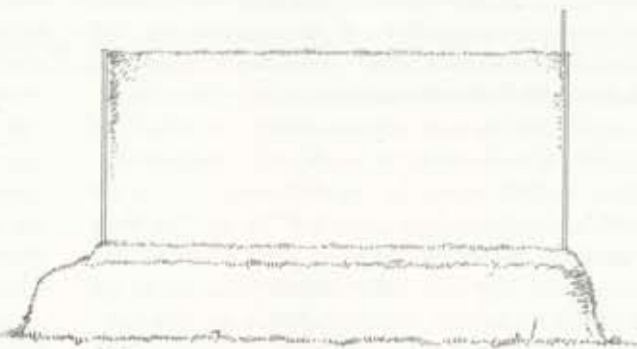

Framlag Harðar Ágústssonar til grafískrar hönnunar

Guðmundur Oddur Magnússon

„Ég segi fyrir mitt leyti að myndlist hefur staðið með miklum blóma hérlendis alveg fram á þennan dag. Ég hef meiri áhyggjur af auglýsingum og bókahönnun. Mér finnst þetta vera eins og með plastmálninguna, tölvan hefur valdið þar mestu um, mér finnst eins og menn haldi að þeir geti bara hannað þetta sjálfir og því meira sem er á síðunni þeim mun meiri ánægja! Það er einstaka sinnum sem maður sér almennilega auglýsingu.“¹

Vorið 1956 dvaldist Hörður Ágústsson í París. Þar stundaði hann nám í leturmeðferð og gerð auglýsinga við kvöldskóla. Eftir heimkomuna sumarið 1956 og alveg fram að 1964 starfaði Hörður Ágústsson að grafískri hönnun hér í Reykjavík. Á þeim tíma var greinin kölluð auglýsingateiknun eða útlitsteiknun bóka og tímarita. Almennt var ekki borin mikil virðing fyrir þessari starfsgrein. Félag íslenskra teiknara hafði þó verið stofnað 1953. En það var fremur fámennur hópur teiknara sem flestir höfðu numið hagnýtar listir sem handverksíðni í Kaupmannahöfn á 3ja áratugnum. Hörður var hugsjónamaður sem með verkum sínum á þessu sviði flutti inn vinnubrögð, sem nánast voru óþekkt hér, á jafn afdráttarlausan hátt. Hafsteinn Guðmundsson var að vísu búinn að innleiða vinnubrögð í anda Tschicholdts við setningu texta og einhver dæmi eru um tilraunastarfsemi og vönduð vinnubrögð. Grafísk hönnun sem sérstök starfsgrein verður nánast ekki til fyrr en með tilkomu offsetprentunar en þetta var allt að gerast eftir að Hörður flyst heim. Þá flyst allur undirbúningur undir prentið á ljósaborðið og menn byrja að klippa og líma í gríð og erg. Offsetprentun hafði viðtæk áhrif á starfshætti í prentiðnaði. Hún byggist á gamla steinþrykkinu eða lithógrafiunni. Bandaríkjamenn voru brautryðjendur að vélvæðingu þessarar aðferðar á sjötta áratugnum – áratug áður en þessi tækni varð algeng í Evrópu. Offsetprentun byggist á því að ljósnæmar málmplötur eru notaðar í stað steina og er myndin yfirferð af filmum á plötur með grafískri ljósmynda-tækni. Af málmplötunni er litnum þrykkt á gúmmidúk

og af honum á pappír og er þessi yfirfærsla skýring á alþjóðlega orðinu „offset“.

En þessi sérstaka aðferðafræði, sem Hörður innleiðir á hagnýtan hátt úr myndlistinni, var þróuð af módernistunum á millistríðsárunum á öndverðri tuttugustu öld og kölluð „geómetrísk konstrúksjón“ eða strangflatar myndgerð.

Þessi aðferðafræði hentar hinni nýju tækni, beinlinis kallar á hana. Þar eru sett fremst á flötinn frumatriði eins og ryðmi, harmónía, kontrastar, hlutföll og dýnamik sem áður voru falin í bakgrunni. Þessi aðferðafræði var svo útfærð við framsetningu upplýsinga, tímarita og bóka og lagði grunninn að grafískri hönnun og hönnunarskólum í allri vestrænni menningu beggja vegna hafsins eftir seinni heimstyrjöldina. Hún á rætur sínar að rekja til Rússa og Hollendinga snemma á öldinni – konstrúktifistanna og De Stijl. Frumherjunum var í mun að koma þessum hugmyndum til almennings, því það var nánast grundvöllur hugsjónarinnar að þær væru hagnýttar í hversdagslífinu. Þeim varð strax ljóst að það skipti öllu máli að verkin hængju ekki bara til skrauts og ánægju heldur var tilgangurinn að bæta samfélagið – brjóta niður múra þjóðrembu og hetjudýrkunar, skapa alþjóðlegt óhlutbundið myndmál, og gera þannig myndlistina og hannaða nytjahluti að almenningseign. Í auglýsingagerð Harðar voru það fyrst og fremst boðberar nýrra strauma í tíma og tíðaranda sem nutu starfskrafta hans. Hann vannur fyrir Loftleiðir sem var eitt fyrsta lágfargjaldafyrirtækið og höfðaði til ungu kynslóðarinnar á þeim tíma. Hann hannar fyrir tryggingafélögin sem höfðuðu til framtíðar, húsgagnaframleiðendur sem þurftu að markaðssetja nýjan lífsstíl, málningarframleiðendur og aðra sem eygðu nýja tíma. Einnig hannaði Hörður alltaf eigin sýningarskrár og bækur. Öll bera verk hans vitni um þennan harðkjarnahugsunarhátt og er athyglisvert að í upphafi gengur hann lengra í grafískri hönnun en málverki á sama tíma.

Til að skilja mikilvægi þessara hugmynda og gerast kyndilberi þeirra eins og Hörður gerðist snemma

¹ Hörður Ágústsson 6. mars 1996. Úr viðtali sem birtist í sýningarskrá fyrir hönnunarsýninguna MÓT árið 2000.

á sjötta áratugnum þarf ákveðna manngerð. Hún þarf í fyrsta lagi að hafa traustan grundvöll, gott jarðsamband. Eftir stúdentspróf úr stærðfræðideild stundaði Hörður einmitt fyrst nám við verkfræðideild Háskóla Íslands. Á sama tíma fór hann líka í Handíðaskólann og vann hjá arkitekt. Tíðarandi eftirstrífisáranna í Evrópu einkenndist líka af rannsóknarhyggju, hlutlægni, strúktúralisma og rökhyggju. Í öðru lagi þarf manngerðin að vera innblásin söguskilningi og það var Hörður í ríku mæli, hann var alltaf að leita. Hvort sem það var á námsferðum um Ítalíu eða í London á Courtauld Institute, í París eða í akademiunni í Kaupmannahöfn veturinn 1945 – 46. Þar í Kaupmannahöfn kynnist hann fyrst kenningum Bauhaus-fræðimanna í gegnum Pedagogisches Skizzenbuch eftir Paul Klee.² Söguinnblástur Harðar verður svo til þess að hann gerist nánast brautryðjandi í rannsóknum og skrifum um íslenskar sjónmenntir, ekki aðeins um arf okkar í byggingarlist heldur ritar hann líka grunninn að sögu grafískrar hönnunar á Íslandi í 25 ára afmælisrit FÍT frá árinu 1978. Engum blöðum er um það að fletta að Hörður ber höfuð og herðar yfir aðra í söguskilningi er varðar sjónmenntir.

Í þriðja lagi þarf manngerðin að hafa nógu stórt hjarta. Thor Vilhjálmsson skáld og félagi Harðar á Parísarárunum hefur einmitt tjáð sig um þann tíma sem mótaði þá báða. Hann hefur lýst því hvað Hörður hafi haft miklar áhyggjur af mannkyninu og heiminum og hvernig allt færi og öllu farnaðist, og hvað hann lagði á sig til að reyna að bera vitni um það.³ Það þarf hugsjónamann með hjarta til þess að halda lifi í kyndlinum. Til þess að forgangsraða. Til að setja í rétt samhengi. Átta sig á hvað skiptir máli og hvað skiptir ekki máli. Tónsetja og blæsetja. Þarna kemur listamaðurinn til sögunnar. Sá sem hefur uppgötvað og fengið sýndina veit í hjarta sínu hvað hún skiptir miklu máli. Hann ann sér ekki hvíldar. Evrópa var í rúst eftir stríðið. Þeir sem höfðu haldið loga í kyndlinum höfðu flúið til Bandaríkjanna eða haldið til Sviss eins og Max Bill, sem var einmitt þessi manngerð, eða Svisslend-ingarnir Karl Gerstner, Richard Paul Lohse og Dieter Roth til að nefna nokkra. Merkilegt nokk, þeir voru allir strangflatarmálarar, tilheyrðu sömu grúppunni og stunduðu líka grafíska hönnun og mörkuðu djúp spor í greininni. Þeir tilheyrðu kynslóðinni sem lagði grunninn að því sem kallað hefur verið Alþjóðastillinn í grafískri hönnun á sjötta og sjöunda áratugnum. Raunar má segja að engin önnur liststefna en þessi harðkjarnahugsunarháttur státi af eins mörgum grafískum hönnuðum og þessi. Einn úr framvarðarsveitinni, Dieter Roth, fluttist til Íslands á vormánuðum 1957 og þar eignaðist Hörður sálufélaga og eina samstarfsmann sinn í greininni en þeir unnu saman um

tíma. Milli 1955 og 57 hafði hann nánast verið einn um þessa strangflatarlegu útlitshönnun, en strangflatarlistin var stöðugt milli tannanna hjá gagnrýnendum í blöðunum. Rannsóknir Harðar í formfræði og formfræðikennslan hélst í hendur við verkefni hans í grafískri hönnun, á beinlinis rætur sínar að rekja til formfræðikennslu hans. Hann er nánast einn um þennan stíl þar til Dieter Roth ber að dyrum hjá honum um vorið 1957 og vill fá að sýna honum möppuna. Hann var ekki lengi búinn að fletta þegar hann áttaði sig á því að hér var kominn maður með það allra nýjasta í myndlist og grafískri hönnun. Hörður fól Dieter að útlitshanna fyrsta hefti Birtings frá 1957. Það verkefni dró töluverðan dilk á eftir sér, heimliklar deilur um leturgerð og útlitshönnun. Þar komu fram þær skoðanir að leturgerð og uppsetning eigi sér sjálfstætt líf sem hafi áhrif á hvernig inntak sé lesið. Kápan á heftinu var eftir Hörð en Dieter hafði snúið henni við. Hörður sá að öðru leyti um allt útlit Birtings með örfáum undantekningum og gerði það óslitið þar til það hætti að koma út 1968.

Hörður hannaði ekki bara bókakápur heldur fór hann að leggja áherslu á allt form bókarinnar frá pappírs- og leturvali til markaðssetningar. Besta dæmið er bókin Hundrad ár í Þjóðminjasafni eftir vin hans, Kristján Eldjárn. Þar fylgdi Hörður öllu eftir, prentun mynda og myndmótagerðar. Niðurröðun ljósmynda var einnig óvenjulegt sambland af floti og blæðingu. Hundrad ár í Þjóðminjasafni er einhver best heppnaði prentgripur sem þá hafði verið gerður hér á landi í langan tíma og í raun fyrsta „moderne“ bókarhönnunin þar sem farið er alla leið. Margir komu strax auga á það en þó heyrðust raddir heimóttarskapar eins og skrif ritstjóra Timans bera vitni. Í umsógn sinni segir hann: „Bókin er það sem kallað er „teiknuð af Herði Ágústssyni“, sem er einskonar vottorð um, að ekki sé hægt að greina á milli hvort þetta er landkynningarþési, tímarit eða auglýsingarit. Bókarblær hefur allur verið teiknaður burt og eftir standa afskræmislegar síður með lesmáli í tveimur dálkum, undarlega sérviskulegum spássíum, eins og teiknarinn, stjórnandi útlitsins, áliti að hann þurfi nauðsynlega að vekja rækilega athygli á afreksverki sínu til ófarnaðar þessu annars virðingarverða og merka verki.“⁴ Þrátt fyrir þessar viðspyrnur heimóttarskaparins vann Hörður af djörfung fyrir þau bókaforlög sem voru í sókn á þeim tíma. Forlög eins og Mál og menningu, Helgafell og Bókaútgáfu Menningarsjóðs.

Eftir 1964 stundar Hörður að mestu fræðistörf og hannar einungis eigin bókverk sem hafa verið að koma út fram á þennan dag. Þær eru yfirlætislausar, gerðar í anda minimalisma, lausar við allan óparfa. Þær nýjustu hvíla á stafagerð þar sem fóturinn er fern-

² Guðmundur Oddur Magnússon, Það er engin þjóðleg list til [viðtal við Hörð Ágústsson], MÓT – hönnun á Íslandi · íslenskir hönnuðir. Listasafn Reykjavíkur og Form Ísland, 2000.

³ Thor Vilhjálmsson, umræður eftir fyrirlestur Aðalsteins Ingólfssonar, Listmennt í viðasta skilningi – hugleiðingar um grafíska hönnun Harðar Ágústssonar, febrúar 2001. Upptaka í eigu Listaháskóla Íslands.

⁴ IGP [Indriði G. Þorsteinsson], Á förnun vegi, Tíminn, 16. nóvember 1962.

ingur. Yfir þeim er heiður svipur þess sem stendur traustum fótum í vestrænni menningu. Þar er klassísk hlutfallafræði undirliggjandi – Bók kennimeistara endurreisnarmannanna, „Divine Proportione“ (Hin guðdómlegu hlutföll), eftir munkinn Lucca Pacioli og Da Vinci myndlýsti, er nálæg. Hörður ræddi þennan grundvöll endurreisnarinnar sem er hans eigin jörð sem hann stendur á: „Síða er flötur – bara ákveðið form, ákveðin breidd og hæð og á henni er letur. Það fyrsta sem ég sé hérna eru þessir tveir ferningar sem liggja á þessum stóra ferning – hvernig liggja þeir? Hvernig á ég að láta þá liggja? Þeir eru myndaðir af einingum. Einum staf og hver stafur hefur sitt sérkenni og svo fara þeir í línu þ.e.a.s. þú hefur röð af línunum og það er ákveðið bil á milli línanna. Það er ákveðin stærð hérna á milli og það er þykktin á stöfunum. Þetta verður þú að hugsa um og síðan er eitt af því sem ég sé að sérstaklega fræðimenn hafa eyðilagt – þeir eru alltaf eins og verkfræðingarnir – að það er eins og það hafi verið varpað sprengju á síðuna.“⁵

To the Public

Hörður Ágústsson's contribution to the graphic design field

In the spring of 1956, Hörður Ágústsson was in Paris where, among other things, he studied typesetting and advertising design in evening school. From the summer of 1956, when he returned to Iceland, and up until 1964, Hörður worked in the graphic design field. At that time, the trade was not highly thought of. Yet Hörður was an idealist who through his work in the field introduced new ways of working that were virtually unheard of in Iceland.

This particular methodology, which Hörður imported from visual art, was called Geometric Construction and had been developed by modernists in the years between the two World Wars. The pioneers were highly concerned with getting these ideas across to the general public, since it was practically the foundation of their ideology that they be of practical use in daily life. It was clear to them from the start that the works must not hang on walls for mere decoration and amusement, but that they be an integral part of an ideology designed to improve society – to break down the barriers of nationalism and hero-worship and create an international language of images, thereby making visual art and designed utility objects into something the general public could possess.

In the advertising design field, companies that were the harbingers of new trends were those that primarily enlisted Hörður's services. He worked for Loftleiðir, which was one of the first low-fare airlines and appealed to the younger generation at that time. He worked for insurance companies that looked to the future, furniture manufacturers that were marketing a new lifestyle, paint manufacturers and others that had their gaze set on the new times ahead.

To understand the importance of these ideas and to become a torchbearer on their behalf requires a particular character. First, such a character must have a secure foundation; must be grounded. After finishing his matriculation exam with an emphasis on mathematics, Hörður studied engineering at the University of Iceland and at the same time attended the Icelandic School of Arts and Crafts and worked for an architect. Secondly, this particular character must be infused with an understanding of history and this Hörður had in abundance – he was forever searching. This historical understanding gave Hörður the instigation to become a virtual pioneer in research and writing on Icelandic visual art. Thirdly, this type of character must have a big heart. The writer Thor Vilhjálmsson, Hörður's friend from the Paris years, has written about that particular time, which shaped them both. He has described Hörður's great concern for the human race and the world, and how everything was and would turn out.

Hörður Ágústsson was instrumental in forming new trends and ideas in book and magazine design in Iceland. These were not always well received and were in some instances deeply controversial. Yet despite this opposition, Hörður worked boldly for the major book publishers of that time.

After 1964, Hörður devoted himself almost entirely to research and designed only the covers of his own published works, that are still being released. These are simple, designed in the spirit of minimalism and free of all frivolous extras. The latest ones have as their foundation a letter type where the base is a square, exuding the aura of something that stands firm in Western culture.

⁵ Guðmundur Oddur Magnússon, Það er engin þjóðleg list til [viðtal við Hörð Ágústsson], MÓT – hönnun á Íslandi · íslenskir hönnuðir, Listasafn Reykjavíkur og Form Ísland, 2000.

RR HVÍLDARSTÓLLINN

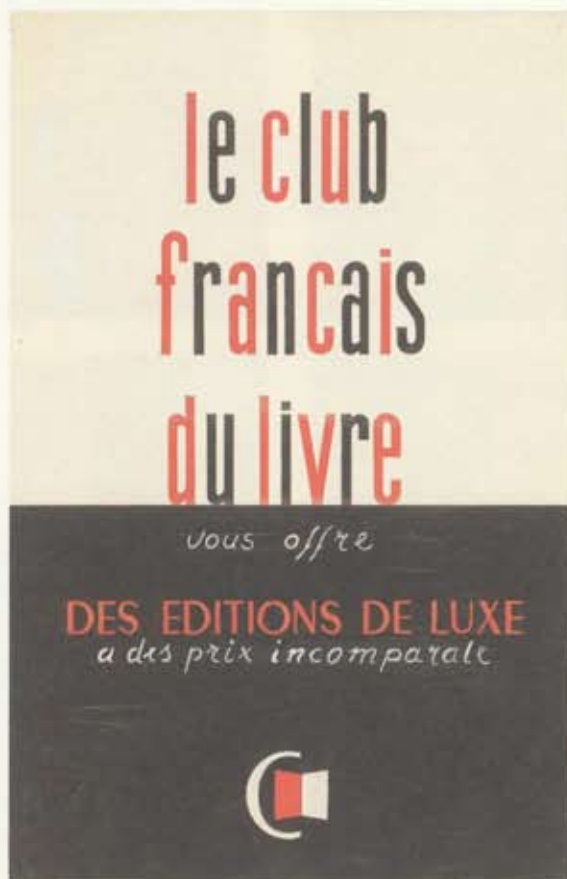
	<p>RR HVÍLDARSTÓLLINN</p> <p>er sátt, hvíldandi og hvarfandi stóllinn. Húð er úr hátt náttúruháttu og stóllinn er úr hátt náttúruháttu og stóllinn er úr hátt náttúruháttu.</p>	<p>RR HVÍLDARSTÓLLINN</p> <p>hvarfandi, hvíldandi og hvarfandi stóllinn. Húð er úr hátt náttúruháttu og stóllinn er úr hátt náttúruháttu.</p>	
		<p>Það er auðvelt</p> <p>af stóli stóllinn og hvarfandi stóllinn er úr hátt náttúruháttu og stóllinn er úr hátt náttúruháttu.</p>	

	<p>RR HVÍLDARSTÓLLINN</p> <p>er sátt, hvíldandi og hvarfandi stóllinn. Húð er úr hátt náttúruháttu og stóllinn er úr hátt náttúruháttu.</p>	<p>Hvílist að lokinni önn dagsins</p> <p>hvarfandi stóllinn er úr hátt náttúruháttu og stóllinn er úr hátt náttúruháttu.</p> <p>Hvarfandi stóllinn er úr hátt náttúruháttu og stóllinn er úr hátt náttúruháttu.</p> <p>Þú ert sátt, hvíldandi og hvarfandi stóllinn. Húð er úr hátt náttúruháttu og stóllinn er úr hátt náttúruháttu.</p>	
		<p>Áttundur Hvíldarstóllinn er úr hátt náttúruháttu og stóllinn er úr hátt náttúruháttu.</p>	<p>RR HVÍLDARSTÓLLINN</p> <p>Veitir góða hvíld</p>

<p>Hvarfandi stóllinn er úr hátt náttúruháttu og stóllinn er úr hátt náttúruháttu.</p>	
	<p>Þú ert sátt, hvíldandi og hvarfandi stóllinn. Húð er úr hátt náttúruháttu og stóllinn er úr hátt náttúruháttu.</p> <p>SKÚLASSON & JÓNSSON SF.</p> <p>Jóhannsgötu 10 - Séðuvíkubakki 41 Símanúmer 1088 - 1908.</p>

Tillögur að veggaglýsingu fyrir Hörpusilki, seint á sjötta áratugnum.

UNDERSTANDING

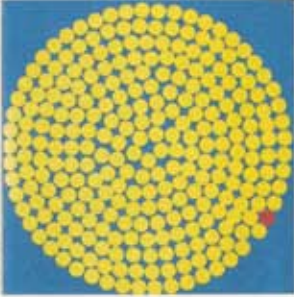

2nd inter-nordic philosophical symposium 1980

University of Iceland 29th november - 1st december

**Uffe Juul Jensen Denmark Lauri Routila Finland
Þorsteinn Gylfason Iceland Mats Furberg Sweden
Dagfinn Føllesdal Norway**

Charles Taylor Special guest

Helgur Agústsson
 22. apríl - 10. apríl 1976

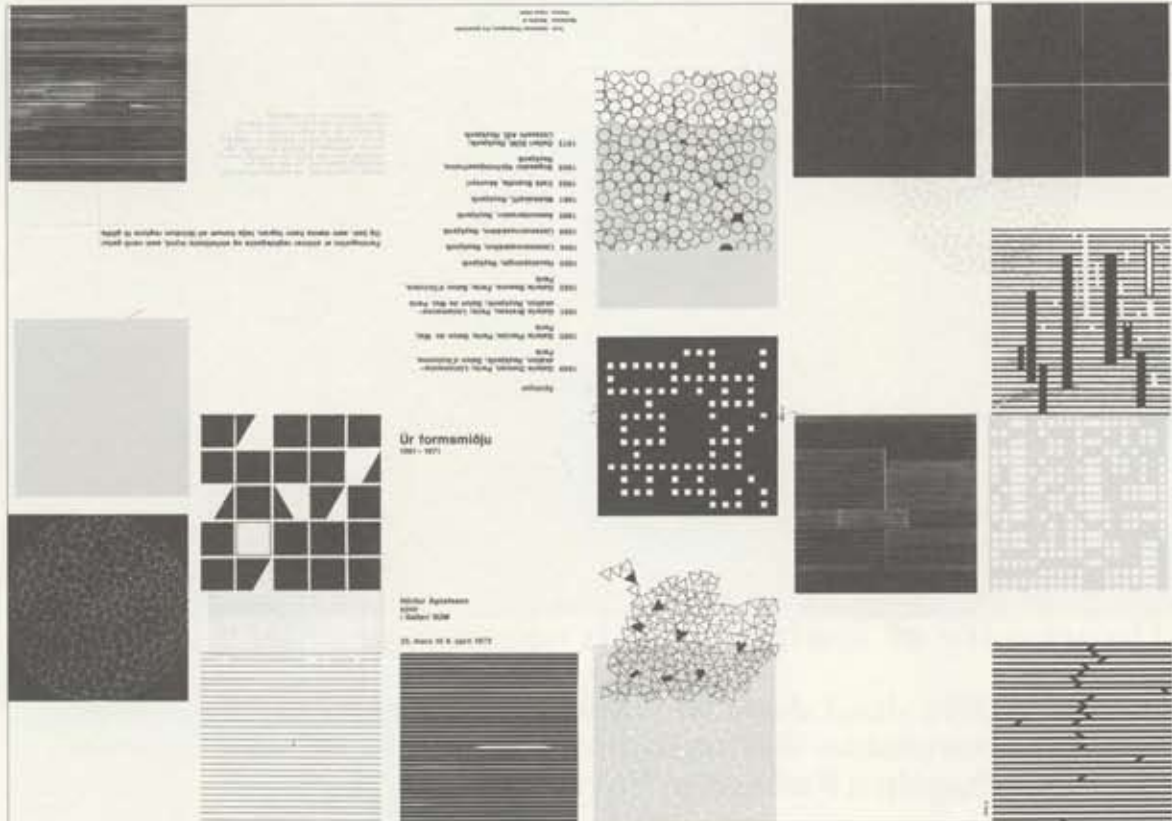
Kjarvalsstöðir Reykjavík 1 - 112 000000 1976

Helgur Agústsson sýnir myndir sínar frá 1961 til 1971. Myndirnar eru byggðar á lit og form og sýna hvernig hann hefur þróast sem myndlistari. Myndirnar eru byggðar á lit og form og sýna hvernig hann hefur þróast sem myndlistari. Myndirnar eru byggðar á lit og form og sýna hvernig hann hefur þróast sem myndlistari.

Helgur Agústsson sýnir myndir sínar frá 1961 til 1971. Myndirnar eru byggðar á lit og form og sýna hvernig hann hefur þróast sem myndlistari. Myndirnar eru byggðar á lit og form og sýna hvernig hann hefur þróast sem myndlistari.

Helgur Agústsson
 22. apríl - 10. apríl 1972

Úr formsmiðju 1961 - 1971

Helgur Agústsson sýnir myndir sínar frá 1961 til 1971. Myndirnar eru byggðar á lit og form og sýna hvernig hann hefur þróast sem myndlistari. Myndirnar eru byggðar á lit og form og sýna hvernig hann hefur þróast sem myndlistari.

Helgur Agústsson sýnir myndir sínar frá 1961 til 1971. Myndirnar eru byggðar á lit og form og sýna hvernig hann hefur þróast sem myndlistari. Myndirnar eru byggðar á lit og form og sýna hvernig hann hefur þróast sem myndlistari.

Endurbirt efni

-
- 62 „Listaverk er eins og prentmynd af mannlegum huga“
Viðtal við Hörð Ágústsson, listmálara
-
- 63 Við álitum að form og litur búi yfir sérstökum seið
eða andlegum kraft Kynningarræða 1953
-
- 68 Byggingarlist [1], Birtingur 1. hefti, 1955
-
- 74 Byggingarlist [2], Birtingur 2. hefti, 1955
-
- 81 Mótunarmennt
-
- 82 Íslensk mótunarmennt
-
- 83 Á áfangaskilum Félag íslenskra auglýsingateignara

„Listaverk er eins og prentmynd af mannlegum huga“

Viðtal við Hörð Ágústsson, listmálara

Geir Kristjánsson

Viðtal G.K. við Hörð Ágústsson birtist í Gandi 29. október 1951, í tilefni af nýafstaðinni sýningu hans á málverkum og teikningum í Listamanna-skálanum.

Álitur þú að nútímalist sé ofvaxin skilningi annarra en færra útvalda?

Nei.

Ég held að almenningur í dag sé jafn næmur fyrir listrænum áhrifum og kynslóðirnar á undan, en þjóðfélagshættir okkar og úrelt listform, sem verkar eins og stífla, gera honum erfitt fyrir með að átta sig á nýjungum. Nútímalist er spröttin upp úr okkar þjóðfélagsháttum sem andsvar við þeim og mótmæli gegn því óeðlilega. Þess vegna skírskotar hún til alls almennings og kemur öllum við, og þess vegna ættu sem flestir að eiga þess kost að njóta þessarar listar. Ég álit að abstraktlist nútímans hafi ekki síður möguleika á að skírskota til mannlegra tilfinninga en hin gamla náúralíska list. Ein grein nútímalistar, kúbisminn, sem í upphafi naut lítillar almenningshylli, hefur t.d. á yfirstandandi tímum náð mikilli útbreiðslu og vinsældum í auglýsingabransanum, og þannig mætti lengi telja.

Hin frjósömu víxláhrif milli listamannsins og fólksins nauðsynleg.

Það er ekki nóg að eiga menn, sem gera málverk og höggmyndir. Höfuðatriðið er að allt umhverfi fólks sé talandi vitni listrænnar hugsunar, að það alist upp og starfi í slíku umhverfi, og að tilfinning fyrir listrænum verðmætum seyti inn í blóðið og verði því eðlileg. Þess vegna er fögur borg miklu meiri uppalandi en fullkomin heimilis- og ríkislistasöfn. Það má segja, að sérhver hlutur, sem er mótanlegur með höndunum, búi yfir fagurfræðilegum möguleika og geti óðlast tvenns konar gildi: annars vegar notrænt og hins vegar hugrænt gildi (listrænt gildi). Möguleikinn til að njóta listrænna verðmæta er séreign mannsins og það sem frammar öðru skilur milli hans og dýrsins. Það er ekki nóg að þessi möguleiki sé fyrir hendi, heldur verða menn að nota hann, menn verða að ástunda það að sjá meira í hlutunum en einungis hið hversdagslega notagildi þeirra. Þegar hver húsmunur, hver bolli, hver stóll, er gerður af þeirri nærgætni sem felst

í listrænni hugsun, og þegar þeir, sem handfjatla þessa muni daglega, kunna að meta það og þakka fyrir það, þá er náð því sem mér finnst vera hið sanna inntak þess, sem kallað er þjóðfélagslegt raunsæi í list. Listin gerir menn frjálsari gagnvart umhverfinu en dýrin geta nokkurn tíma orðið, því í lífi mannsins eiga hlutirnir aldrei að drottna með notagildi sínu einu saman. Sjálft tjáningarform hinna fögru lista skiptir ekki svo miklu máli út af fyrir sig.

Er eitthvað hæft í því, að þú hafir í seinni tíð hneigzt meir og meir að því að mála abstrakt?

Ég tel mig ekki vera abstraktmálara. Abstrakt eru aðeins þeir málarar, sem reyna að gefa útrás hugmyndum og tilfinningum, sem ekki hafa neinn aflvaka í hinni ytri náttúru, heldur koma beint úr þeirra eigin sálarlífi, án tengsla við umhverfið. Orðið abstrakt þýðir raunverulega allt það, sem hvorki verður séð né þreifað á, og þess vegna má til sanns vegar færa að í allri list sé eitthvað abstrakt.

Afstaða mín til viðfangsefnisins er frammar öðru afstaða ljóðskáldsins. Máli ég t.d. sólflekk á hafi, er það sjálfur liturinn í þessum sólflekk sem hefur áhrif á mig, ekki umhverfi hans eða hnattfræðilegar staðreyndir, og þessi áhrif eru héðan að heiman og mótast af því, að ég er Íslendingur.

Myndir mínar eru ekki hugsaðar fyrirfram, heldur vaxa þær fram úr viðureign minni við léreftið og litinn og eiga sér engin nöfn, fyrr en þær eru fullgerðar.

Samt er það ekki svo, að gleðin yfir línunni og litnum sé í sjálfu sér nóg til að hrinda mér til að gera slarkfæra mynd, heldur þarf einnig eitthvað annað til að skapa þann fögnuð hjá mér, sem er nauðsynlegur til þess að úr einhverju ákveðnu verki verði listaverk.

Listaverk er objekt, er hlutur, en það sem ein-kennir listaverk umfram aðra hluti er, að það er eins og prentmynd af mannlegum huga. Í listaverki er visst subjekt orðið að objekti. Listaverk er fyrst og fremst útrás hugans og þess vegna er rangt að þrælbinda það við ytra umhverfi eins og gert er í hreinni eftirlíkingu ópersónulegrar náttúru.

Hvaða afstöðu takið þið yngstu málaramir til þess, sem er að gerast í heimslistinni í dag?

Það sem er efst á baugi í heimslistinni í dag eru reikningsskil við gamlan náúralisma. Sýn fortíðarinnar er orðin ófrjó, af því að hún er orðin að vana, og list er fyrst og fremst andlegt átak. Við ungu málaramir tökum þátt í þessum reikningsskilum, þótt við höfum aldrei átt þennan náúralisma hér á Íslandi. (Það er t.d. ekki rétt að telja Kjarval, Jón Stefánsson og Ásgrím náúralista, því samkvæmt náúralískum skilningi Vestur-Evrópu mundu þeir verka sem örgustu

klessumálarar.) Við viljum vera hvort tveggja í senn: Íslendingar og heimsborgarar, að byggja þessa hlið menningarlífsins frá grunni eins og landnámsmenn, og allir þekkja örðugleika landnámsmannsins. Kosturinn er aftur sá, að við höfum ekki í okkur fordóma hinna, sem hafa alizt upp við þessa gömlu myndlistarhefð. Landnámsmaðurinn verður að kanna jörðina, sem hann stendur á, um leið og hann byggir og verður þess vegna auðugri að persónulegri reynslu en hinn, sem fær allt upp í hendurnar fyrirhafnarlaust.

Hvernig leizt þér á Septembersýninguna?

Hún var þrýðileg og eitt af því fáa, sem bar vott um menningarlíf í Reykjavík. Þar sá maður bezt að Ísland er í lifandi tengslum við það sem er að gerast í listum í veröldinni nú á dögum.

En málaverkasafn ríkisins?

Mér leizt vel á myndirnar en illa á húsið. Það er eins og verksmiðja í útborg, með ótal viðbyggingum, reistum eftir hentisemi.

Viðtal okkar var á enda, en að skilnaði segir Hörður:

Viltu svo biðja menn að hafa vakandi auga á Listvínasalnum. Hann ásamt málverkasafni ríkisins eru þáttaskil í íslenzkri myndlist, og geta þeir trútt um tal að, sem á sínum tíma þurftu að stelast eins og þjófar inn í einkahús til að seðja myndlistarhungur sitt.

G.K.

Við álitum að form og litur búi yfir sérstökum seið eða andlegum krafti

Hörður Ágústsson

Kynningarræða Harðar Ágústssonar birtist í Þjóðviljanum þann 19. september 1953.

Haustsýningin í Listamannaskálanum var opnuð í fyrrakvöld að viðstöddu miklu fjölmenni. Við opnunina flutti Hörður Ágústsson listmálarí stutta kynningarræðu um sýninguna, og fer hún hér á eftir:

Kæru gestir!

Það er sjálfsagt að biðjast strax afsökunar á jafn hátiðlegum tilburðum og þeim að fylgja málverkasýningu úr garði með ræðu. Sumum finnst það ef til vill ákaflega ólistamannslegt.

En ég skal segja ykkur alveg eins og er: Það hefur mikið verið kvartað undan því í seinni tíð, að listin væri að fjarlægjast fólkið, bilið sífellt að stækka og iskyggilega mikið. Eins hafa menn látið orð falla eitt-hvað á þá leið að listamenn skýrðu ekki ávallt nógu vel út fyrir mönnum hvert þeir væru að fara.

Við sem að þessari sýningu stöndum, töldum sjálfsagt að taka eitthvað af athugasemdum þessum til greina. Því stend ég hér. Okkur fannst það heppilegra að einn okkar talaði eða spjallaði við ykkur stuttlega í stað þess að skrifa til ykkar eins og venja hefur verið. Þannig mundu kannski myndast gagnkvæmari kynni milli okkar og ykkar.

Ég er enginn Móses að slá vatn úr þeim kletti sem þessar myndir okkar svo oft virðast vera í augum almennings. Það er einnig áhættusamt og erfitt verk að koma fram fyrir sínar eigin myndir, sem eru næstum nýfæddar og eftir því ósjálfbjarga, og hjálpa þeim að koma til móts við áhorfandann, en ég ætla nú að reyna það lítilliga samt.

Þið munið sjálfsagt öll eftir dæminu sem Halldór Kiljan tók um árið í grein sinni um myndlist okkar að fornu og nýju. Hann sagði frá gömlu íslenzku teppi blómskreyttu, sem hékk heima hjá honum við hliðina á málverki af hestum eftir Þorvald Skúlason. Flestum gesta hans þótti teppið fallegt en málverkið ljótt. Þeir sættu sig ekki við stílfæringu Þorvalds, en dáðu hana hjá höfundu teppisins. Hvers vegna hef ég aldrei getað skilið.

Í því sambandi dettur mér í hug annað dæmi sem betur á við hér. Mennta segja: Þetta er ekki málverk, þetta er dekorasjón, skreyting.

Það er ekki laust við að felist niðrandi merking að baki orðanna. Ég held að óhætt sé að fullyrða að ófremdarástand það sem listin á við að búa í nútíma-þjóðfélagi stafi ekki sízt af niðurlægingu skreytilistar og alls listiðnaðar.

En sleppum því.

Athugum hins vegar nánar mótbáru þessa eða ásökun.

Við sjáum í rauninni ekkert því til fyrirstöðu að menn skoði þessar myndir sem skreytingar, þótt við litum öðruvísi á. Það gildir okkur svo sem einu, hvort þær eru kallaðar veggskraut eða málverk! Aðalatriðið er að menn hafi gleði af að horfa á þær. – Og við skiljum ekki það fólk sem lætur heillast af fléttu í fornri íslenzkri vindskeið eða litglitinu í gömlum veggteppum en virðist vera gersamlega lokað fyrir áhrifum frá myndunum okkar. Við skiljum ekki forgangsrétt litar í ull fram yfir þann í olu.

Önnur mótbára algeng er sú að auðveldara sé að mála á þann hátt sem hér gefur að lita en hinn hefðbundna fígúratífa máta. Í sömu andrá erum við settir eins og á sérbekk og skör lægra meðal listamanna. Við litum hins vegar svo á, að hér sé alltaf um hina einu og sömu list að ræða, sem í aldararðir hefur verið heillandi viðfangsefni háum sem lágum, yngri sem eldri.

Þó gefur að skilja, að ungir menn leggja vanda málin öðru vísi niður fyrir sér en þeir sem eldri eru. Þeir sjá og skynja öðru vísi og því mála þeir, höggva eða byggja öðru vísi. Sumir vilja leggja þessa eðlilegu lífssvörun út sem vanmat eða fyrirlitningu þeirra yngri á þeim eldri. Slíkt er háskalegur misskilningur og getur valdið truflun á eðlilegri framvindu listar.

Leyfið mér að taka enn eitt dæmi. Jón Stefánsson ritaði eitt sinn í grein um málalag eftirfarandi:

„Kona kemur inn í búð og vill kaupa hvíta könnu sem á að taka einn liter. Henni eru sýndar margar könnur, mismunandi að gerð. Þær eru allar jafnhentugar og jafngóðar að hella úr. Samt tekur konan eina könnu fram yfir hinar af því að henni þykir lagið fall- egra á henni. Hér er sýnilega algerlega óhlutkennd tilfinning fyrir formi sem ræður.“

Þannig farast Jóni Stefánssyni orð. – Eini raunverulegi mismunurinn á afstöðu Jóns og okkar er sá, að við þurfum ekki á mynd könnunnar að halda. Eins og hjá konunni og eins og hjá Jóni sjálfum í myndmeðferð sinni, látum við hina óhlutbundnu tilfinningu fyrir formi eins og hann orðar það, vera algjörlega einráða. Jón fær myndform sitt úr könnunni. Það kostar að visu ákveðna áreynslu að ná valdi á þessari mynd

og fella hana inn á flötinn. Sumir sjá þar hið eina og sanna kennimerki málverks.

Við tökum hins vegar formið hjá okkur sjálfum úr þeirri tilkenningu sem heitir að vera og finna til.

Það má segja að við könnum frekar innri vidd en ytri. Okkur virðist stundum sem þar búi órannsakaður og töfrumslunginn heimur sem býr yfir ótæmandi möguleikum. Ég held mér sé óhætt að fullyrða að könnun hans krefjist engu minni áreynslu eða sé á nokkurn hátt ógöfugri. Eða eigum við að sýna tónlistinni þá lítilsvirðing að álíta að manninum sé óhlutstæð fegurðartjáning óeðlileg. Stendur tónlistin ekki einmitt að sumu leyti næst innstu veru mannsins? Og er það ekki vegna þess að hún gefur nánast samband við hrynjandina sem virðist standa bak við alla hluti?

Óhátíðlegar mætti orða þetta svo: Við álítum að form og litur búi eins og hljómurinn og tónfallið yfir sérstökum seið eða andlegum krafti. Í viðjum eftirmyndar eru þau að einhverju leyti drepin í dróma. Það er eins og hún tefji leikinn eða samspilið. Þess vegna er henni sleppt. Þið skuluð því ekki reyna að sjá eftirlíkingu í þessum myndum. Hún er þar blátt áfram ekki til.

Að lokum: Fyrir alla muni trúið samt ekki þeirri algengu fullyrðingu að við séum frelsað fólk eins og það er kallað, algjörlega vissir í okkar sök. Við erum um fram allt leitendur og vitanlega spyrjum við okkur sjálfa eins og aðrir menn, sem reyna að taka líf sitt og starf alvarlega: Stendur verk okkar eða fellur fyrir tímans tönn? En því væri leitinn markvísari, að við ættum áhugasama fylgjendur og stuðningsmenn, sem eggjuðu um leið og þeir héldu okkur í skefjum með heilbrigðri og skynsamlegri gagnrýni, – að við hefðum þig með okkur, áhorfandi góður.

Verið öll velkomin.

HÖRÐUR ÁGÚSTSSON:

Byggingarlist

.... Húsin eiga þannig að vera gróðurstöðvar til mannræktar

Hannes Kr. Davíðsson.

Inngangur

Borgin, gatan og húsin eru eins og opin bók sem við lesum á daglega, viljandi eða óviljandi. Hún hefur meiri áhrif en okkur grunar á líf okkar, á andlegt og líkamlegt atgerfi okkar og síðast en ekki sízt á menningu okkar. Menn lifa og hrærast í borgum, innan um hús, í húsum meir en nokkur sinni áður. Af því má ráða hversu gífurlega uppeldisþýðingu hús og borgir hafa og hversu nauðsynlegt er að gefa þeim meiri gaum en gert hefur verið hér um slóðir, því á Íslandi er byggingarlist og borgmenning yfirleitt hroðaleg bók aflestrar. Það var danskur menntamaður á ferð hér fyrir nokkrum árum. Hann gekk inn Laugaveg með einum landa okkar. Hann leit í kringum sig, þagði en spurði svo: Hvorfor bygger de ikke huse? Það eru hörð orð en að mestu leyti sönn og því fyrr sem þau verða okkur ljós og við reynum að bæta um, því betra. Það hefur að vísu verið gert ýmislegt hér seinni ár til þess að fjarlægja líkamlegan sóðaskap og það er í sjálfu sér virðingarvert, en það er hinn andlegi sóðaskapur sem er höfuðóvinur Íslands byggðar og því minnir þessi tiltekt og það skrauttildur sem því fylgir ofurlítið á eina ágæta gamla konu, sem ég þekkti í útlandinu hér um árið og aldrei þvoði hjá sér, en hélt að þrifnaður væri fölginn í því að hella bara nógu miklu af sótthreinsandi vökvum og dufti í skot og kima.

Hugsíð ykkur að þið séuð útlendingar í þessu landi, hafið alizt upp við byggingarmenningu og gangið inn Laugavegin ein og Dani eða standið á Arnarhóli og virðið fyrir ykkur miðbæinn. Hvergi nokkurstaðar örlar fyrir því að nokkur maður er hendi fór um þessi hús hafi hugsað um stærð eða snið, hvað þá að hér hafi verið unnið af hreinni list. Það er efni í heila doktorsritgerð að skýra það út fyrir okkur hvernig þjóðin gat glatað allt í einu tilfinningunni fyrir formi um sama mund og hún var að verða fullveðja. Eða var þetta eitthvað bundið hatri á Dönum, sem eru sennilega einu mennirnir er byggt hafa hús á Íslandi allt fram á vora daga. Alþingishúsið, Stjórnarráðið, Menntaskólinn, fyrrum aðsetur Hæstaréttar og fangahús við Skólavörðustíg. Það er von að menn verði hneykslaðir þegar þeir sjá svo allt í einu hina fram-sæknu arkitekta okkar reisa hús þar sem reynt hefur verið að beita

skynsemi í skipulagi, taka ofurlítið tillit til mannsins og um leið til þess klassiska fyrirbæris sem gerir hús: hrynjandi stærða og samræmis eininga. Þá er viðkvæðið: þetta eru bara kassar. En þarna koma menn einmitt upp um sig. Hvað er hús annað en kassi með porportion, kassi, sem þægilegt er að ganga um? Hins vegar er viðbúið að menn haldi að byggingarlist sé skraut og birtist í húsum með fjölda útskotum eins og Heilsuverndarstöðinni eða ógurlega stórum eins og Hallgrímskirkju eða húsum með afskaplega flottu pírupári, stöllum og stiklum helzt í ætt við stuðlaberg eins og er utan og innan á Þjóðleikhúsinu.

Við hljótum að telja þá, sem á einhvern hátt stuðla að því að hús risi af grunni, sérstaklega ábyrga aðila í menningarlífi þjóðarinnar. Við skulum samt ekki láta okkur detta í hug, að við getum skellt allri skuldinni á þá, því við erum öll ábyrg.

Sú listgrein, sem á vestrænum menningartungum hefur verið kölluð arkitektúr, nefnist á íslenzku byggingarlist. „Listin að reisa hús og fegra eftir ákveðnum reglum“ eins og stendur í orðabókinni. Orðið er dregið af gríska orðinu arkitekt, sem þýðir eiginlega yfirmsiður eða sá sem hefur menn í vinnu, af „arkos“ sem þýðir yfirmaður og „tekon“ sem þýðir verkamaður.

Það virðist vera einfalt mál að skilgreina á þennan hátt byggingarlist og líklega erum við öll sammála skilgreiningu þessari, en málið vandast fyrst þegar við snúum baki við henni og stöndum andspænis veruleikanum sjálfum, húsum af ýmsri gerð. Áður en við vitum af erum við komin í hár saman.

Ég ætla að byrja að skýra mitt sjónarmið með því að taka tvö hús héðan úr Reykjavík, sem við höfum daglega fyrir augunum og allir Reykvíkingar hafa greiðan aðgang að, rannsaka þau, bera þau saman ef ske kynni að við gætum orðið einhvers vísari um hvað sé í rauninni sönn byggingarlist. Þessi hús eru gamlir kunningjar: Hið virðulega fyrra aðsetur Hæstaréttar við Skólavörðustíg og Katólska kirkjan í Landakoti.

En áður vildi ég taka þetta fram: Allir vitrir menn hafa mælt á móti alræðisvaldi smekksins, þessari algengu fullyrðingu að list verði ekki kennd eða skilin. List hefur hvortveggja í vef sínum vit og tilfinningu. Það má komast langt í því að skýra ýmsa þá hluti er torskildir virðast vera fyrst í stað, enda þótt hinu megi aldrei gleyma að hin ferska og upprunalega tilfinning, hið fingerða næmi taugakerfisins að svara áhrifum umhverfis ræður ávallt úrslitum í list. En það er ekki smekkur.

Sem sagt það er Tugthúsið og Landakostkirkja sem við ætlum að bera saman.

Það er bezt að draga engan á því: Ég tek það fyrrnefnda langt fram yfir hitt. Í mínum augum er það ef til vill merkasta hús á Íslandi frá byggingarlistar sjónarmiði.

Hvað er byggingarlist?

Tvö andstæð dæmi:

Fyrirverandi aðsetur Hæstaréttar við Skólavörðustíg 9

Við skulum fyrst athuga þörfina fyrir húsin, eiga þau raunverulega rót sína í þeim tíma sem reisti þau?

Kirkjan? Nú vil ég biðja guðhrædda menn að stilla sig. Hvers krefjumst við af kirkju? Að hún opnberi í formi sínu sanna trú. Hvernig getur hús úr steini borið vitni svo andlegu fyrirbæri? Það hlýtur að vera að öld sú, sem það reisir byggi af innri trúarþörf, en ekki hræsni, að hún finni í því skjól og frið til þess að hafa samband við guð sinn, samband sem hún getur ekki hugsað sér að lifa án. Landakotskirkjan er reist í kringum 1930. Getum við með góðri samvizku sagt að lotningarfull tilbeiðsla og trú á einn sannan höfuðsmið tilveru okkar og allsherjar föður setji svip á á tímenn hr heima í kringum Alþingishátíðarsumarið eða þá úti í löndum um það leyti sem Hitler og hans nótar byrja fyrst fyrir alvöru að vaða uppi? Þar með er ekki sagt að slík tilbeiðsla hafi ekki verið æskileg, nema síður sé. Við erum held ég sammála um að hin rammasta heiðni hafi ríkt. Auk þess var það ekkert nýtt hér á Vesturlöndum, því þar hafði ekki einungis gengið yfir ein heldur tvær skynsemis- og efnishyggjugaldir. Kirkjan er meira að segja af sumum ágætismönnum talin óþurftar fyrirtæki, stand-

Landakotskirkja

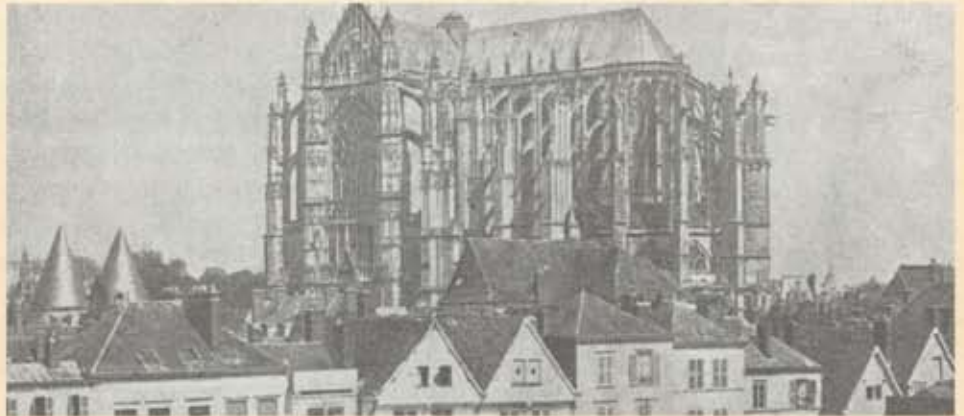
andi í vegi fyrir eðlilegri framrás menningarlífs. Enda kemur það í ljós að kirkjan hættir einmitt um þessar mundir að setja svip sinn á menningarlíf þjóðanna, hún er hætt að draga til sín gáfuðustu og mikilhæfustu mennina, hvort sem það eru byggingarsmiðir eða aðrir, hún staðnar eða skreppur saman. Við skulum ekki velta því fyrir okkur hvers vegna, það yrði of langt mál eins og sagt er, staðreyndin er okkur nóg.

Frum-forsenda hvers húss, að það sé knýjandi þörf fyrir það, að það spretti úr jarðvegi sínum andlegum sem líkamlegum líkt og urt eða tré, virðist vera horfin í þessu tilfelli. En segjum nú að samhliða þessum aðal-einkennum aldarinnar hafi samt verið einhver trúarþörf og að hún hafi skapað þessa kirkju. Að hve miklu leyti er hún þá vottur tilfinninga og hugsana þeirra sem byggðu hana?

Í fyrsta lagi vekur það efa um gildi þessa húss sem sannrar byggingarlistar að það ber ekki megineinkenni tímans í dag, og við nánari ath. kemur í ljós, — og það getur hver maður séð, sem gengur upp Túngötu í góðu skyggni og einhverja nasasjón hefur af listasögu, þó ekki sé nema þeirri sem kennd er í menntaskóla, að húsið er stælt eftir gotneskum stíl. Þó með

smátílbrigðum, það eru stuðlabergsstöplar á hliðunum. Þá er frumleikinn að minnsta kosti farinn forgörðum. Ef við gerum okkur svo ferð alla leið upp að kirkjumúrnum, sjáum við okkur til enn meiri undrunar að hann er gerður úr járnbentri steinsteypu.

Steinsteypa, gotneskur stíll, stuðlaberg, eru þetta ekki sem mér sýnist nokkuð ólík fyrirbæri, kannski ósættanlegar mótsetningar, eða liggur gotneski stíllinn svo nálægt okkur í dag að við getum með góðu móti beðið hann ásjár, eða notuðu þeir steinsteypu í gamla daga, eða á náttúrastæling nokkuð erindi inn í byggingarlist, samanber stuðlabergið? Steinsteypa er það ég bezt veit nýtilkomið byggingarefni, það voru tveir Frakkar, sem fundu hana upp í kringum 1870, en sú uppfinning olli mestu um byltingu þá er varð í byggingarlist rétt eftir aldamótin síðustu og hefur verið kölluð Modernismi eða Funktionalismi. Verður nánar vikið að því síðar. Í stuttu máli virðist Gótík vera nafn á öflugri og ósvikinni trúarvakningu er fór um vesturlönd, einkum hin rómönsku lönd á seinni hluta miðalda allt fram á 14. og 15. öld. Í byggingarlist er hún nátengd byggingartæknilegum breytingum eins og öll raunhæf stíltímabil. Þarna var almennur áhugi fyrir guðshúsi. Það var ekkert einkamál preláta eða ríkismanna sem ausa fé í skrauthýsi sér til sáluhjálpar. Fólkið sjálf bygðði, bakarinn, bóndinn — og húsið var hræsnislaust helgað guðinum. Það virðist hafa ríkt þetta dásaml. samræmi milli listiðnaðar og fagurra lista, milli alþýðu og listamanna, þetta samræmi sem við höfum glatað í dag okkur til óbætanlegs tjóns. Þessi hús voru hlaðin og af þeirri byggingartækni hafa þau fyrst og fremst svip sinn, en ekki hinu sem sumir halda, að húsameistarinn styðji hönd undir kinn: „horfi dulráðum augum á reislur og kvarða“ og hugsi: Nú skal ég finna upp finan stíl. Breytingin frá fyrri stíltegund, sem

Gotnesk kirkja: Dómkirkjan í Beauvais

er hinn rómanski stíll, er fólgin í þeirri viðleitni að opna hið dimma og skuggalega rómanska guðshús fyrir birtu. Í þann tíma var það gert með því að reisa geysiháa stöpla eða burðarstólpa í nokkurri fjarlægð frá kirkjuhliðinni. Þeir voru svo tengdir þakskeggi og hliðum með mjóslegnum bogmynduðum spöngum sem leiddu þunga þaks og efri veggja yfir á stöplana en það gefur gotneskri kirkju þennan sérstaka svip helgiskrínis eða kniplings sem engin önnur hús hafa. Oddboginn var svo nokkurskonar fagurfræðilegt fíff, en í dag skal allt miðast við hann. Svona geta hlutirnir snúizt við í höndum grunnhygginna listfræðinga. Við fyrstu sýn virðast þessi hús vera margbrotin, en þegar nánar er athugað eru þau mjög einföld og ljóst hugsuð.

Hér af ætti hver maður að geta dregið þessa einföldu ályktun: Hvilik firra er að reisa hús í afgömlum stíl. Er það ekki líkt og að nota orf þegar við höfum sláttuvél, eða ganga þegar við höfum hraðfleyg farartæki og erum að flýta okkur eða fara í fót langa langa langafa eða ömmu? Landakotskirkjan e rdæmi um þesskonar afdalahátt. Ég get því ekki séð að þessi hliðarstraumur trúarlífs hafi fengið sanna útrás.

En lítum að lokum á síðustu hlið málsins; ef um stælingu hefur verið að ræða, hvernig hefur hún tekizt? Raunveruleg stæling fer auðvitað strax út um þúfur þar sem hér er byggt úr allt öðru efni en fyrirmyndirnar. Svo í rauninni þýðir ekki að reyna að svara slíkri spurningu sem felur í sér algjöra mótsögn. Við skulum því að lokum virða húsið fyrir okkur eins og það kemur okkur fyrir sjónir að öllu öðru gleymdu. Eitt sker strax í augu, staðsetning turnsins beint fyrir framan aðalhúsið. Auðvitað er það ekkert einsdæmi, en það er ekki sama hvernig það er gert. En ég vildi benda mönnum á að í flestum tilfellum er það til óprýði og í upphafi stóð klukkuturninn til hliðar við kirkjurnar og þá eilítið frá, þannig nýtur turninn sín bezt. Hér er turninn alltof stór og þunglamalegur, og skaðast hann og kirkjuhúsið af nálægð hvors annars. Stuðlarnir milli kvisthúsanna eru einungis fagurfræðilegur hégómi sem enga þýðingu hefur fyrir bygginguna og eykur á afkáraskap hennar; stærð kvistanna helzt ekki jöfn aftur fyrir kór, en það eykur enn óróleik útlína. Þó er ekki hægt að segja að byggingin sé beint ljót eða herfileg eins og til dæmis Þjóðminjasafnið.

Þá er það hitt húsið. Við þurfum ekki lengi að hugleiða hvort þess hafi hingað til verið brýn þörf: Það hefur gegnt einu af undirstöðuhlutverkum hvers þjóðfélags. Það er byggt meira en hálfri öld á undan hinu húsinu, en er að vissu leyti meira moderne en það og flest þau hús er síðan hafa verið byggð hér, hvorki meira né minna. Sigild list er nefnilega alltaf moderne. Steinsteypan var ekki komin til sögunnar og eina byggingaraðferðin sem þekktist á steinhúsum var hleðslan. Húsið er hlaðið og það er ekki verið að fela það, og vert er að gefa því gaum hvernig hleðslumunstrið sem skapast af innri nauðsyn byggingartækninnar er skemmtilega órólegt

við hinar rólegu útlínur þess. Einnig er boginn á gluggunum eðlileg afleiðig byggingaraðferðarinnar, þannig bera steinarir léttilegast þunga veggisins. Það er hlaðið úr íslenzku grágrýti ofan úr Skólavörðuholti. En það er ekki nóg að hús sé sprottið af innri nauðsyn hvers menningarskeiðs og í samræmi við þau efni og þær tækniáferðir er hæfa bezt í það skiptið, þar verður einnig að koma fram skynbragð á snið, stærðir og rúm, hæfileikar sem góður arkitekt er gæddur í ríku mæli.

Og hér er það sem mig brestur orð til að lýsa þeim áhrifum sem ég verð fyrir þegar ég virði fyrir mér þetta dásamlega hús, þessa frábæru tilfinningu fyrir því að láta hús sitja vel á jörðinni, að meta hæð og lengd forhliðar og skipa gluggaröðunum hæfilega langt frá hverri annarri, að setja þakið á eins og virðulegan hatt við andlit hússins, forhliðina, og sjáið hversu reykháfurinn er gerður af mikilli natni og finleik og hversu vel einnig hann fer við þakið. Hér erum við nefnilega komin að innsta kjarna lista, og þá brestur orðin flug og gildi, en því meir reynir á þroskaða formtilfinningu, sem einmitt fær hvað fullkomnasta svörun í fagurmótuðu húsi sem þessu.

Svo segja menn: Tugthúsið? og yppa öxlum og rífa það ef til vill á morgun. En á sunnudaginn eru þeir visir til að prédika hræsnisfullu andliti eða skrifa alvörubrunna leiðara í blöðin: Berið virðingu fyrir fortíðinni, bræður góðir og varið ykkur á þessum ungu nýjungagjörnu fíflum, atomskáldum, abstraktmálurum, funkishúúsagerðarmönnum.

Eðli húsformsins

Það má með miklum rétti kalla húsagerðarlist móður allra mótunarlista. Það er svo margt sem styður slíka fullyrðingu, einkum þetta tvennt: Í fyrsta lagi hafa myndlist og listiðnaður nær aldrei birzt öðru vísi en sem liður í húsi, í öðru lagi felur húsið sjálft í sér höfuðeiginleika annarra listgreina. Húsagerðarlist er til dæmis málalalist að því leyti sem hún fæst við að raða á flöt og gefa honum líf með formi og litum, þar sem er sérhver hlið hússins. Hún getur verið myndhöggvaralist að því leyti sem húsið er rúmform og hefur megin eiginleika höggverksins. Það er hægt að sjá það frá ýmsum sjónarhornum, ganga í kringum það.

En húsagerðarlist er meira, einkenni hennar eru ekki eingöngu fólgin í því að vera summa þessara tveggja listgreina. Ég skildi eiginlega ekki fyllilega eðli húss sem rúmforms fyrr en ég stóð fyrir nokkrum árum á bökkum Arno og leit rústirnar kringum Ponte Vecchio. Þá skildi ég, að hús er framar öllu poröst eða gegnumsmogið, afmarkað tóm, býkúpa, vikurmoli, þúsund smjúgandi leiðir fyrir menn. Málverk er líf í tvívíðum fleti og höggmyndalist líf í þrívíðu rúmi, en hér höfum við eins og allt í einu uppgötvað hina dulráðu fjórðu stærð: þetta að hafa líf innra með sér: Hús.

Framhald.

Sansedonihöllin í Siena

Svissneski stúdentagarðurinn
í París

Sofiukirkjan í Konstantínopel

HÖRÐUR ÁGÚSTSSON:

Byggingarlist

Sálfræðileg
áhrif
húsforns

Það er talað um að beizla orku, vatnsorku, raforku. Hér mætti tala um beizlun rúms. Hús afmarkar rúm, umlykur það, gefur því gildi. Hús er rúm-eining, samsætt eða stök.

Eins og hljómur eða litur hefur rúmið sérstök sálræn áhrif eftir lögun þess eða stærð. Það má einu gilda hvort við skynjum það að utan eða innan. Tígn eða reisin húss er mikið komin undir stærð þess. Hugsum okkur t. d. Keopspýramíðann smækkaðan niður í vanalega húshæð. Við myndum að visu alltaf dást að samræmi í hlutföllum en ægifygurðin væri samstundis flúin. Þar með er ekki sagt að stærðin sé einhlít til að skapa byggingarlist en hún er samt skilyrði fyrir stórfengleik hennar. Þegar hlutfall er jafnt milli hæðar, lengdar og breiddar í húsforni, verða áhrifin einhliða og hversdagsleg, húsið skortir tilbreytni og spennu. Beinum við sjónum inn eftir gotnesku miðskipi höfum við gott dæmi um ráðandi hæð í rúmformi; línur og form beina augum okkar upp á við, slíkt vekur alvörugefni, næstum upphafningu. Ef við hinsvegar stöndum fyrir framan norðurhlið Alþingishússins hér í Reykjavík höfum við gott dæmi um ráðandi breidd. Það er eins og hún vekir jarðneskan virðuleik. Aftur á móti er eins og lengd, eða segjum dýpt, vekir dul.

Sumir vilja halda því fram að hin ýmsu trúarbrögð mannkynsins hafi óafvitandi eða vitandi lært sér í nyt mismunandi áhrif rúmformsins til þess að tákna heimsskoðun sína. Þannig þykjast menn sjá í útgröfnum og óregluglegum musturum Indlands hliðstæður dulspekilegrar heimsafstöðu, þetta óljósa og fljótandi, þar sem vitund guðs rennur yfir, um og í alla hluti. Í grískum hofum eru lengd og breidd og hæð í hvað mestu samræmi, enda virðist birtast í grískri heimsskoðun nokkurt jafnvægi milli hins himneska og jarðneska. Guðirnir byggðu Ólympstind og mennirnir áttu hlutdeild í ríki þeirra. Gotneskt guðshús þykir lýsa vel kristnum viðhorfum, sem voru jarðfjandsamleg og himinhrópandi.

Hið opna og
lokaða
í húshlið

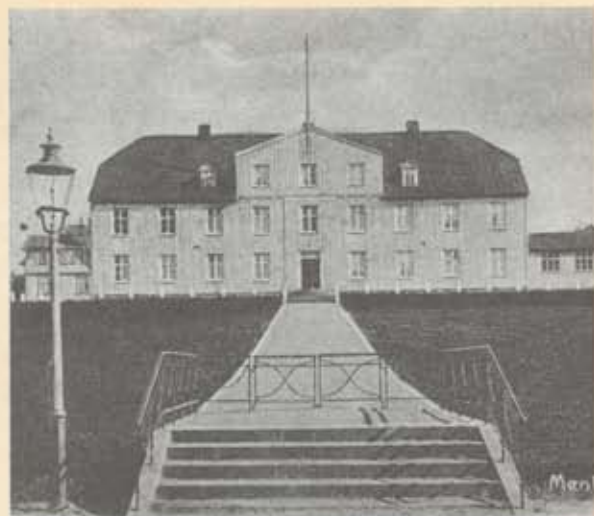
Fleira kemur til greina um sálfræðileg áhrif húsfornsins, einkum afstaðan milli hins opna og lokaða í húshliðinni, milli glugga og dyra annarsvegar og veggflatar hinsvegar. Þetta er ekki ólíkt samleik skugga og ljóss í myndum. Þegar veggurinn er næstum heill verða áhrifin drungaleg, þyngslaleg, heimsfjandsamleg, samanber fangelsi, virki eða klaustur. Því meira sem veggflöturinn opnast, því meira hýrnar yfir húsinu, það verður glaðlegra, tekur þátt í hag umhverfisins. Mörg nútímahús lýsa þessu vel. Hið skynsamlega,

Miðskip kirkjunnar í Amiens

Pýramýdar

Menntaskólinn í Reykjavík

Alþingishúsið í Reykjavík

Proportion —
Karakter —
Harmoni

hófsama, virðulega liggur einhversstaðar þarna á milli. Forhlið Menntaskólans er ágætt dæmi þess.

Þrjú eiginleikar setja svip sinn á allar fagrar byggingar fyrr og síðar, en þeir eru: hlutfall (proportion), sérkenni (karakter) og samræmi (harmoni).

Hvort sem við lítum egyptzkan pýramída, grískt hof, gotneska kirkju eða nútíma íbúðarhús, birtist ávallt sérstök afstaða í mati á hæð, lengd eða breidd: hlutfall. Í gegnum andlit byggingar nemum við það sem kalla mætti sál hennar eða innri eiginleik: sérkenni. Í meistaraverkum byggingarlistar má ávallt sjá hvernig einstök atriði þjóna heildarmarkmiði, ekkert þeirra fær að rjúfa afmarkaða skipan höfundar. Þetta kölluðu Grikkir harmoni: samræmi.

Stærðfræðikennarinn okkar við Menntaskólann skipti nemendum í tvo hópa, þann sem kundi að skrifa á töflu og hinn sem kundi það ekki. Að kunna að skrifa á töflu taldi hann vera í því fólgið að byrja eist, hafa línurnar beinar og skipa þeim í röð og reglu á svartan flöt töflunnar, þ. e. a. s. hafa samband við eða næmi fyrir vidd töflunnar, tengjast henni og tjá sig, þótt á frumstaðan hátt væri, með því að hafa línurnar í einhverri visvitandi afstöðu sín á milli og við rammann, en láta þær ekki loka í kæruleysi niður af fletinum eins og glutur. Hér er komið við kjarna allra mótunarlista. Einmitt þess vegna er byggingarlistin svo þýðingarmikil, að hún krefst miskunnarlaust, eins og menntaskólakennarinn okkar forðum, nákvæmni í allri rúmskipan, í öllu sem lýtur að hrynjandi stærða og forma, og því er hún með réttu nefnd móðir mótunarlista. Enda kemur á daginn að þar sem hámenning hefur einhvertíma þrífst ber byggingarlist einna hæst: Egyptaland, Grikkland, Indland Kína, Toskana, Flæmingjalönd; og í dag fögnum við henni sem frelsun undan ofurfargi hrárrar og blindrar iðnvæðingar, sem hefur hingað til vísað listinni að mestu leyti á bug.

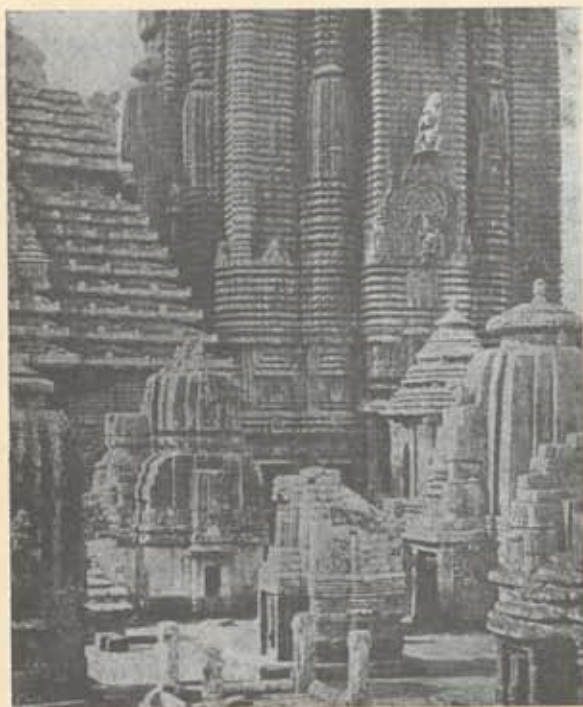
Not og
fegurð

Nú vitum við það að hús eru ekki reist til þess eins að við fáum leikið okkur með stærðir og formmyndir, hús hafa enn annan tilgang: Þau eru okkur skjól gegn veðrum og vindi, þak yfir höfuðið, vernd gegn ónæði, vinnustaður, vé. Hús gegna þjóðfélagslegu og einstaklingsbundnu þjónustuhlutverki. Til þess að hús eigi tilverurétt verður að vera þörf fyrir það, og hlutverk þess verður að birtast í útlitinu: Þetta er sjúkrahús, verksmíðja, kirkja, bústaður.

Það kann að þykja hjákátlegt að tala um jafn sjálfsagt mál og að hús eigi að reisa og skipuleggja eftir þeim notum, sem hafa á af því. En það er eins og mönnum sjáist oftast yfir þessa einföldu hluti, því hvarvetna blasa við sjónum okkar um gjörvallan heim hús, sem gætu virzt vera allt annað en einmitt það sem þeim er ætlað. Þetta skildu menn í fornöld, þegar þeir létu svo lítið að hafa fegurðina með í ráðum; fá hús í heimi bera hlutverki sínu eins ljóst vitni og Colosseum í Róm. Í allri sannri byggingarlist tengjast not og fegurð dularfullum böndum og verða óaðskiljanleg. Um það hafa menn alltaf deilt hvort leggja skuli höfuðáherzlu á nytsemi eða fegurð, en eitt er víst: í

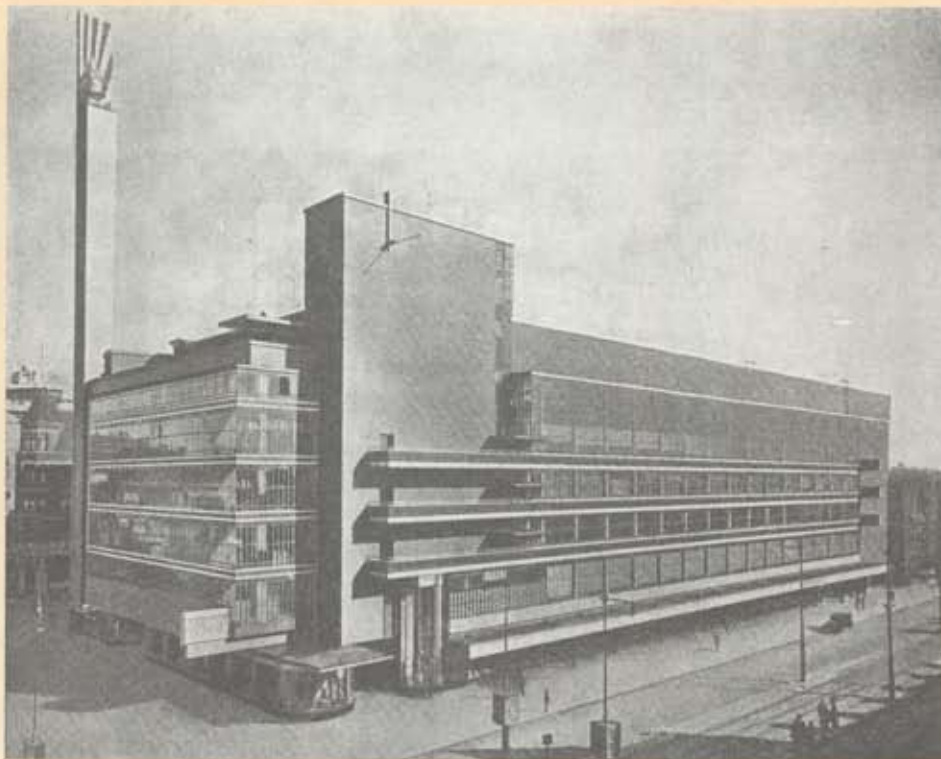

Theseion-hofið í Apenu

Hofið í Bhuaneswar á Indlandi

Vöruhúsið
í Rotterdam
(Arkitekt Dudok)

dag er fegurðin hornreka. Á okkar tímum hefur meginhluti alls mótaðs efnis, svo sem bílar, járnbrautarlestir, brýr, verksmiðjur, hífýli, húsmunir, klæðnaður, o. s. frv., verið mótaður að mestu án tillits til listar. Þetta er eitt ægilegasta ból mannkynsins í dag: listinni, fegurðinni hefur verið bægt frá daglegu lífi mannsins; þegar bezt lætur er hún munaður nokkurra útvaldra sérvitringa. Að vísu eru hinar ófgarnar, taumlaus fegurðardýrkun eða skrautfýsn, engu betri, eins og bezt kom í ljós á seinni hluta 19. aldar í Vestur-Evrópu og glöggst sést í Sovétríkjunum í dag: Algjört hirðuleysi um notagildi hússins ásamt tilgangslausu, næstum barnalegu ofhlæði, þar sem ómögulegt er að sjá hvort húsin eru járnbrautarstöð eða gamalt kóngaslot, skóli eða kirkja, verksmiðja eða hof.

Arkitektinn

Þannig mætast í starfi arkitektsins tvær andstæður: list og not. Hlutverk hans er að sætta þær, fá þær til að vinna saman. Til þess verður hann að hafa bæði listamannshæfileika og verkfræðisþekkingu. Hann verður að þekkja til fullnustu hvernig tækni og byggingarefni þjóna bezt notagildi hússins og traustleik. En hann verður ekki síður að vera búinn listamannshæfileikum og

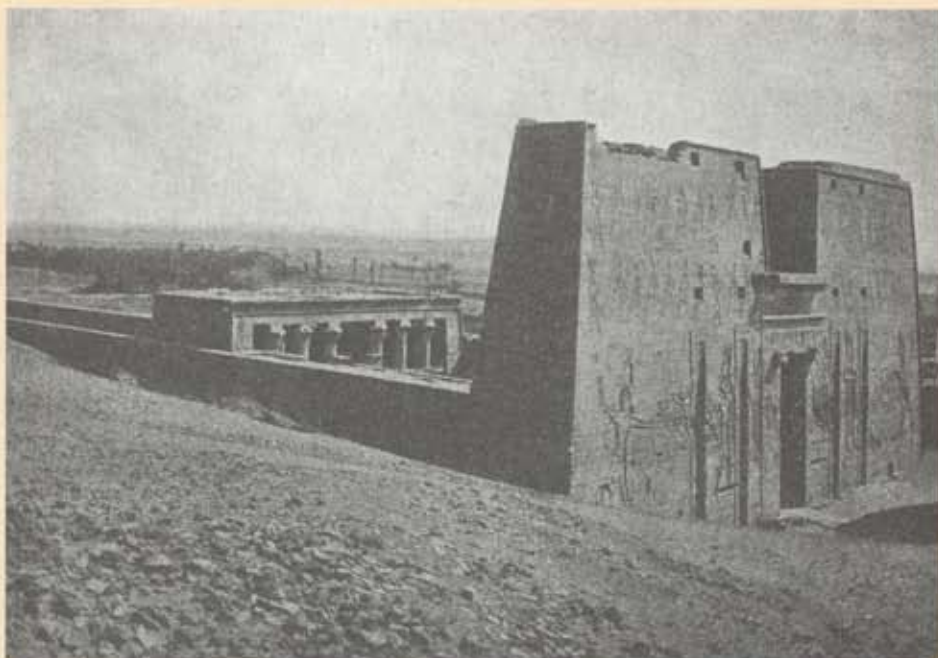
sköpunarþrá, því hann er maður, sem tíðir sig í leik að stærðum, formum og litum — í mótanlegu, áþreifanlegu og sýnilegu efni.

Auk þess verður arkitekt að vera brot úr þjóðfélagsfræðingi, geta metið þátt þann sem sérhvert hús leikur í þjóðfélagsheildinni. Menn gætu að sjálf-sögðu ráðið hvar og hvernig þeir reistu hús sín, ef þeir byggðu einir í eyðimörkum, en maðurinn er nú einusinni félagsvera og verður að taka afleiðingum þess. Það er byggt fyrir okkur öll. Starf arkitektsins höfðar því meira en nokkuð annað til skyldutilfinningar, enda liggur það í augum uppi að engin smáræðisábyrgð hvílir á mönnum, sem móta eins mjög sjónskyn okkar og hafa jafnvíðtæk áhrif á alla lífnaðarháttu okkar og arkitektar. Skyldur þeirra við fegurð og list eru engu minni en skyldan við notagildi. Emerson kallaði egoisma allt sem mótað væri án listar; einnig mætti kalla það skort á háttvísi, ef til vill andlegan sóðaskap. Við höfum allskonar heilsugæzlu og vernd gegn líkamlegum krankleik og sorpi, en eigum við ekki einnig heimitingu á vernd gegn þeim andlega sjúkdómi sem heitir fegurðarsnautt umhverfi?

Saintes-Maries de la Mer,
Apse Frakklandi

Horushofið í Edfu,
Egyptalandi

Hnattstaða

Þesskonar heilsuvernd virðist hafa verið í meiri hávegum höfð fyrir á öldum en á okkar dögum.

Að lokum er vert að minnast á atriði, sem ávallt hefur ráðið miklu um mótun og gerð húsa, en það er hnattstaða og það sem af henni leiðir, svo sem sólarhæð, veðurfar, landslag, jarðvegur.

Hugsum okkur t. d. mismuninn á afstöðu íslenzks og ítalsks arkitekts til sólatinnar. Hér miðast allt við að fá sem mest af sólskini inn í húsin, á Ítalíu miðast allt við að hlífa fólki við brennandi skini sólarinnar. Egyptar þurftu ekkert að hugsa um þök af því að það rignði aldrei hjá þeim, enda eru þau ýmist flöt eða alls engin. Strax þegar norðar dregur og við komum til Grikklands, veitum við því athygli að það eru komnar burstir á húsin. Þar rignir. Kannski er þetta eini raunverulegi munurinn á grískri og egypzkri byggingarlist. Menn byggja öðruvísi á sléttum Flæmingjalands en í hálendi Alpanna, á nakinni jörð en gróðurmildri. Loks skiptir jarðvegurinn miklu máli, því hann leggur vanalega til byggingarefnið. Hús eru gjörólík útlits eftir því, hvort þau eru hlaðin, smíðuð úr víði eða steypi, viðmót graníts er allt annað en tígulsteins, marmara annað en kalksteins. Þetta skiptir ótrúlega miklu máli sem bezt sést á því, að við Íslendingar eigum engan byggingarsögulegan arf af þeirri einföldu ástæðu að land okkar gaf forfeðrunum ekkert varamlegt efni til að byggja úr. Það er önnur saga, sem síðar verður að vikið. Framh.

Mótunarmennt

Hörður Ágústsson

Formáli Harðar Ágústssonar að sýningarskrá Félags íslenskra teiknara, Íslensk bókagerð. Á sýningunni, sem haldin var í Iðnskólanum í Reykjavík dagana 11. – 19. júní 1965, gaf að líta „best gerðu bækur ársins“ ásamt bestu bókum útvöldum í Svíþjóð, Noregi, Danmörku og Sviss.

Heyrt hef ég gamla menn halda því fram, að umbúnaður allur skipti litlu máli, sé nánast hegómi, innihaldið sé fyrir öllu. Viðhorf þetta er skiljanlegt hjá snauðu fólki, sem Íslendingar hafa verið til skamms tíma, allt nema öflun brýnustu nauðsynja var dæmt úr leik.

Sé lítið lengra aftur til þess tíma, er hagar þjóðarinnar var betri, menning hennar fjölskrúðugri og blómlegri, var viðhorfið gagnstætt: fagur umbúnaður var metnaðarmál hins síðaða manns. Skemmst er þess að minnast, að fornar bókmenntir í glæstum umbúnaði máls og bókar hafa borið hróður Íslands hæst.

Hitt er svo sigilt ihugunarefni, hvað sé umbúnaður og hvað inntak, hvað efni og hvað andi. Einkenni glæstra menningarskeiða er ríkuleg tilreiðing umbúnaðar, listmennt í viðtækasta skilningi er viðleitni mannsins að móta hvern hlut, sem hann smíðar, fagursniði. Í listsögunni ber að visu mest á höllum og hofum, en við nánari athugun kemur í ljós, að sérhver smíð mannsins, smá sem stór, ber stílbrag síns tíma vitni: stóll eða borð, leturgerð eða bók.

Íslensk mótunarmennt er í senn gömul og ný, en á skilum fátækta og velmegunar hafa for og þó síung gildi skolazt til í straumkasti hins nýja tíma, sum jafnvel glatazt með öllu. Leiðin frá fábrotu og fátæku bændaþjóðfélagi til nútíma borgarþjóðfélags og iðnvæðingar er löng, en farin hér á landi á of skömmum tíma. Hin mikla þversögn sjálfstæðistökunnar er, að þá skyldi formmennt hraka. Margt ljótt hefur verið um Dani sagt á Íslandi, þó stuðluðu danskar menntastofnanir að hollum áhrifum hér á landi í sjónmenntagreinum allt fram til 1940. Í hita sjálfstæðisbaráttunnar varð sú skoðun ríkjandi, að allt danskt væri ljótt, en íslenskt gott og fagurt. Afdönkuð útlensk listtízka frá miðöldum, rómanski stillinn, sem lifað hafði í alþýðlegum handiðum, var dubbaður upp sem alíslensk listhefð, og annað fór eftir því.

Í rauninni eru 18. og 19. öldin, svo fátækar sem þær voru, alls ekki verstu aldirnar í sögu mótunarmennta á Íslandi, heldur upphaf velmegunarára, þeg-

ar hollra danskra menningaráhrifa hætti að gæta, en þjóðin var of vanmegnug og óþroskuð til að koma sér upp menntastofnunum, sem eftt gætu sjónmenntir svo að gagni mætti verða á nútíma vísu. Sjálfstæði þjóðar og siðun er ekki að fullu fengin með innlendu stjórnafrari, ekki einu sinni með efnahagslegu sjálfstæði, þótt það sé vissulega mikilvægt. Hin traustasta undirstaða raunverulegs sjálfstæðis er alhliða frjótt menningarlíf, borið upp jöfnum höndum af visindum og listum og nægilega þróttmikið til þess að færa sér í nyt hið bezta úr menningu heimsbyggðarinnar, jafnframt því, sem það ræður yfir þeim miðlunartækjum, sem dreift geta hollum menningaráhrifum til sérhvers þegns þjóðfélagsins.

Bókagerð er einn þáttur mótunarmennta. Eins og fleiri greinir þeirra er hún á bernskuskeiði á Íslandi nú á dögum og því brýnt verkefni að hefja hana til nýs vegs. Bókagerðarmenn og þeir, sem stuðla að bókaútgáfu, mættu reyndar hafa forustu um allsherjar vakningu til fegurri umbúnaðar á öllum sviðum þjóðlífsins, þar sem Íslendingar eru enn sem komið er frægastir fyrir bækur. Að visu eru vandkvæði bóka-gerðar og bókaútgáfu mörg í svo fámennu þjóðfélagi: lág upplög, of litlar prentsmiðjur, einhæfur markaðstími, skammvinn reynsla af vélum, skortur á formmótunarstofnunum og margt fleira mætti telja. Er samt ekki ómaksins vert að leggja eitthvað á sig til þess að búa þessari fámennu þjóð alhliða menntunarsnið? Ég vildi nota þetta tækifæri og stinga upp á því, að boðað væri til ráðstefnu um íslenska bókagerð nú á dögum, um vanda hennar og úrlausnarefni, hvernig mætti með samstarfshug og samvinnu þeirra aðila, sem að bókagerð standa, hefja íslenska bókaútgáfu til meiri vegs. Um margt hefir verið ráðgætt af minna tilefni.

Ekki má gleyma því, sem vel hefur verið gert. Benda má á ýmsar tilraunir, sem miða í rétta átt: stofnun prentskóla, virðingarverðar tilraunir sumra bókaútgefenda að fá bókum smekklegt snið, og þá er mér ofarlega í huga brautryðjandastarf Hafsteins Guðmundssonar, sem kalla má með sannni föður nútíma bókagerðar á Íslandi. Loks má nefna það framtak Félags íslenskra teiknara að efna til bókasýningar þeirrar, sem hér gefur að líta. Tilgangur hennar er einmitt sá að stuðla að betri og vandaðri bókagerð, koma á framfæri við almenning því bezta, sem gert hefur verið í þessum efnun undanfarin ár, og hvetja bókagerðarmenn og útgefendur til stærri átaka. Ég vona, að þessi frumraun megi heppnast og framvegis megi slikt sýning auðga íslenskt menningarlíf á hverju ári.

Íslenzk mótunarmennt

Íslenzk endurreisn

Hörður Ágústsson

Formáli Harðar Ágústssonar að sýningarskrá Félags húsgagnaarkitekta, Húsgögn '68. Á sýningunni, sem haldin var í Iðnskólanum árið 1968, voru húsgögn sem ýmsir félagar höfðu hannað og látið smíða.

Í kjölfar þjóðfrelsisbaráttu Íslendinga á 19. öld hófst almenn menningarendurreisn. Vakning sú beindist þó framfar öllu að bókmenntum og tungu þjóðarinnar. Síst af öllu vildi ég kasta rýrð á það ágæta starf, sem unnið hefur verið síðan í þessum greinum. Fyrir hitt er ekki að synja, að kennt hefur nokkurrar einsýni í mati Íslendinga á menningararfi sínum. Ekki má gleyma því, að á fleiri sviðum en bókmenntum höfum við skapað verðmæti, sem ástæðulaust er að þegja um, á ég þar við hinar ýmsu greinar mótunarmennta, myndlist, byggingarlist og hilylakost margs konar, enda þótt örlög hafi ráðið því, að flest er það nú týnt og tröllum gefið. Þetta hlýtur þó hverjum þeim að verða ljóst, er virðir fyrir sér brotabrot af þeim sjóði, er enn gefur að líta á söfnum og í gömlum húsum víða um land. Valþjófsstaðahurðin er engin alþýðulist, hún er hámenningar afrek. Mér er nær að halda, að Íslendingar hefðu aldrei skapað hin miklu bókmenntaverk á miðöldum, nema því aðeins að þeir hafi unnið hliðstæð afrek í mótunarmennt. Hinni íslenzku menningarendurreisn, sem hófst með Sveinbirni Egilssyni og Fjölismönnum, er ekki að fullu lokið fyrr en Íslendingar taka til gagngers endurmats skoðanir sínar á sjónlistararfi sínum. Það er tími til kominn að þjóðin geri sér fulla grein fyrir menntunargildi mótunarlista, þar sem snið hlutar og stærðarhlutföll skipta eins miklu máli og vel kveðin vísa og vandað málfar. Þannig hefur það áreiðanlega verið á glæstasta skeiði þjóðarsögunnar á miðöldum.

Nú er það góðra gjalda vert að kunna skil á menningarafrekum forfeðranna, og við dáumst að gömlum, góðum húsum og búshlutum, en þýðingarlaust er að ætla sér að búa í torfbæ eða eta úr aski í nútímapjóðfélagi. Nýr tími krefst nýrra viðhorfa, hver kynslóð verður að svara kalli síns tíma. Þannig verður alhliða og frjótt menningarlíf í þessu landi borið uppi af tveim meginþáttum: Þjóðin verður að þekkja sjálfa sig og um leið að hafa djörfung til að nýta það bezta úr menningu nútímans.

Listin að smíða húsgögn er einn þáttur mótun-

armennta. Eins og í fleiri greinum þeirra hefur orðið rof á skilum fátæktar og velmegunar. Brýnt verk er að hefja hana til nýs vegs. Að vísu eru vandkvæðin mörg á vegi þeirra er hana stunda, sem og annarra listiðnaðargreina í okkar fámenna þjóðfélagi: þröngur markaður, skammvinn reynsla af vélmenningu, skilningsskortur. Þennan vanda verður þó að leysa, ef við viljum teljast í hópi siðmenntaðra þjóða, þennan vanda er verið að leysa með djörfu átaki Félags húsgagnaarkitekta, þar sem er sýning sú, er gefur að líta í Iðnskólanum í Reykjavík þessa dagana. Með henni er verið að vinna að íslenzkri endurreisn í mótunarmennt. Tilgangur sýningarinnar er sá, að stuðla að betri og fegurri húsgagnagerð í landinu, koma á framfæri því bezta, sem unnið hefur verið í þessari grein á undanfarandi árum, um leið og bent er fram á við og hvatt til stærri átaka. Ég vona, að slík sýning verði árviss viðburður í menningarlífi Íslendinga framvegis.

Á áfangaskilum

Hörður Ágústsson

Formáli Harðar Ágústssonar að sýningarskrá Félags íslenskra auglýsingateiknara, Á áfangaskilum F.Í.T.: Félags íslenskra auglýsingateiknara 1953 – 78; ágríp af sögu, sýnishorn verka, sem gefin var út í tilefni af 25 ára afmæli félagsins 23. nóvember 1978.

Hvers konar tímamót geta verið ágætt tilefni til að staldra við í amstri daganna og huga ögn að stöðu sinni á skilum liðinnar og liðandi tíðar. Aldarfjórðungs-áfangi er e.t.v. ekki merkari en hver annar. Hann er þó gott tækifæri, sem ella yrði ekki nýtt, til þess að gefa gaum að aðdraganda, stofnun og starfi þess hóps manna er safnast hefur undir merki Félags íslenskra teiknara.

Mér verður oft við slíkar aðstæður hugsað til ljóðlínu úr kvæði Matthíasar Jochumssonar: „Hvar skal byrja? Hvar skal standa?“ Fleiri spurningar vakna. Hvers konar félag er þetta, hvað starfa þeir sem því eru bundnir og að íslenskum sið er ekki að ófyrirsynju að spyrja: hversu djúpt standa rætur starfsgreina félagsmanna í íslenskrri menningu?

Nú er það öllum mönnum kunnugt að Íslendingar tóku að hrista af sér hlekki ánauda og ófrelsis á siðustu öld. Í kjölfar sjálfstæðisbaráttu og verslunarfrelsis dafnaði þéttbýli smátt og smátt og borgarmenning óx úr grasi. Um svipað leyti reið iðnbylting yfir meginland Evrópu og það fór ekki hjá því að hún skylli og á ströndum Íslands. Allt skeði þetta hér heima á skemmri tíma en víðast hvar annars staðar. Umskiptin voru sneggrí. Þeim fylgdi m.a. aukin fjölbreytni í samskiptum manna, en umfram allt varð verkaskipting meiri. Breytingar þessar, sem næstum má kalla bylt-

ingu, settu að sjálfsgöðu gagngert mark á íslenska menningu, ekki síst á þær listir sem tilreiddar voru öðru fremur auganu. Fyrir iðnbyltingu voru verkþættir sjónlista svo að segja á einni hendi, hugmynd, útfærsla, framkvæmd. Með tilkomu vélarinnar urðu þeir viðskila. Fleira kom til. List og afnot eða nytjar, sem lifað höfðu í farsælli sambúð, urðu smátt og smátt viðskila. Upp á milli þeirra komst tæknivæðingin og reyndar líka grimmt markaðslögmálið. Listin skrapp saman en tæknin ól nytjarnar líkt og púka á fjósbita. Áður hafði reyndar örlað á annarri sundurgreiningu. Hér er átt við flokkunina í svokallaðar fagurlistir og nytjalistir. Skipt var eftir líkamlegum eða andlegum notum. Sest var í stól en horft á málverk, búið í húsi en höggmynd skoðuð. Skilgreining þessi gat verið réttmæt, en bar í sér þá hættu að beina listrænum sjónum frá nytjalistum, horfa ekki á verk þeirra á sama hátt og málverk eða höggmynd. Með öðrum orðum, gera átti nytjalistir ófinni en fagurlistir. Allar götur fram undir iðnbyltinguna gat gullsmiður verið myndhöggvari, bókagerðarmaður málarí, múrari arkitekt. Hinn svokallaði listiðnaðarmaður leit á sig fyrrum sem fagurkera og myndlistamaðurinn sem iðnverkamann, enda var þeim báðum lengst af saman á bekk skipað. Ýmsir gegnir menn sáu fljótlega hættuna, sem sjónlistinni stafaði af verkaskiptingu iðnbyltingar, markaðslögmálum og aðskilnaði lista og nytja. Þeir spornuðu við fæti með tvennum hætti. Sumir vildu afneita vélinni og hverfa aftur til fornra háttá, aðrir reyndu að gera sér grein fyrir hvernig nýta mætti vélna listinni í vil, tengja aftur það sem sundur hafði slitnað. Fyrri kosturinn reyndist óraunsær, sá seinni sigraði.

Þannig er staðan í stuttu máli á meginlandi Evrópu þegar Íslendingar vakna til sjálfstæðisvitundar á ofanverðri 19. og öndverðri 20. öld. Í raun lauk ekki miðöldum í sjónlistarefnum fyrr en þá. Með þennan bakgrunn í huga verður að virða fyrir sér fyrsta vísi og vöxt nútíma sjónmennta á Íslandi. Eigi að greina

Sigurður Guðmundsson: Pegasus, tákn skáldskapar.

Bréfhús Slippfélagsins í Reykjavík. Frá upphafi 20. aldar.

120 FETA LANGUR PATENTSLIPPUR – ÚTSALA Á ALLSKONAR SKIPABMÍÐAÆFNI OG ÝMSU SKIPUM OG ÚTBÚNADI ÞEIRRA TILHEYRANDI

ALSKONAR
SKIPAÐGERÐIR
FLJÓTT OG VEL
AF HENDI LEYSTAR

Reykjavík

LITTLE "Skophsjósin"

SIMNEFNI: SLIPPEN.
TALSÍMI 9.
COD 5th Ed. A B C.

skilin milli hins gamla og nýja verða þau helst fundin í einum manni, Sigurði Guðmundssyni. Með honum vakna Íslendingar til vitundar um sjónlistararf sinn, hann stigur fyrstu spörin inn í hina nýju tíð. Sigurður er sannkallaður faðir íslenskra nútíma mótunarmenta, allt í senn, málarí, arkitekt, listfræðingur og hönn-

uður. Leiksviðsteiknarar rekja og upphaf sitt til hans. Það er táknlegt að á fyrsta áfangaári sjálfstæðisbaráttunnar sniður hann þeirri hátíðarstund sjónrænan umbúnað. Enn var þó langt í land í sjálfstæðisbaráttunni, enn var mikið verk að vinna á vegum myndlista. Til næstu atlögu voru fleiri búnir, menn sem fæddir

Ríkarður Jónsson: Skjaldarmerki Íslands 1919.

voru um svipað leyti og Sigurður féll frá. Upp úr aldamótunum ruddist fram fyrsta kynslóð myndhöggvara, málara og húsameistarara. Hún gengur til verks svo að segja í sama mund og næsta áfanga er náð í sjálfstæðisbaráttunni, 1904.

Nytjalistamennirnir, að húsameisturum undan-

Merki. Björn Árnason: Eimskipafélagið 1914, Hið íslenska bókmenntafélag 1920, Tryggvi Magnússon: BSR, KR, Landsbankinn. Jóhann Sigurðsson: Dagsbrún. (Öll gerð á árunum 1920 – 1930)

teknum, eru seinastir á vettvang. Allt á það sínar skiljanlegu orsakir. Iðnbyltingin var tæplega um garð gengin héraendis fyrr en á fjórða áratugnum og ver-slunin varla alíslensk fyrr. Listfengir iðnaðarmenn reyndu þó að halda á loft merki mótunarmenta. Húsamálarinn spreytti sig á skiltagerð og skrauti,

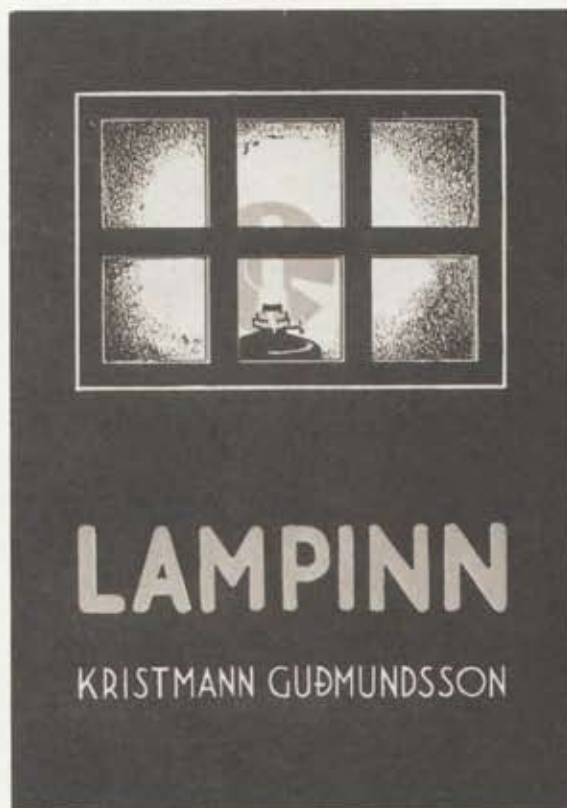
AKUREYRI 16 EYJAFJARÐARSÝLA

VESTMANNAEYJAR

prentarinn og bókbindarinn á þeim marghliða vanda að gera bók vel úr garði, dagblaðsauglýsingin kom og í hlut prentarans, gullsmiðurinn formaði skartið, húsgagnasmiðurinn stól og skáp, klæðskerinn sneið fötin og enn sátu konur við sauma og vef. Til liðs komu listamenn úr öðrum greinum. Eins og fyrr efldu stórhátiðir til dáða, konungskomur, fullveldishátið, alþingishátið. Myndhöggvarinn Ríkarður Jónsson gerði skjaldarmerki Íslands 1918. Teiknararnir Björn Björnsson og Tryggvi Magnússon og myndhöggvarinn Einar Jónsson gerðu alþingishátiðarpeninga. Í þessum hópi voru gullsmiðurinn Baldvín Björnsson, málarinn Finnur Jónsson og fjöllistamaðurinn Guðmundur frá Miðdal. Tryggvi Magnússon hafði nokkra sérstöðu. Hann vann meir en aðrir við teiknarafagið á þessum árum. Í rauninni má kalla Tryggva forstöðumann greinarinnar héraendis. Fleira kom að sjálfsögðu til en stórhátiðir einar. Með alislenskrri verslun, íslenskum bönkum, innlendra stjórnsýslu og menningarstofnunum óx þörfin fyrir gerð myndtákna er gæfu þeim andlit í augum almennings. Hlutabréfum þurfti að gefa svip, prófskirteinum, dagblaðaútafu. Það er einmitt á þessum hvörfum sem þörfin fyrir sérstaka nytjalistamenn, hönnuði, tekur að láta kræla á sér. Nú var þeirra lag. Skemmtilegt er til þess að vita að

það skuli vera stofnendur FÍT sem ríða á vaðið og enn skemmtilegra að það var kona sem braut isinn. Árið 1933 siglir Ágústa Pétursdóttir Snæland utan til náms í auglýsingateikun við Listiðnaskólann í Kaupmannahöfn. Tveim árum síðar stefna þeir sömu leið Jörundur Pálsson, Halldór Pétursson og Stefán Jónsson. Fast á eftir fylgja Ásgeir Júlíusson og Atli Már Árnason, eða árið 1938. Í sömu svifum er fyrsta auglýsingastofan sett á laggimar, árið 1935. Fyrir því stóð Einar Kristjánsson, þáverandi auglýsingastjóri Vísis. Í upphafi var engan teiknara að finna þar, en brátt kom til starfa hjá honum einn af þeim sem farið hafði til Hafnar. Árið 1937 hefur Stefán vinnu hjá Einari, seinna Jörundur Pálsson, þegar Stefán setti á stofn fyrstu stofu auglýsingateiknara á Íslandi 1939. Allir þessir frumkvöðlar voru komnir í fulla vinnu er heimsstyrjöldin síðari braust út. Að stríðslokum hvarf Jörundur Pálsson til náms í húsaerðarlist og litlu seinna Stefán Jónsson. Þau Ágústa, Ásgeir, Atli og Halldór mótuðu því framar öllu fagið á fimmta áratugnum. Fjótlega eftir það gerðust nokkrir listmálarar félagar í FÍT, þeir Kjartan Guðjónsson, Sverrir Haraldsson, Eiríkur Smíth og Hörður Ágústsson, og unnu í greininni fram á sjöunda áratuginn uns næsta kynslóð teiknara tók að hasla sér völl, flest fulllært fólk í faginu frá

listiðnaskólum á Norðurlöndum og Þýskalandi. Árið 1962 ganga þau Gísli B. Björnsson, Helga B. Sveinbjörnsdóttir, Kristín Þorkelsdóttir, Matthías Ástþórs-son og Friðrika Geirsdóttir í FÍT. Þrem árum seinna þeir Ástmar Ólafsson, Guðbergur Auðunsson, Torfi Jónsson og Kristján Kristjánsson. Sá síðastnefndi settist fyrstur teiknara að utan Reykjavíkur í höfuðstað Norðlendinga Akureyri. Á árunum 1967 og 1968 komu til starfa Hilmar Sigurðsson og Þróstur Magnússon og marka að því leyti tímamót að þeir eru fyrstu félagar sem hlotið höfðu undirstöðunám í auglýsingateiknun eða hagnýtri grafik eins og það var kallað við Myndlista- og handiðaskóla Íslands.

Sjöundi áratugurinn einkenndist af ferskum og frjóum hugmyndum þessa hóps. Hann bar með sér ný viðhorf og festi teiknarafagið enn frekar í sessi, gaf því það svipmót í huga almennings sem það hefur enn þann dag í dag.

Á þessu tímabili, sem hér um getur, voru stofnsettar fyrstu stóru auglýsingastofurnar og enn starfa af fullum krafti. Á næsta áratug, þeim áttunda, bættist svo góður liðsauki ungra og efnilegra teiknara í þann hóp er fyrir var og of langt yrði upp að telja.

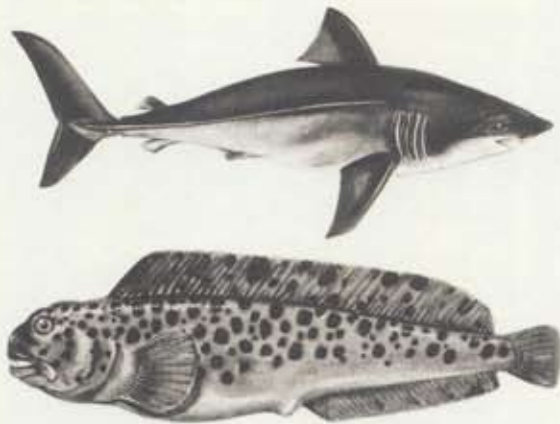
Félag íslenskra teiknara var stofnað 23. nóvember 1953 á vinnustofu Halldórs Péturssonar að Túngötu 38 í Reykjavík. Frumkvöðlarnir voru fimm, þeir Ásgeir Júlíusson, Atli Már Árnason, Halldór Pétursson, Jörundur Pálsson og Stefán Jónsson. Til stofnenda telja þeir félagar Tryggva Magnússon og Ágústu Pétursdóttur. Með vissum hætti má þó telja samstarfið

eldra. Þess er getið í fyrstu fundargerð félagsins að „þessir 6 menn höfðu áður haft nokkra samvinnu um verðtaxta þ.e. síðan des. 1946“. Um tilgang félagsins segir svo í lögum þess m.a. að „það skuli gæta hagsmuna teiknara og bæta kjör þeirra. Leitast skal við að efla og styrkja atvinnugrein teiknara eftir megni á hvern þann hátt er við verður komið. Að semja og leiðbeina um fagleg efni og lögfræðileg vafaatriði og gæta þess að réttindi félagsmanna séu virt. Að auka menntun teiknara“.

Fyrsta stjórn var þannig skipuð: Ásgeir Júlíusson formaður, Jörundur Pálsson gjaldkeri og Stefán Jónsson ritari. Fjórum árum seinna gerðist FÍT þátttakandi í Norræna teiknarasambandinu, NT, á fundi þess í Osló 23. til 28. maí 1957. Samfara hefðbundnum störfum tók félagið smátt og smátt að láta kveða að sér út á við. Það kvað á um skilmála og verðskrár, tók þátt í innlendum og erlendum sýningum, kom á fastmótadri stefnu um samkeppni og almenna siðabreytni í starfi, stóð sjálf fyrir bókasýningu, knúði á um þátttöku félagsmanna í gerð frímerkja og peninga. Þá átti félagið góðan hlut að stofnun Listiðnar, sambands listiðnaðarmanna, iðnhönnuða og arkitekta og tók þátt í sýningum þess og stjórnsýslu. Auk þessa og margs annars, sem of langt yrði upp að telja, hefur FÍT þráfaldlega reynt að fá stjórnvöld til að lögvernda starfsgrein félagsins en ekki tekist.

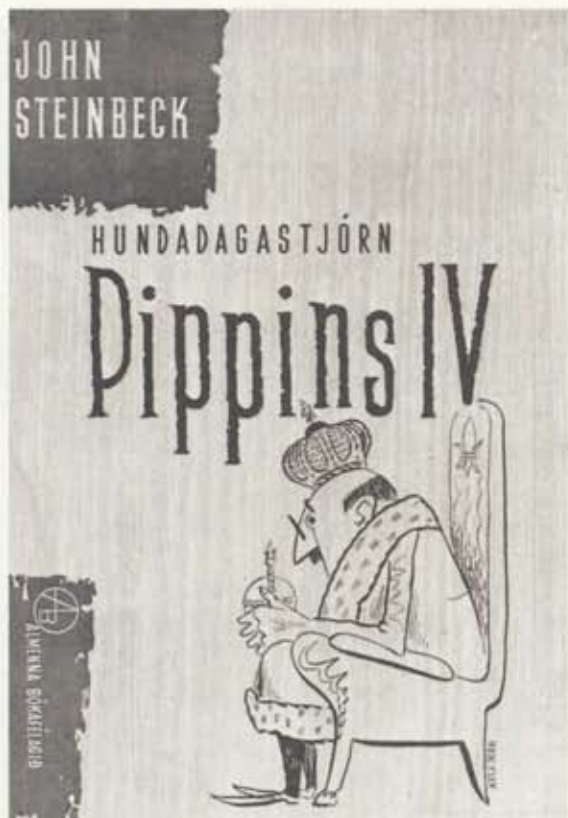
Ekki er unnt að horfa yfir starfsferil Félags íslenskra teiknara síðastliðinn aldarfjórðung að ekki sé minnst á hlut Myndlista- og handiðaskóla Íslands. Segja má raunar að skólinn og félagið séu nokkurn veginn jafnaldr. Síðari heimsstyrjöldin lokaði fyrir þær hefðbundnu menntaleiðir í sjónmenntum er margir menn höfðu farið fyrir þann tíma. Menntun-arpörfina varð hins vegar að leysa. Til móts við þá kröfu kom Lúðvig Guðmundsson með stofnun Handiðaskólans árið 1939. Lúðvig setti snemma á fót námskeið í teiknarafaginu og fékk til leiðsagnar fyrstu kynslóð teiknara. Seinna komu og til ýmsir erlendir

fagmenn. Segja má að sú kynslóð teignara er kom fram á sjónarsviðið næst á eftir frumkvöðlunum hafi með einhverjum hætti slitið sínum myndlistarbarnskóm í MHÍ. Engin festa komst þó á í kennslu sjálftrar greinarinnar fyrr en Kurt Zier réð Gísla B. Björnsson til starfa við nýstofnaða deild í auglýsingateiknun árið 1961. Undir forustu Gísla og að hans frumkvæði óx deildin og dafnaði. Við hlið hans á þessum frumbýlisárum stóð og Torfi Jónsson. Síðan hefur meginhluti íslenskra teignara hlotið undirstöðumenntun sína í MHÍ enda þótt nokkrir hafi sótt á erlend mið eins og áður tíðkaðist. Gísla má því með sanni kalla föður íslenskrar teignaramenntunar. Þar á bæ var þá alltaf lögð áhersla á framhaldsnám við erlendar menntastofnanir.

Hvergi segir frá því í lögum félagsins hvers konar starf meðlimir þess stundi. Til þess að skýra það mál ögn nánar er rétt að leita á önnur mið. Kennsluskrár listiðnaskólanna sýna betur en flest annað í hverju vandi teignaranna er fólgin. Það er sagt að nemendur skuli læra stafagerð og skrift hvers konar, kunna að draga upp merki og veggspjöld, segja til um gerð bóka og vera færir um að lýsa þær, tilreiða umbúðir og setja upp sýningar, fara með ljósmyndavél og helst kvikmyndavél, ásamt því að verða sér úti um þekkingu á markaðslögmálum og auglýsingafræðum. Sé litið yfir þessa skrá sýnist teignarafagið í öndverðu að mestu sprottið upp af prentlistinni. Leturgerðin, skriftin, bókagerðin, lýsingin og auglýsingin, veggspjaldavinnan og jafnvel umbúðirnar voru í höndum prentara fyrir iðnbyltingu. Það áður í höndum listfengra skrifara.

Af þessu sést enn fremur að sumar starfsgreinar félaga FÍT eiga sér djúpar rætur í íslenskrri menningu. Skrifarar og lýsingameistarar hinna fornu handrita eru

forverar þeirra, innsiglahöfundar og skjaldpentar. Við aukna verkaskiptingu og fjölbreyttari samskipti hins tæknivædda þjóðfélags nútímans hefur starfsvettvangurinn að vísu vikkað. Engu að síðu er kjarni hans sá sami: að koma rétt sniðnum og fagurlega smíðuðum sjónrænum boðtáknnum milli manna. Starfið er fólgið í því að gæta þess í flóknum ferlum vélvæddrar framleiðslu að sá þáttur, sem að lögun og lit snýr, sé gerður með listrænum og athyglisverðum hætti.

Hvað eigum við þá að kalla þennan nýja starfsvettvang? Teiknun, hönnun eða eitthvað annað? Ekki er óeðlilegt að nafngiftin sé á reiki, svo stutt er liðið frá umbyltingarárunum. Nú fara nafngiftir ekki alltaf eftir lögmálum skynseminnar, þær eru oft einungis óljóst samkomulag. Orðið teignari er satt að segja hálfgerður vandræðagripur. Auglýsingateignari er skárri að mínum dómi. Þeir sem þetta sjónmiðlastarf stunda eru þátttakendur í að auglýsa, þ.e.a.s. að sýna, birta, kunngera boð, vöru. Að vísu teikna þeir, það gera svo margar stéttir aðrar, en þeir gera meira, þeir láta sér detta í hug form og snið og verða að fylgja þeim hugmyndum eftir með fjölbreyttari hætti en teikningu einni saman. Erlendir menn, einkum engilsaxneskir, kalla þetta „design“. Orðin „design“, og „designer“ þýddi Alexander Jóhannesson árið

1952 á íslensku. Sagnorðið „to design“ lagði hann til að yrði nefnt að „hanna“ en nafnorðin „design“ og „designer“ „hönn“ og „hannar“. Þau breyttust fljótt í munni manna í „hönnun“ og „hönnuð“. Eigum við þá að kalla teiknara FÍT auglýsingahönnuði?

Nú getur hannar eða hönnuður hannað einstakan hlut til einstakra nota. Láti hann hins vegar verk sitt í fjöldaframleiðslu breytist starfssviðið og verkþættirnir verða margbrotnari. Þetta kalla enskir „industrial design“ eða iðnhönnun eins og það hefur verið nefnt á íslensku. Eru þá félagar í FÍT iðnhönnuðir eða auglýsingahönnuðir? Á vissan hátt má segja að svarið við þessum spurningum sé jákvætt. Vandinn er sá að velja eða ef valið sýnist ómögulegt að finna þá annað orð enn betra. Framar öllu er þessum spurningum um starfsheitið varpað fram hér til þess að kasta ljósi á verksvið FÍT félaga. Æskilegt væri að umræðan héldi áfram uns menn myndu orð fyrir þann hóp manna sem hingað til hefur kallað sig Félag íslenskra teiknara og minnst aldarfjórðungs áfanga í starfi sínu.

Æviatriði og verk

93	Æviatriði
93	Sérsýningar
94	Samsýningar
95	Viðtöl og afmælisgreinar
95	Ritaskrá 1952 – 2004
98	Helstu heimildir um sýningar og störf
100	Útvarps- og sjónvarpsefni
101	Bóka- og prenthönnun Drög að skrá
102	Húsakannanir og endurgervingarverkefni
102	Hús og innréttingar

Arndís S. Árnadóttir

Við gerð eftirfarandi skráa var fyrst og fremst stuðst við heimildir í Bókasafni Listasafns Íslands, Landsbókasafni Íslands – Háskólabókasafni og heimildasöfnum Ríkisútvarpsins, við gagnagrunn yfir íslenskar listfræðiheildir í vörslu Arndísar S. Árnadóttur listfræðings, sem og við samtöl við Hörð Ágústsson og fjölskyldu hans. Leitast var við að hafa skrárnar eins tæmandi og kostur var, en þó má gera ráð fyrir að eitthvað hafi orðið út undan. Vonandi gefst tækifæri síðar til að bæta því sem á vantar við þann grunn sem nú hefur myndast.

Í fyrsta lagi voru tekin saman helstu æviatriði, verðlaun og viðurkenningar og er sú skrá byggð á útgefnum sýningarskrám og viðtölum við Hörð og fjölskyldu hans.

Í öðru lagi eru skrár yfir sérsýningar Harðar Ágústssonar og þær samsýningar sem heimildir finnast um að hann hafi tekið þátt í.

Síðan kemur skrá yfir helstu viðtöl við Hörð Ágústsson og afmælisgreinar um hann sem birst hafa á prenti.

Stærsta skráin er ritaskrá Harðar Ágústssonar sem nær yfir árin 1952 – 2004. Hér hefur verið leitast við að ná yfir allt frumsamið efni eftir Hörð sem birst hefur á prenti, sem og handrit eða þýðingar hans. Er titlum raðað í tímaröð og fylgja ritdómar/ritfregnir með þegar á við.

Þar á eftir getur að líta skrá yfir rit um Hörð Ágústsson, sýningar hans og störf sem birst hafa á prenti. Þar koma fram í fyrsta lagi greinar í dagblöðum og tímaritum (A) og í öðru lagi heimildir um hann sem birst hafa í bókum og sýningaskrám (B). Hér eru ekki talin með þau erindi og fyrirlestrar sem fluttir kunna að hafa verið um ævi hans og störf, en hafa ekki enn birst á prenti. Má þar m.a. nefna tvo fyrirlestra um hann sem myndlistardeild Listaháskóla Íslands stóð fyrir í febrúar 2001. Þar fjallaði Halldór B. Runólfsson um myndlist Harðar og Áðalsteinn Ingólfsson um „Listmennt í víðasta skilningi – Hugleiðingar um grafíska hönnun Harðar Ágústssonar“. Í febrúar 2004

fluttu Árni Svanur Danielsson og Guðrún Harðardóttir síðan fyrirlestur í Hallgrímskirkju í tengslum við trúarleg stef í myndlist Harðar í tengslum við sýningu hans þar.

Þá eru skrár yfir valið efni úr heimildasöfnum Ríkisútvarpsins og yfir helstu verk hans á sviði tímarita-, bóka- og prenthönnunar frá upphafi. Að endingu er skrá yfir húsakannanir og endurgervingarverkefni, unnin upp úr 2. bindi ritsins Íslensk byggingararfleifð, og skrá yfir hús og innréttingar, byggð á upplýsingum úr teikningasafni Harðar. Pétur H. Ármannsson arkitekt hefur tekið saman tvær síðasttöldu skrárnar.

Hörður Ágústsson

His life and work

The following lists and bibliographies cover:

- Milestones in Hörður Ágústsson's life, including awards and recognitions
- One-man exhibitions by Hörður Ágústsson, and group exhibitions in which he is known to have been represented
- A bibliography of the main interviews with Hörður Ágústsson and articles published to commemorate his birthdays
- A bibliography of Hörður Ágústsson's published work, 1952 – 2004
- A bibliography of published material about Hörður Ágústsson
- A selection of radio and television material
- A preliminary list of Hörður Ágústsson's designs for printing
- Building conservation surveys and restoration projects
- Hörður Ágústsson's designs for architecture and interiors

1922

Fæddur í Reykjavík, 4. febrúar. Foreldrar Guðrún Guðmundsdóttir og Ágúst Markússon veggfóðrarmeistari.

1941

Lýkur stúdentsprófi frá stærðfræðideild Menntaskólans í Reykjavík. Lærir teikningu hjá Finni Jónssyni á menntaskólaárunum.

1941 – 42

Stundar nám við verkfræðideild Háskóla Íslands. Sækir einkatíma í byggingarlist hjá Einari Sveinssyni arkitekt.

1941 – 43

Stundar nám við Handiðaskólann. Kennarar Þorvaldur Skúlason og Kurt Zier.

1944 – 45

Sækir einkatíma hjá Gunnlaugi Scheving.

1945 – 46

Nám við Det Kongelige Akademi for de Skønne Kunster í Kaupmannahöfn.

1946

Dveist í London frá maí til júlí og sækir m.a. tíma í byggingarlistarsögu við Courtauld Institute of Arts. Heldur þaðan til Reykjavíkur.

1947

Fer til Parísar um vorið. Innitast í Académie de la Grande Chaumière.

1948

Dveist í einn mánuð á Ítalíu um sumarið.

1949 – 50

Sækir einkatíma hjá Marcel Gromaire í París.

1949

Fyrsta einkasýning hjá Galerie Raymond Duncan í París í júní og fyrsta einkasýning á Íslandi í Listamannaskálanum í Reykjavík í október.

1952

Flyst heim frá París.

1952

Stofnandi og í ritstjórn tímaritsins Vaka (1952 – 53).

1953

Kennari við Myndlistarskólann í Reykjavík (1953 – 59).

Flytur ávarp á Haustsýningunni í Listamannaskálanum í september, fyrstu samsýningu þar sem eingöngu var sýnd hrein abstraktlist.

Gerir fyrstu veggmyndina, Dansliðjuna, fyrir útibú Búnaðarbanka Íslands, Laugavegi 118.

1955 – 56

Fer út til Parísar um haustið sem fararstjóri myndlistarhóps. Fer aftur út í janúar og sækir kvóidskóla í auglýsingateiknun fram á sumar.

1955 – 68

Stofnandi og í ritstjórn tímaritsins Birtings.

1956 – 62

Vinnur fyrir sér sem auglýsingateiknari.

1957

Gerir veggmynd í kaffistofu Amarrhváls.

Gerir veggmynd í Samvinnuskólanum að Bifröst í Borgarfirði.

Gerir teikningar og kápu og sér um útlit ljóðabókar Einaris Braga, Regn í maí.

1958 – 59

Gerir veggmynd í vinnuskála á Reykjalundi.

1958 – 62

Situr í stjórn Félags íslenskra myndlistarmanna (FÍM).

1961

Hlýtur fyrst styrk úr Visindasjóði til að kanna íslenska húsaagerð til sjávar og sveita á síðari öldum. Ferðast sumarið 1961, ásamt Sikarphéðni Haraldssyni ljósmyndara, um Vestfirði. Rannsóknarferðir í alla landshluta næstu ár á eftir með tilstyrk Visindasjóðs.

Hlýtur styrk úr sjóði Barböru og Magnúsar Árnasonar. Fer til Parísar.

1962

Hefur kennslu við Myndlista- og handiðaskólann.

Teiknar innréttingar og sér um litaval fyrir Kópavogskirkju, sem vígð var 16. desember.

1963 – 71

Í stjórn Árbæjarsafns.

1965

Hlýtur viðurkenningu Félags íslenskra teiknara fyrir útlit bókana Maurildaskógur eftir Jón úr Vör og Kvæði Jónasar Hallgrímssonar í eiginhandarriti.

1965 – 68

Skipaður í nefnd til að endurskoða lög um fornminjar og byggðasöfn ásamt Kristjáni Eldjárn þjóðminjaverði og Þórði Eyjólfssyni hæstaréttardómara.

1967 – 70

Fyrsta húsakönnunin gerð, Húsakönnun í Reykjavík, gamli borgarhlutinn, ásamt Þorsteini Gunnarssyni arkitekt.

1968

Í starfshópi um ráðgjöf og eftirlit með endurgerð Viðeyjarstofu ásamt Þór Magnússyni og Kristjáni Eldjárn. Endurgerðin var í höndum Þorsteins Gunnarssonar.

1968 – 75

Skólástjóri Myndlista- og handiðaskóla Íslands og kennari þar til 1989.

1969 – 71

Stofnandi og formaður félagsins Listiðnar.

1970

Tekur sæti í stjórn húsafríðunarnefndar við stofnun hennar og situr þar til 1995.

1971

Líkan að þjóðveldisbæ fullgert í febrúar.

1972

Tekur sæti í stjórn Torfusamtakanna.

Sýningin Hér stóð bær. Líkan að þjóðveldisbæ opnuð í mars.

1974 – 77

Gerir verkeikningar af þjóðveldisbæ á Skeljastöðum og hefur umsjón með byggingu hans.

1975

Tekur sæti í Visindafélagi Íslendinga.

1977 – 81

Situr í safnráði Listasafns Íslands sem fulltrúi menntamálaráðuneytisins.

1982 – 2001

Formaður Hins íslenska formleifafélags.

1983

Haldin er yfirlitssýning á verkum hans í Listasafni Íslands í október-nóvember.

1989

Hlýtur verðlaun úr Verðlaunaskjóði Ásu Guðmundsdóttur Wright.

1991

Hlýtur íslensku bókmenntaverðlaunin 1990 fyrir Skálholt. Kirkjur.

Sæmdur heiðursdoktorsnafnbót frá Háskóla Íslands.

Félagi í Det Norske Videnskabsakademi.

1992

Kjörinn heiðursfélagi í Arkitektafélagi Íslands.

1997

Útnefndur borgarlistamaður í Reykjavík.

1999

Hlýtur íslensku bókmenntaverðlaunin 1998 fyrir Íslensk byggingarartleifð I: ágríp af húsa-gerðarsögu 1750 – 1940.

2000

Hlýtur viðurkenningu Upplýsingar, félags bókasafns- og upplýsingafræða, fyrir bestu fræðibók ársins, Íslensk byggingarartleifð I og II.

2001

Sæmdur riddarakrossi hinnar íslensku fálkaorðu.

Sérsýningar

1949

Galerie Raymond Duncan, París. Exposition peintures, dessins, Hoerdur, peintre islandais, 18. júní – 1. júlí 1949 [sýningarskrá].

Listamannaskálinn, Reykjavík. Málverkasýning, 15. september – 26. september 1949 [sýningarskrá].

1951

Galerie Breteau, París. Hoerdur, 5. – 17. júlí 1951. Listamannaskálinn, Reykjavík. Málverkasýning, 14. – 25. október, 1951 [sýningarskrá].

1954

Listamannaskálinn, Reykjavík. Málverkasýning, 23. okt. – 2. nóv. 1954 [sýningarskrá].

1959

Listamannaskálinn, Reykjavík. Málverkasýning Harðar Agústssonar, 29. ágúst. – 13. sept. 1959 [sýningarskrá].

1960

Ásmundarsalur, Reykjavík. 14. maí – 24. maí 1960.

1962

Mökkakaffi, Reykjavík. Mai
1962. Café Scandia, Akureyri.

1965

Bogasalur Þjóðminjasafnsins,
Reykjavík. Svart hvítt, Hörður
Ágústsson sýnir teikningar,
5. – 14. nóvember 1965
[sýningarskrá].

1972

Galleri SÚM, Reykjavík. Úr
formamiðju 1961 – 1971, 25.
mars – 9. apríl 1972 [sýningar-
skrá].

Listasafn ASÍ, Reykjavík. Land-
smíni 1957 – 63, 25. mars – 9.
apríl 1972 [myndskrá].

1975

Norræna húsið, Reykjavík.
Hörður Ágústsson, 8. – 18. maí
1975 [sýningarskrá].

1976

Kjarvalsstaðir, Reykjavík. Úr lit-
og formamiðju, 1. – 12. október
1976 [sýningarskrá].

1983

Listasafn Íslands, Reykjavík.
Yfirlitsýning. Okt. – nóv. 1983
[sýningarskrá].

1989

Listasalurinn Nýhöfn, Reykja-
vík. Hörður Ágústsson. Portrett
frá París-teikningar 1947 – 1949,
2. – 13. sept. 1989 [sýningar-
skrá].

1990

Listasalurinn Nýhöfn, Reykja-
vík. Hörður Ágústsson. Ljód-
rænar fansanir frá árunum 1957
– 1963 og 1973 – 1977, 29. sept.
– 17. okt. 1990 [sýningarskrá].

1993

Hólum í Hjaltadal. Hólahátið,
ágúst 1993.

2002

Galleri i8, Reykjavík. Hörður
Ágústsson, 21. mars – 5. maí
2002 [sýningarskrá].

2004

Listvinafélag Hallgrímskirkju,
Reykjavík, 28. febr. – 26. maí
2004.

Samsýningar

1949

Salon d'Automne, Paris,
október

1949

Reykjavíkursýningin, í nýreistu
húsi Þjóðminjasafns Íslands
[sýningarskrá].

1950

Galerie St. Placide, Paris. Cinq
islandais, 14. – 28. apríl 1950.

Salon de Mai, Paris, 9. – 31. maí
1950 [sýningarskrá].

Ateneum, Helsinki. Nordisk
konst = Pohjoismaiden taidetta,
Nordiska Konstförbundets 5 års-
ställning, 25. mars – 23. apríl
[sýningarskrá].

Salon des Indépendants, Paris.

Listasafn Íslands, Reykjavík.
Íslensk myndlist, yfirlitsýning,
forsýning verka sem átta
að fara til Noregs á vegum
menntamálaráðs [sýningar-
skrá].

1951

Kunstneres Hus, Oslo. Den
officielle islandske Kunststud-
tilling 1951. Malerier, skulpturer,
akvareller, tegninger, grafikk,
sýning í Noregi á vegum Lista-
safns Íslands í boði Bildende
Kunstneres Styre og Kunst-
neres Hus, Oslo, 27. janúar
– 18. febrúar. Sýningarstaðir í
Noregi, auk Oslo: Stavangur,
Haugesund, Bergen, Ålasund
og Pråndheimur [sýningar-
skrá].

Salon de Mai, Paris, 8. – 31. maí
1951 [sýningarskrá].

Salon des Indépendants, Paris.

1952

Palais des Beaux Arts, Bruxel-
les. Art islandais = Ijslandse
kunst, 5. – 27. apríl 1952
[sýningarskrá].

Galerie de Beaune, Paris.

Salon d'Octobre, Paris, 24.
október – 14. nóvember 1952
[sýningarskrá].

Listvinasalurinn, Reykjavík. „Úr
naustum“ Bata- og sjávarmyndir,
október 1952 [sýningarskrá].

1953

Listamannskálinn, Reykja-
vík. Haustsýning, ásamt Eiríki
Smith, Karli Kvaran, Svavari
Guðnasyni og Sverri Haralds-
syni, 17. september – 30.
október 1953.

1954

Ræðhús Kaupmannahafnar,
Den officielle islandske kunst-
studtilling. Maleri og skulptur, 1.
– 12. apríl 1954.

Århus, [sama sýning], 24. apríl
– 2. maí 1954 [sýningarskrá].

1955

Listamannskálinn, Reykjavík.
Listasýning til Rómur, forsýning,
Íslandsdeild norræna listbenda-
lagsins, 4. – 6. febrúar 1955
[sýningarskrá].

Palazzo delle Esposizioni,
Róm. Arte Nordica Contemp-
oranea, á vegum Nordisk kunst-
förbund, apríl – maí 1955.

1957

Gorkijgarðurinn, Moskvu.
Alþjóðleg listsýning á heimamóti
æskunnar.

1958

Listamannskálinn, Reykjavík.
Félag íslenskra myndlistar-
manna. Almenn listsýning í
Listamannskálanum 3. – 18. maí
1958 [sýningarskrá].

Arkivmuseet, Lundí.

1961

Listamannskálinn, Reykja-
vík. Myndlistarsýning í
Listamannskálanum. Bókaút-
gáfan Helgafell (sýning á gjöf
Ragnars Jónssonar í Smára til
Alþýðusambands Íslands), júní
[sýningarskrá].

1962

Listamannskálinn, Reykjavík.
Listsýning í Listamannskálanum
3. – 11. mars 1962, menningar-
vika hernámsandstæðinga
[sýningarskrá].

Listamannskálinn, Reykjavík.
Haustsýning FÍM, 1. – 16. sept-
ember [sýningarskrá].

1964

Listasafn Íslands, Reykjavík.
Listahátið Bandalags íslenskra
listamanna. Sýning Félags isl.
myndlistarmanna í Listasafni
Íslands, 7. – 19. júní 1964
[sýningarskrá].

1965

Kópavogur. Kópavogur 10 ára:
1955 – 11. maí – 1965. Samsý-
ning á vegum Félags íslenskra
myndlistarmanna [sýningar-
skrá].

1969

Haustsýning FÍM [sýningar-
skrá].

1971

Norræna húsið, Reykjavík.
Haustsýning FÍM, 4. – 19.
september [sýningarskrá].

1973

Kjarvalsstaðir, Reykjavík.
Haustsýning FÍM, 22. – 30.
september 1973 [sýningar-
skrá].

1974

Kjarvalsstaðir, Reykjavík.
Íslensk myndlist í 1100 ár. Lista-
hátið í Reykjavík, júní – ágúst
1974 [sýningarskrá].

Kjarvalsstaðir, Reykjavík.
Haustsýning FÍM, 7. – 22. sept-
ember 1974 [sýningarskrá].

1976

Kjarvalsstaðir, Reykjavík.
Haustsýning FÍM, 28. ágúst
– 12. sept. 1976 [sýningarskrá].

1977

Kjarvalsstaðir, Reykjavík.
Haustsýning FÍM, 8. – 23. októ-
ber 1977 [sýningarskrá].

1978 – 79

Malmö Konsthall, Malmö.
Avant-garde: Elva moderna
ísländska konstnärer = Eleven
contemporary Icelandic artists,
9. desember – 18. febrúar 1979
[sýningarskrá].

1979

FÍM salurinn Reykjavík.
Maximal-minimal, júní 1979.

Minnesota Museum of Art,
Minneapolis í samvinnu við
Listasafn Íslands. Icelandic art
1944 – 79, september – októ-
ber 1979 [sýningarskrá].

1980

FÍM salurinn, Laugarnesvegi
112, Reykjavík. Samsýning,
12 – 13. janúar 1980 [sýningar-
skrá].

1981

Möstings Hus, Frederiksberg.
Det stærke lys, Nýere íslensk
kunst, 27. febrúar – 15. mars
1981 [sýningarskrá].

1987

Kjarvalsstaðir, Reykjavík.
Íslensk abstraktlist. Málverk,
höggmyndir, janúar – febrúar
1987 [sýningarskrá].

1987 – 88

Heisingfors, Norrköping, Hevik-
odden, Reykjavík, Odense.
Konkret i Norden, Norraen kon-
kretlist 14.11.1987 – 16.10.1988
[sýningarskrá].

1988
Listasafn Íslands, Reykjavík. Aldarspeglill. Íslensk myndlist í eigu safnsins 1900 – 1987, 30. janúar – 15. maí 1988 [sýningarskrá].

1996
Hafnarborg, Hafnarfjörður. Íslensk portrett á tuttugustu öld, 8. júní – 8. júlí 1996 [sýningarskrá].

1998
Listasafn Íslands, Reykjavík. Draumurinn um hreint form / Dream of pure form: Íslensk abstraktlist 1950 – 1980, 11. september – 25. október 1998 [sýningarskrá].

1999
Listasafn Íslands, Reykjavík. Náttúruhrif, 24. apríl – 24. maí 1999.

Menningarmiðstöðin Gerðuberg, Reykjavík. Þetta vil ég sjá: Friðrik Þór Friðriksson velur, 21. október – 14. nóvember [sýningarskrá].

2000
Listasafn Íslands, Reykjavík. Íslensk myndlist á 20. öld, sumarsýning, 24. júní – 27. ágúst 2000.

2002
Listasafn Íslands, Reykjavík. Sumarsýning: úrval verka í eigu safnsins, 25. júní – 1. september 2002.

2003
Listasafn Íslands, Reykjavík. Sumarsýning, 24. maí – 31. ágúst 2003.

Viðtöl og afmælisgreinar

1951
Geir Kristjánsson. Listaverk er eins og prentmynd af mannglegum huga: viðtal við Hörð Ágústsson, listmálara. Gandur: vikublað um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 1 [1], 1951.

1959
B.Ó. [Baldur Óskarsson]. Heimsarkitektúr með ljóðrænni andstæðu: Hörður Ágústsson listmálari sóttur heim. Timinn, 2. september 1959.

1961
B.Ó. [Baldur Óskarsson]. Þeir mega ekki setja jarðytu á þetta eins og það væri flag. Timinn, 8. nóvember 1961.

1964
Visindasjósstyrkþegi: Hörður Ágústsson listmálari rannsak Íslenska byggingarlist. Þjóðviljinn, 9. ágúst 1964.

1967
Dagur Þorleifsson. Að fortíð skal hyggja ef frumlegt skal byggja – Rætt við Hörð Ágústsson, listmálara, um þýðingu Bauhausskólans, forna íslenska byggingalist o.þ. Vikan 29 [2], bls. 26 – 33.

1974
Guðrún Egilson. Listiðnaður á Íslandi. Sjónmenntir hafa átt í vök að verjast. Guðrún Egilson ræðir við Hörð Ágústsson um íslenskan listiðnað og hönnun fyrr og nú. Lesbók Morgunblaðsins, 17. nóvember 1974, bls. 6 – 9.

Menningararfleifið í húsagerðarlist. Rætt við Hörð Ágústsson listmálara. Fyrri grein. Timinn, 12. maí 1974.

Samspil fortíðar og nútíðar. Rætt við Hörð Ágústsson listmálara. Síðari grein. Timinn, 19. maí 1974.

VS. Kirkjubýggingar að fornu og nýju. Rætt við Hörð Ágústsson, Timinn, 3. nóvember 1974.

1975 – 1976
Jón Valur Jensson. Kirkjubýggingar og íslensk menningarsaga. Viðtal við Hörð Ágústsson, listmálara. Orðið 10 [2], bls. 9 – 20.

Aðalsteinn Ingólfsson. „Efnið og andinn. Viðtal við Hörð Ágústsson um sýningu hans að Kjarvalsstöðum.“ Dagblaðið, 9. október 1976.

MS. „Þá reið [að] honum brúnásinn ...“. Morgunblaðið, 3. september 1976.

1977
Niðurstöður rannsóknar birtar í húsi í stað orða segir Hörður Ágústsson listmálari um það verk sem hann hefur stjórnað. Morgunblaðið, 24. júní 1977.

1979
U. Stef. Húsakönnun í Stykkishólmi. Samtal við Hörð Ágústsson, listmálara og fornhúsafraeðing. Sveitarstjórnarmál 39 [2], 1979, bls. 68 – 72.

1982
Kjartan Guðjónsson, Einar Bragi, Hildur Hákonardóttir og Thor Vilhjálmsson. Hörður Ágústsson sextugur. Þjóðviljinn, 4. febrúar 1982. [Afmælisgreinar]

1983
Á. B. [Árni Bergmann] Tveir menn í einum – og báðir vilja ráða ferðinni. Þjóðviljinn, Sunnudagsblað, 5. – 6. nóvember 1983.

„Hið óskiljanlega skiptir mestu máli í myndlist“ – rætt við Hörð Ágústsson, sem í dag opnar yfirlitssýningu á Listasafni Íslands. Morgunblaðið, 29. október 1983.

Tiskustefnur eru vaxtarsprotar nýrrar hugsunar. Rætt við Hörð Ágústsson listmálara í telfni yfirlitssýningar hans í Listasafni Íslands. Morgunblaðið, 22. nóvember 1983.

1987
Bera Nordal. Viðtal við Hörð Ágústsson listmálara. Konkret í Norden/Pohjoinen konkretismi/Norræn konkretist/Nordic concrete art 1907 – 1960. Helsingfors, Nordiskt Konstcentrum, 1987, bls. 178 – 182. Texti á íslensku og ensku.

1989
Ólafur Gíslason. Eigum myndlistarhefð er jafnast á við bókmenntahefðina. Rætt við Hörð Ágústsson listmálara. Þjóðviljinn, 15. desember 1989.

Flatatungufjalir og Bjarnastaðahlíðarfjalir: Nýjar kenningar um uppruna og aldur. Morgunblaðið, 7. desember 1989.

Súsanna Svavarsdóttir. Hörður Ágústsson, listmálari: Ég hef aldrei verið bóhem. Morgunblaðið, 2. september 1989.

LG. Portrett á móti straumnum. Hörður Ágústsson: Íslendingar geta enn ekki metið teikninguna að verðleikum. Nýtt helgarblað, 8. september 1989.

1992
Saga hámenningar miðalda. Helgarblaðið, 24. apríl 1992.

Þór Magnússon og Hjörleifur Stefánsson. Afmæliskevðja. Hörður Ágústsson. Morgunblaðið, 4. febrúar 1992. [Afmælisgreinar]

1998
Jakob F. Ásgeirsson. „Lamba-gras er alveg jafnmerkilegt og suðræn rós.“ Morgunblaðið, 22. nóvember 1998.

2000
Guðmundur Oddur Magnússon. Hörður Ágústsson. Það er engin þjóðleg list til. Mót 14.10. – 12.11.2000. (Reykjavík: Form Island), 2000, 10 bls. [ótolus.]

Þorvarður Hjálmarsson. Varðveisluaunnáll og verndunaróskir. Morgunblaðið, 24. desember 2000.

2004
Þóroddur Bjarnason. Einskönur opinberun. Morgunblaðið, 29. febrúar 2004.

Ritaskrá Harðar Ágústssonar 1952 – 2004

Frum samið efni sem birst hefur á prenti, handrit og þýðingar ásamt ritfregnum

1952
Um málaraalist. Vaki: tímarit um menningarmál 1 [1], bls. 6 – 35.

1953
Samtal við Svavar Guðnason. Vaki: tímarit um menningarmál 2 [1], bls. 15 – 21.

Listisýningar veturinn 1952 – 3. Vaki: tímarit um menningarmál 2 [1], bls. 55 – 61.

Listisýning Svavars Guðnasonar. Þjóðviljinn, 6. september.

„Við álitum að form og litur búi yfir sérstökum seið eða andlegum krafti.“ [Ræða] Þjóðviljinn, 19. september.

1954
Sýning Benedíkts [Gunnarssonar]. Þjóðviljinn, 27. apríl.

Gunnlaugur Scheving. Fimm-tugur í gær. Þjóðviljinn, 9. júní.

1955
Byggingarlist [1]. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 1 [1], bls. 6 – 13.

Byggingarlist [2]. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 1 [2], bls. 14 – 20.

Skálholt. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 1 [2], bls. 39 – 40.

Byggingarlist [3]. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 1 [3], bls. 42 – 46.

[Þýðing] R. H. Wilenski. Ágrip af evrópskri listasögu [1]. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 1 [4], bls. 18.

1956

Fréttabréf frá París. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 2 [1], bls. 29 – 33.

Byggingarlist [4]. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 2 [2], bls. 26 – 31.

Rætt við Jean Deyrolle. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 2 [3], bls. 24 – 28.

Tvær sýningar í Listvinasalnum. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 2 [3], bls. 32 – 33.

[Þýðing] R. H. Wilenski. Ágrip af evrópskri listasögu [2]. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 2 [1], bls. 39 – 40.

[Þýðing] R. H. Wilenski. Ágrip af evrópskri listasögu [3]. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 2 [3], bls. 23.

1957

Spjallað við Denise René. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 3 [1 – 2], bls. 39 – 43.

Byggingarlist [5]. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 3 [1 – 2], bls. 54 – 57.

Fréttir úr myndlistarlífnum. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 3 [1 – 2], bls. 82 – 84.

Byggingarlist [6]. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 3 [3], bls. 11 – 18.

Viðtal við Herbin. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 3 [4], bls. 10 – 17.

1958

Byggingarlist [7]. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 4 [2], bls. 17 – 23.

Einar Bragi, Jón Óskar og Hörður Ágústsson. Athugasemd. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 4 [2], bls. 47

Athugasemd við „A propos, diter rot“ eftir Thor Vilhjálmsson. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 4 [2], 1958, bls. 46 – 47.

Af minnisblöðum málara. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 4 [3 – 4], bls. 40 – 47.

1959

Nokkur orð um nútíma myndlist. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 5 [1 – 2], bls. 29 – 38.

1960

Byggingarlist 8: hugleiðing í tilefni af bók Almenna bókafélagsins: Íslensk íbúðarhús. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 6 [3], bls. 1 – 40.

Keldur á Rangárvöllum. Byggingarlistin 3 [1], bls. 8 – 13.

Neskirkja. Byggingarlistin 3 [1], bls. 14 – 18.

Íslensk listið. Byggingarlistin 3 [1], bls. 19.

Kemikalía h.f. Byggingarlistin 3 [1], bls. 20 – 21.

Nesti h.f. Byggingarlistin 3 [1], bls. 22 – 24.

1962

Af minnisblöðum málara. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 8 [1 – 2], bls. 7 – 41.

Bréf frá París. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 8 [1 – 2], bls. 65 – 87.

1963

Af minnisblöðum málara. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 9 [1], bls. 9 – 25.

Af minnisblöðum málara.

Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 9 [2], bls. 20 – 41.

Af minnisblöðum málara.

Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 9 [4], bls. 30 – 48.

1964

Af minnisblöðum málara. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 10 [1 – 4], bls. 22 – 43.

1965

Mótunarmennt. Íslenzk bókagerð 1965: sýning á „best gerðu bókum ársins“ ásamt bestu bókum útvöldum í Svíþjóð, Noregi, Danmörku og Sviss. Í lönskólanum í Reykjavík dagana 11. – 19. júní á vegum Félags íslenzkra teiknara (Reykjavík: Félag íslenzkra teiknara, bls. 1 – 2).

[Formáli]. Haustsýning Félags íslenzkra myndlistarmanna í Listamannaskólanum 28. sept. – 10. okt. 1965 (sýningarskrá).

1966

Húsakostur á höfuðbólum. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 12 [4], bls. 7 – 17.

1967

Af minnisblöðum málara. Birtingur: tímarit um bókmenntir, listir og önnur menningarmál 13 [2 – 3], bls. 19 – 35.

Klukknaportið á Möðruvöllum í Eyjafirði. Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1966, bls. 55 – 66.

[Handrit 1967 – 70]. Hörður Ágústsson og Þorsteinn Gunnarsson. Húsakönnun í Reykjavík, gamla borgarhlutinn. (Óprentuð rannsóknarskýrsla).

1968

Det islandske tørvhus. Byggmástarten [11], bls. 23 – 29.

Íslenzk mótunarmennt – íslenzk endurreisn.

Húsgögn '68 (Reykjavík: FHI), bls. (1 – 2). – Formáli að sýningarskrá.

Íslenzkur húsakostur fyrri tíma = Íslandsk byggeskik í fortíðin. Nordisk byggedag X = Norrænn byggingardagur: Reykjavík 26. – 28. august 1968 (Reykjavík: [Nordisk byggedag]), bls. 21 – 37, myndir.

1969

Varðveislugildi húsa. Sveitarstjórnarmál 29 [1], bls. 3 – 12.

1970

Die isländischen Torfhäuser. Bauwelt [31].

[Handrit] Kirkjan á Núpstað. (Í vörslu höf.)

1972

Stavbygning. Island. Kulturhistorisk leksikon for Nordisk middelalder, Bd. 17 (Reykjavík: Bókaverzlun Ísafoldar), bls. 90 – 93, uppdr.

Stavkirke. Island. Kulturhistorisk leksikon for Nordisk middelalder, Bd. 17 (Reykjavík: Bókaverzlun Ísafoldar), bls. 101 – 104.

Stavtægje. Island. Kulturhistorisk leksikon for Nordisk middelalder, Bd. 17 (Reykjavík: Bókaverzlun Ísafoldar), bls. 107.

Hér stóð bær: líkan af Þjóðveldisbæ (Reykjavík: Þjóðhátíðarnefnd 1974), [29] s.

1973

Gísli B. Björnsson, Guðrún Jónsdóttir, Gylfi Gíslason, Hörður Ágústsson, Jón Haraldsson, Sigurður A. Magnússon og Stefán Snæbjörnsson: Sjonmenntir á Íslandi. Samvinnan 67 [6], bls. 20 – 47.

1974

Hús í hómiliu: Bréf til norðmanna um kirkjudagspredikun. Skírnir: tímarit hins Íslenska bókmenntafélags 148, bls. 60 – 89.

Meistari Brynjólfur byggir ónstofu. Saga. Tímarit Sögufélags, bls. 12 – 68. Einnig gefið út sem sérprent úr Sögu, [Reykjavík, s.n.], 1974.

Tak. Island. Kulturhistorisk leksikon for Nordisk middelalder, Bd. 18 (Reykjavík: Bókaverzlun Ísafoldar), bls. 64 – 66.

Torv. Island. Kulturhistorisk leksikon for Nordisk middelalder, Bd. 18 (Reykjavík: Bókaverzlun Ísafoldar), bls. 525 – 527.

1975

Building through the centuries. Iceland 874 – 1974. Handbook published by the Central Bank of Iceland on the occasion of the eleventh centenary of the settlement of Iceland, 2. útg. (Reykjavík: Central Bank of Iceland), bls. 97 – 107. – 3. útg. (Reykjavík, 1987), bls. 88 – 98.

The churches they built – Kirker i tusind år – Tausend Jahre Kirchen. Island 75 14 (Rungsted Kyst: Anders Nyborg A/S), bls. 39 – 47.

Isländse arkitektuur vroege en nu = Icelandic architecture in past and present. Forum: Voor architectuur en daarmee verbonden Kunsten 25 [2 (Nov-Dec)], bls. 4 – 23. — Undirtitill á kápuðu: Over de specifieke bijdrage van Ísland en de Íslandse samenleving tot de architectuur geschiedenis = On the specific contribution of Iceland and the Icelandic society to architectural history.

Öndvegissúlur í Eyjafirði. Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1974, bls. 105 – 128. Einnig gefið út sem sérprent úr Árbók Hins íslenska fornleifafélags [Reykjavík: s.n., 1975].

1976 Bæjardýraport Þóru Björnsdóttur á Reynistað. Minjar og menntir. Afmælissrit helgað Kristjáni Eldjárn 6. desember 1976 (Reykjavík: Bókautgáfa Menningarsjóðs), bls. 97 – 107.

Stafsmið á Stóru-Ökrum. Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1975, bls. 5 – 46.

[Handrit 1976] Húsakönnun á Sauðárkróki 1976. (Óprentuð rannsóknarskýrsla)

[Handrit 1976] Húsakönnun á Seyðisfirði 1976. (Óprentuð rannsóknarskýrsla)

1977 Fjórar fornar húsamyndir. Árbók hins íslenska fornleifafélags 1976, bls. 135 – 159. Einnig gefið út sem sérprent úr Árbók Hins íslenska fornleifafélags [Reykjavík: s.n., 1977].

Kyrkjuhús í ei norrón homilie (Oslo: Norsk folkemuseum), 38 s.

1978 Húsakönnun Stykkishólmi (Reykjavík: Húsafriðunarnefnd; Skipulagsstjórn ríkisins; Stykkishólmsheppur), 55 s.

1979 Ágríp af húsagerðarsögu þéttbýlis á Íslandi. Maður og borg. Erindi haldin á ráðstefnu 9. og 10. júní 1979 ([Reykjavík: Lif og land], bls. 15 – 22.

Brugskunst og bygningskunst í Ísland. F 15 Kontakt 12 [7 – 9], bls. 29 – 31.

Rafn Hafnfjörð [Formáli] Með opin augu. Rafn Hafnfjörð sýnir ljósmýndir að Kjarvalsstöðum 12. – 21. október 1979, bls. (2). (Sýningarskrá)

Fornir húsaviðir í Hólum. Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1978, bls. 5 – 66. Einnig gefið út sem sérprent úr Árbók Hins íslenska fornleifafélags [Reykjavík: s.n., 1979].

Hausastaðaskóli. Ólafur Þ. Kristjánsson og Hörður Ágústsson: Hausastaðaskóli (Reykjavík: Thorkillissjóður), bls. 10 – 15.

Íslensk húsagerð. Maður og umhverfi. Erindi haldin á ráðstefnu 24. – 25. febrúar 1979 ([Reykjavík: Lif og land], bls. 41 – 48.

Þjóðveldiabær. Stuttur leiðarvísir [S.I., s.n.]. Einnig gefið út á ensku: The reconstructed medieval farm in Thjorsardalur [S.I., s.n.].

1980 [Handrit 1980]. Húsakönnun á Eskifirði 1980.

Íslensk myndlist í hnotskurn. Maður og list. Erindi flutt á listabingi dagana 16. og 17. feb. 1980 ([Reykjavík: Lif og land], bls. 27 – 40.

Tíð for framsteg. Ísland. Nordisk funksjonalism, ritstjóri Gunilla Lundahl, (Stockholm: Arkitektur), bls. 76 – 79.

1981 Á áfangaskilum. F.I.T.: Félag íslenskra auglýsingateiknara 1953 – 1978: ágríp af sögu, sýnishorn verka: gefið út af tilfelli 25 ára afmæli félagsins 23. nóvember 1978 (Reykjavík: Félag íslenskra auglýsingateiknara), bls. 3 – 9.

Af minnisblöðum málara. Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1980, bls. 60 – 72.

Ásgerður Búadóttir [Formáli]. Ásgerður Búadóttir. Myndvefnaður. Sýning Listasafns alþýðu 10. okt. – 1. nóv. 1981, bls. 3. (Sýningarskrá)

Hóladómkirkjur hinar fornu. Kirkjuritið 47 [3], bls. 208 – 218.

1982 Bauten aus Soden und Stein. Claus Ahrens: Frühe Holzkirchen im nördlichen Europa (Hamburg: Helms-Museums, Hamburgisches Museum für Vor- und Frühgeschichte), bls. 391 – 402.

Den indre opbygning af det islandske tórvehus = inner construction of the Icelandic turf house. Vestnordisk byggeskik gennem to tusen aar (Stavanger: Arkeologisk Museum), bls. 173 – 185 (AmS-Skrifter; 7). Einnig gefið út sem sérprent (Stavanger, 1982).

Den islandske bondegaards udvikling fra landnamstiden indtil det 20. aarhundrede = development of the Icelandic farm from the „landnam“ until the 20th century. Vestnordisk byggeskik gennem to tusen aar (Stavanger: Arkeologisk Museum), bls. 255 – 268 (AmS-Skrifter; 7).

Die isländische Kirche bis 1550. Claus Ahrens: Frühe Holzkirchen im nördlichen Europa (Hamburg: Helms-Museums, Hamburgisches Museum für Vor- und Frühgeschichte), bls. 263 – 265.

Isländischer Kirchenbau bis 1550. Claus Ahrens: Frühe Holzkirchen im nördlichen Europa (Hamburg: Helms-Museums, Hamburgisches Museum für Vor- und Frühgeschichte), bls. 343 – 347.

1983 Íslensk kirkjubygging að fornu og nýju. Kirkjulist á Kjarvalsstöðum: sýning kirkjulegrar og trúarlegrar listar á vegum Kirkjulistamefndar. Kjarvalsstöðum, Reykjavík 19. mars til 10. apríl 1983 (Reykjavík: Kjarvalsstaðir: páskar 1983), bls. 36 – 49.

Rekonstruktionen af Stöng. Hus, gård och bebyggelse: föredrag från det XVI nordiska arkeologmötet, Island 1982 (Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands), bls. 13 – 20.

1984 Kirkjur á Viðimýri. Skagfirðingabók. Rit Sögufélags Skagfirðinga 13, bls. 21 – 97. Einnig gefið út sem sérprent úr Skagfirðingabók [S.I., s.n.], 1984.

Moldir. Torfumóðir 1 [1], bls. 18 – 22. — Sérhefti um hleðslulist á Íslandi.

1985 [Þýðing] Ellen Marie Magerøy. Þrjú vestfirsk hjónasæti og einn stóll. Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1984, bls. 81 – 99. Einnig gefið út sem sérprent úr Árbók Hins íslenska fornleifafélags [Reykjavík, s.n., 1984].

1986 Innri-Njarðvíkurkirkja 100 ára. Erindi Harðar Ágústssonar listfræðings. Faxi [6. tbl.], bls. 213 – 216.

Íslensk húsafriðunarfesta, sérkenni hennar og sérstaða. Húsvæmdun (Reykjavík, Torfusamtökin), bls. 8 – 12.

Með dýrum kost. Athugun á víðarleifum frá Hafnagili og skurðlist þeirra. Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1985, bls. 137 – 165. Einnig gefið út sem sérprent úr Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1985 [Reykjavík, s.n., 1986].

[Fjölrit] Þættir úr íslenskri húsagerðarsögu (Reykjavík: [Myndlista- og handiðaskóli Íslands]), án bístals. — Prentað sem handrit.

1987 [Fjölrit] Greinanna um íslenska hilylahætti. [S.I., s.n.], án bístals. Efni: Hér stóð bær (1972); Íslenskt byggeskik í fortiden (1968); Þróun íslenskra torfbæjarins (óbirt ritgerð, 1981); Uppbygging og innansmið íslenskra torfhússins (2 óbirtar ritgerðir, 1981); Ágríp af húsagerðarsögu þéttbýlis 1760 – 1930 (1978) — (Ljósrit í fjölrituðu hefti).

Íslenski torfbærinn. Íslensk þjóðmenning 1: Uppruni og umhverfi (Reykjavík: Bókautgáfan Þjóðsaga), bls. 227 – 344. Ritfregni/ritdómar: Gunnar Karlsson (1988). Íslensk þjóðmenning I. Uppruni og umhverfi, Saga. Timarit Sögufélags 26, bls. 197 – 202.

Det norske hus i Stykkisholm. By og bygd 1987 – 88 32, bls. 57 – 73.

1988 Kristján Eldjárn, Hákon Christie og Jón Steffensen. Hörður Ágústsson sá um útgáfunu og hannaði hana. Skálholt. Fornleifarannsóknir 1954 – 1958 (Reykjavík: Lögberg, Þjóðminjasafn Íslands), 228 s. (Staðir og kirkjur; I.). — Formáli eftir Hörð Ágústsson. Ritfregni/ritdómar: Guðrún Ása Grímsdóttir. Skálholt, fornleifarannsóknir 1954–1958. Saga. Timarit Sögufélags 26 (1988), bls. 202 – 205.

Miðdalskirkja — saga kirkjunnar og staðarins rakin. Þjóðólfur. Blað Framsóknarmanna í Suðurlandskjördæmi 27. árg. [20. tbl.], bls. 14 – 15.

Minnisgrein um kirkjugrunnsleifar á Stóruborg. Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1987, bls. 41 – 43.

1989

Dómsdagur og helgir menn á Hólum: endurskoðun fyrri hugmynda um fjalimar frá Bjarna- staðahlíð og Flatatungu (Reykjavík: Bókmenntafélagið), 173 s. (Staðir og kirkjur; 2). Ritfregni/ritdómar: Sigurjón Björnsson (1989). Býsanskur dómsdagur. Morgunblaðið, 22. desember.

Ellen Marie Magerøy og Hákon Christie [Bokanmeldelse] (1990). Hörður Ágústsson: Dómsdagur og helgir menn á Hólum. Bind II í serien Staðir og Kirkjur. Forening til Norske Fortidsminnesmerkens Bevaring. Árbók 1990. (Oslo), 6 s.

Húsagerð á síðmiðöldum. Saga Íslands IV, ritstjóri Sigurður Lindal (Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag), bls. 261 – 300.

Gunnlaugur Halldórsson arkitekt. Arkitektúr og skipulag 10 (4), bls. 23. — Texti úr sýningarskrá í tilefni 50 ára afmælis A.I.

Inngangur. Gunnlaugur Halldórsson arkitekt. Sýning á frumteikningum og ljósmyndum frá tímabilinu 1931 – 1974, bls. 4 – 10. (Sýningarskrá)

Selma Jónsdóttir 22. ágúst 1917 – 5. júlí 1987. Árbók Listasafns Íslands 1988 I (Reykjavík: Listasafn Íslands), bls. 16 – 17.

1990

Búðakirkja. Yrkja. Afmælisrit til Vigdísar Finnbogadóttur 15. apríl 1990 (Reykjavík: iðunn), bls. 124 – 133.

Norska húsið í Stykkishólmi. Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1989, bls. 35 – 83. Einnig gefið út sem sérprent úr Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1989 [Reykjavík: s.n., 1990].

Skálholt. [2] Kirkjur (Reykjavík: Lögberg: Bókmenntafélagið), 310 s. (Staðir og kirkjur; 1). Ritfregni/ritdómar: Sigurjón Björnsson (1991). Kirkjurnar í Skálholti. Morgunblaðið, 28. febrúar. Trausti Valsson (1993). Skálholt, kirkjur. Arkitektúr og skipulag 14 [2], bls. 57.

1991

Bænhúsið að Rönd. [S.I., s.n.], (6) s.

Þrenn hurðarjárn. Árbók Landsbókasafns Íslands 1989; nýr flokkur 15, bls. 36 – 42. Einnig gefið út sem sérprent úr Árbók Landsbókasafns Íslands (Reykjavík, 1991).

1992

Árbær í Mosfellssveit. Stutt sögulegt yfirlit um bæ og búendur ásamt tillögum að endurbyggingu bæjarhúsa þar. Söguspeglur. Afmælisrit Árbæjar safns (Reykjavík: Árbæjarsafn; Hið íslenska bókmenntafélag), bls. 80 – 111. — Upprunalega fjölritað 1968, hér í örlítið breyttri útgáfu.

[Formáli]. Hjörleifur Sigurðsson: yfirlitssýning 6.6. – 5.7. 1992 [Reykjavík: Félag íslenskra myndlistarmanna, bls. (1 – 2). (Sýningarskrá)

Kristján Eldjárn og Hörður Ágústsson: Skálholt [3]. Skróði og áhöld (Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag), 370 s. (Staðir og kirkjur; 1). Ritfregni/ritdómar: Saga hámenningar miðalda (1992). Morgunblaðið, 24. apríl. Sigurjón Björnsson (1992). Skróði og áhöld Skálholtskirkna. Morgunblaðið, 21. maí. Hjalti Hugason. (1993). Trilógía um Skálholt. Tímarit Máls og menningar [3], bls. 103 – 107. Kristján Björnsson (1993). Staðir og kirkjur. Kirkjuritið 59 [2], bls. 64. Magnús Þorkelsson (1993). Staðir og kirkjur I -II. Saga. Tímarit Sögufélags, 31, bls. 209 – 220.

1993

Tveir úthögginnir dýrustafir frá Laufási. Árbók Hins íslenska fornleifafélags 1992, bls. 5 – 29.

1994 – 96

Hörður Ágústsson í samstarfi við Guðmund Gunnarsson. Íslenski torfbærinn. Íslensk byggingarlist (Aarhus: Arkitekt-skolen í Aarhus), bls. 8 – 13. — Gefin út í tilefni sýningarinnar „Íslensk byggingarlist“ sem unnin var af Arkitektaskólanum í Árósum í tilefni af 50 ára afmæli íslenska lýðveldisins. — Gefin út á dönsku (1994) og á íslensku og ensku (1996).

1998

Íslensk byggingararfleifð I. Ágrip af húsagerðarsögu 1750 – 1940 ([Reykjavík: Húsafríðunarnefnd ríkisins), 440 s. 2. prentun (Reykjavík, 2000). Ritfregni/ritdómar: Gisli Sigurðsson (1998). Íslensk byggingararfleifð. Lesbók Morgunblaðsins, 5. desember. Guðrún Eggertsdóttir (1999). Íslensk byggingararfleifð I: ágrip af húsagerðarsögu 1750 – 1940. Bókasafnið 23, bls. 79 – 80. Sigurður Harðarson (1999). Hörður Ágústsson: Íslensk byggingararfleifð I. Ágrip af húsagerðarsögu 1750 – 1940. Saga. Tímarit Sögufélags 37, bls. 319 – 323.

2000

Íslensk byggingararfleifð II. Varðveislunnáll 1863 – 1990 ([Reykjavík: Húsafríðunarnefnd ríkisins), 415 s. Ritfregni/ritdómar: Gisli Sigurðsson (2001). Björgunarstarf og herflíleg slys: Bækur: Byggingarlist. Íslensk byggingararfleifð II. Lesbók Morgunblaðsins, 13. janúar. Hrefna Röbertsdóttir (2001). Hörður Ágústsson: Íslensk byggingararfleifð II. Varðveislunnáll 1863 – 1990. Saga. Tímarit Sögufélags 39, bls. 222 – 228.

2003

Guðmundur Ólafsson og Hörður Ágústsson. Þjóðveldisbærinn og þróun íslenska torfbæjarinnar (Reykjavík: Þjóðminjasafn Íslands; Landsvirkjun), 35 s.

Guðmundur Ólafsson and Hörður Ágústsson. The reconstructed medieval farm in Þjórsárdalur and the development of the Icelandic turf house (Reykjavík: National Museum of Iceland; Landsvirkjun), 35 s.

2004

Laufás við Eyjafjörð. Staðurinn. (Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag), 322 s. (Staðir og kirkjur; III). Ritfregni/ritdómar: Jón Þ. Þór (2004). Laufássaga. Staðarsaga. Lesbók Morgunblaðsins, 18. desember.

Helstu heimildir um sýningar og störf

A Bækur og sýningarskrár

Thor Vilhjálmsson [Formáli]. Galerie Raymond Duncan /. Exposition peintures, dessins, HOERDUR, Peintre Islandais, 18 Juin – 1 Juillet, 1949. [Sýningarskrá]

Geir Kristjánsson. Myndir sem lifa hugsanaleflí. Svart Hvítt. Hörður Ágústsson sýnir teikningar í Bogasal Þjóðminjasafnsins 5. nóv. til 14. nóv. 1965, bls. (1). [Sýningarskrá]

Michel Seuphor. L'art abstrait – 3. bindi (Paris: Maeght, 1973), bls. 162 ff.

Ólafur Jóhann Sigurðsson. [Formáli]. Hörður Ágústsson. Sýning í Norræna húsinu 8. – 18. maí 1975, bls. (1 – 2). [Sýningarskrá]

Einar Bragi. [Formáli]. Hörður Ágústsson. Úr lit- og formsmíðu 1953 – 1976 (Reykjavík: Kjarvalsstaðir, 1976). [Sýningarskrá]

GFr. „Hvaða draslarir er þetta?“ Þjóðviljinn, 29. júní 1979.

Bera Nordal. [Formáli]. Hörður Ágústsson — teikningar, olíumálverk, gvassmyndir, limbandamyndir. Yfirlitssýning okt. – nóv. 1983 (Reykjavík: Listasafn Íslands, 1983). [Sýningarskrá]

Aðalsteinn Ingólfsson. Iceland. Northern Poles. (Kaupmannahöfn: Blöndal, 1986), bls. 72 ff.

Indriði G. Þorsteinsson. Þjóðhátíðin 1974 I – II. (Reykjavík: Bókaútgáfa Menningarsjóðs, 1986). Bær á hrakhólum, bls. 55 – 69; Hátíðarhugur á Aþingi, bls. 111 – 114.

Guðbjörg Kristjánsdóttir. Geómetrisk ljóðræn abstraktlist. Íslensk abstraktlist (Reykjavík: Kjarvalsstaðir, 1987), bls. 29 – 40. [Sýningarskrá]

Halldór Björn Runólfsson. Konkretlist á Íslandi. Konkret i Norden – Pohjoinen konkretismi – Norraen konkretlist 1907 – 1960 (Helsinki: Nordiskt Konstcentrum, 1987), bls. 152 – 163. Texti á íslensku og ensku. [Sýningarskrá]

Halldór Björn Runólfsson. Bankar um íslenska nútímalist. Aldarspeglill. Íslensk myndlist í eigu safnsins 1900 – 1987. (Reykjavík: Listasafn Íslands, 1988), 69 ff. — Í tilefni sýningar í Listasafni Íslands 30. janúar – 15. maí 1988.

Poul Vad. Nord for Vatnajökul. (Kaupmannahöfn, 1994). [Á íslensku] Poul Vad. Norðan Vatnajökuls. (Reykjavík, 2001). Íslendingur í Montrouge, bls. 10 – 13.

Gunnar B. Kvaran. Íslensk abstraktlist — endurskoðun. Íslensk abstraktlist — endurskoðun. (Reykjavík: Listasafn Reykjavíkur – Kjarvalsstaðir, 1995); bls. 5 ff. [Sýningararkræ]

Aðalsteinn Ingólfsson. Ágústsson, Hörður. Dictionary of Art (New York: Grove / McMillan; 1996). <http://www.groveart.com>

Aðalsteinn Ingólfsson. Íslensk portrett á tuttugustu öld. Íslensk portrett á tuttugustu öld (Hafnarfjörður: Hafnarborg, 1996), bls. 31. [Sýningararkræ]

Júliana Gottskálksdóttir. Myndlist undir merkjum nútíðar. Draumurinn um hreint form / Dream of pure form: Íslensk abstraktlist 1950 – 1960 (Reykjavík: Listasafn Íslands, 1998), bls. 11 – 39.

Ólafur Gíslason. Strangir fletir og stórir draumar. Draumurinn um hreint form / Dream of pure form: Íslensk abstraktlist 1950 – 1960 (Reykjavík: Listasafn Íslands, 1998), bls. 67 – 75.

Aðalsteinn Ingólfsson. Í leit að fullvissu. Hörður Ágústsson. 21.03.02 – 05.05.02. (Reykjavík: íB, 2002). [Sýningararkræ]

Helstu heimildir um sýningar og störf

B Dagblöð og tímarit

1949
Íslensk málverkasýning í París. Morgunblaðið, 26. júní 1949.

Íslensk málverkasýning í París. Morgunblaðið, 26. júní 1949.

Frá íslensku málverkasýningunni í París. Þjóðviljinn, 17. júlí 1949.

Arrondissement. Arts, 22. júlí 1949.

Hoerdur — Galerie Raymond Duncan. Arts, júlí 1949.

Reykviskur listmálari opnar sýningu í dag. Morgunblaðið, 15. september 1949.

Ungur listamaður opnar sýningu. Þjóðviljinn, 15. september 1949.

Sýning hans vekur athygli hjer í bæ. Morgunblaðið, 17. september 1949.

Vöxtur listanna. Sýning Harðar Ágústssonar. Þjóðviljinn, 17. september 1949.

Á málverkasýningunni. Morgunblaðið, 18. september 1949.

[Mynd]. Þjóðviljinn, 18. september 1949.

Orri. Málverkasýning Harðar Ágústssonar. Morgunblaðið, 23. september 1949.

1950 – 1951
Franska ríkið kaupir málverk af Herði Ágústssyni. Þjóðviljinn, 31. janúar 1950.

Steingrímur Sigurðsson. Sýning Harðar Ágústssonar. Líf og list, 2 [8 – 10] 1951, bls. 13 – 14.

Robert Vrínat. Hoerdur. Arts, 6. júlí 1951.

Hoerdur (Galerie Bonaparte, 70 rue Bonaparte). Combat. Le Journal de Paris, 17. júlí 1951.

Hörður Ágústsson opnar málverkasýningu í dag. Morgunblaðið, 14. október 1951.

Á málverkasýningunni [Mynd]. Morgunblaðið, 19. október 1951.

Á málverkasýningunni [Mynd]. Morgunblaðið, 21. október 1951.

Málverkasýning Harðar Ágústssonar. Morgunblaðið, 23. október 1951.

Orri: Málverkasýning Harðar Ágústssonar. Morgunblaðið, 23. október 1951.

1953 – 1954 – 1955
Ragnar Jónsson. Fimm abstraktmálarar. Helgafell 5, 78 – 80, 1953.

Ragnar Jónsson. Málverkasýning Harðar Ágústssonar. Helgafell 7 [3], 1954, bls. 53.

Hörður Ágústsson opnar málverkasýningu í Listamannaskálanum. „Þegar ég byrja að mála, kemur allt, sem ég upplifði undir pensilinn“, segir listmálarinn. Morgunblaðið, 23. október 1954.

Hörður Ágústsson opnar sýningu í Listamannaskálanum. Tíminn, 23. október 1954.

Hörður Ágústsson sýnir í Listamannaskálanum. Visir, 23. október 1954.

Sýnir fjöruðu abstrakt málverk í Listamannaskálanum. Alþýðublaðið, 23. október 1954.

Frá sýningu Harðar Ágústssonar [Mynd]. Morgunblaðið, 28. október 1954.

Góð aðsókn að sýningu Harðar. Tíminn, 29. október 1954.

H.H. Frá sýningu Harðar. Frjáls þjóð, 30. október 1954.

B.Th. B. [Björn Th. Björnsson]. Á sýningu Harðar. Þjóðviljinn, 31. október 1954.

G.P. Málverkasýning Harðar. Alþýðublaðið, 31. október 1954.

Valtýr Pétursson: Sýning Harðar Ágústssonar. Morgunblaðið, 2. nóvember 1954.

Sýningu Harðar lýkur í kvöld [Mynd]. Þjóðviljinn, 3. nóvember 1954.

Hjörleifur Sigurðsson. Um list-sýningar 1954. Birtingur 1 [1] 1955, bls. 39 – 42.

1958
Karin Lexow. Museet som visar „konstverkets skapelse“. Arkiv-museet i Lund — et centrum för Nordisk konst. Stavanger Aftenblad, 29. nóvember 1958.

1959
Bjarni Jónsson. Myndlistin: hugleiðingar um nokkrar sýningar. Eimreiðin, 65 [4] 1959, bls. 312 – 315.

Hörður Ágústsson opnar málverkasýningu í Listamannaskálanum í dag. Þjóðviljinn, 29. ágúst 1959.

Ljóðrænar myndir og leikur með form. Morgunblaðið, 29. ágúst 1959.

Málverkasýning Harðar Ágústss. Tíminn, 29. ágúst 1959.

Frá málverkasýningu Harðar [Mynd]. Þjóðviljinn, 4. september 1959.

Sýning Harðar. Morgunblaðið, 6. september 1959.

Valtýr Pétursson. Sýning Harðar Ágústssonar. Morgunblaðið, 8. september 1959.

[Mynd]. Morgunblaðið, 13. september 1959.

1960

Hörður Ágústsson sýnir teikningar. Tíminn, 14. maí 1960.

Hörður sýnir teikningar frá árunum '49 – 51. Þjóðviljinn, 14. maí 1960.

[Mynd]. Morgunblaðið, 20. maí 1960.

Valtýr Pétursson. Rooskens, Ferro, Hörður. Morgunblaðið, 20. maí 1960.

Gunnlaugur Scheving. Sýning Harðar. Morgunblaðið, 24. maí 1960.

1962

Á sýningu í Mokka. Visir, 3. maí 1962.

IGP [Indriði G. Þorsteinsson]. Á förnum vegi. Tíminn, 16. nóvember 1962.

Valtýr Pétursson. Hundrað ár í Þjóðminjasafni. Morgunblaðið, 15. desember 1962.

Kirkja vígð. Þjóðviljinn 27, 18. desember 1962.

Kópavogskirkja vígð. Morgunblaðið, 18. desember 1962.

1965 – 1968

Hörður Ágústsson sýnir í Bogasal. Morgunblaðið, 5. nóvember 1965.

Hörður sýnir. Alþýðublaðið, 5. nóvember 1965.

Svart hvítt. Hörður sýnir ljóðrænar teikningar í Bogasalnum. Þjóðviljinn, 5. nóvember 1965.

Svart og hvítt í Bogasal. Tíminn, 6. nóvember 1965.

Myndir sem lífa hugsanalíf. Þjóðviljinn, 11. nóvember 1965.

Valtýr Pétursson: Sýning Harðar Ágústssonar. Morgunblaðið, 11. nóvember 1965.

Svart-hvítu sýningunni að ljúka. Tíminn, 13. nóvember 1965.

Sýningu Harðar að ljúka. Morgunblaðið, 13. nóvember 1965.

Kurt Zier. Svart-hvítt. Nokkur orð um list Harðar Ágústssonar. *Visir*, 22. nóvember 1965.

Hjörleifur Sigurðsson. Veggmyndin í Búnaðarbankanum. *Visir*, 26. apríl 1968.

1975
Hörður sýnir í Norræna húsinu. Þjóðviljinn, 8. maí 1975.

Sýning Harðar Ágústssonar opnuð í Norræna húsinu. Morgunblaðið, 8. maí 1975.

Hörður Ágústsson í Norræna húsinu. *Timinn*, 10. maí 1975.

Aðalsteinn Ingólfsson. Primus mótur. *Visir*, 12. maí 1975.

Valtýr Pétursson. Sýning Harðar Ágústssonar. Morgunblaðið, 15. maí 1975.

Sýning í Norræna húsinu. Þjóðviljinn, 16. maí 1975.

Niels Hafstein. Hörður Ágústsson. Sýning í Norræna húsinu. Þjóðviljinn, 16. maí 1975.

1976
Litir og form að Kjarvalsstöðum. *Visir*, 1. október 1976.

Úr lit og formsmiðju. Morgunblaðið, 1. október 1976.

Hörður Ágústsson. Sýning á verkum úr myndasmiðju á Kjarvalsstöðum 1. – 12. október. *Timinn*, 2. október 1976.

ÁB [Árni Bergmann]. Að komast til botns í efni. Þjóðviljinn, 2. október 1976.

Jónas Guðmundsson. Nýstárleg sýning á Kjarvalsstöðum. *Timinn*, 6. október 1976.

Valtýr Pétursson. Litsmiðja Harðar. Morgunblaðið, 8. október 1976.

Einar Hákonarson. Harðar myndir. Sýning Harðar Ágústssonar að Kjarvalsstöðum. *Visir*, 9. október 1976.

Ólafur Kvaran. „Úr lit og formsmiðju 1953-1976“ Um sýningu Harðar Ágústssonar að Kjarvalsstöðum. Þjóðviljinn, 10. október 1976.

1979
Alþjóðlegur vinnuhópur sýnir í FIM-salnum. Morgunblaðið, 9. júní 1979.

KÁ. FIM salurinn: Í svart-hvítu. Þjóðviljinn, 9. júní 1979.

Aðalsteinn Ingólfsson. Hreint og klárt. Dagblaðið, 15. júní 1979.

1983
JGK. Yfirlitssýning á verkum Harðar Ágústssonar opnuð í Listasafni Íslands í dag: Maður með mörg ævistörf að baki. *Timinn*, 29. október 1983.

ÁB [Árni Bergmann]. Að þræða einstigið milli visinda og listar. Yfirlitssýning á verkum Harðar Ágústssonar. Þjóðviljinn, 30. október 1983.

Halldór B. Runólfsson. Formsmiðja Harðar Ágústssonar: Yfirlitssýning í Listasafni Íslands. Þjóðviljinn, 12. – 13. nóvember 1983.

Bragi Ásgeirsson. Af sálarkirnu og formænum visindum. Hugleiðing á yfirlitssýningu Harðar Ágústssonar. Morgunblaðið, 20. nóvember 1983.

Gunnar B. Kvaran. Listasafn Íslands – yfirlitssýning Harðar Ágústssonar. DV, 22. nóvember 1983.

1986 – 1988
Fyrirlestur um gamla miðbæinn. Dagblaðið *Visir*, 16. maí 1986.

Fyrirlestur um gamla miðbæinn. Morgunblaðið, 16. maí 1986.

Sig. Jóns. Miðdalskirkja endurvígð á sunnudag. Morgunblaðið, 13. október 1988.

1989
Hörður Ágústsson sýnir í Nýhöfn. *Timinn*, 1. september 1989.

Nýhöfn: Portrett frá París. Dagblaðið, 1. september 1989.

Portrett frá París. Þjóðviljinn, 6. september 1989.

Ólafur Engilbertsson. Landkönnunar minnst. Hörður Ágústsson sýnir teikningar í Nýhöfn. Dagblaðið, 7. september 1989.

Hörður Ágústsson sýnir í Nýhöfn. *Timinn*, 9. september 1989.

Bragi Ásgeirsson. Teikning Harðar. Morgunblaðið, 9. september 1989.

Ólafur Gíslason. Dómsdagur í Hólakirkju. Þjóðviljinn, 15. desember 1989.

Verðlaunasjóður Ásu Guðmundsdóttur Wright: Hörður Ágústsson fékk heiðursverðlaunin. Morgunblaðið, 30. desember 1989.

1990
Hörður Ágústsson sýnir í Nýhöfn. Morgunblaðið, 28. september 1990.

Hörður Ágústsson sýnir í Nýhöfn. Alþjóðblaðið, 29. september 1990.

Nýhöfn. Ljóðrænar fansanir. Þjóðviljinn, 29. september 1990.

Hörður sýnir í Nýhöfn. DV, 5. október 1990.

Ólafur Gíslason. Óreiðan og útóplan. Nýtt helgarblað, 12. október 1990.

1991
Nýkjörnir heiðursdoktorar við Háskóla Íslands. Fréttabréf Háskóla Íslands, 13 [6] 1991, bls. 11 – 12. Heiðursdoktor frá H.Í. ásamt Francesco Cossiga, Páli S. Árdal, Einari B. Pálssyni og Ingólfi Davíðssyni.

1992 – 1993
Arkitektafélag Íslands. Hörður gerður að heiðursfélaga. DV, 9. nóvember 1992.

Arkitektafélag Íslands. Hörður Ágústsson listmálarí kjörinn heiðursfélagi. Morgunblaðið, 11. nóvember 1992.

Hörður Ágústsson listmálarí: Heiðursfélagi í Arkitektafélaginu. *Timinn*, 11. nóvember 1992. SSV. Hólahátið 1993. Morgunblaðið, 14. ágúst 1993.

1997 – 1999
Hörður Ágústsson borgarlistamaður. Morgunblaðið, 19. júní 1997.

Hörður Ágústsson borgarlistamaður: Myndlistin vék fyrir húsaágerðarlístin. DV, 19. júní 1997.

Íslensku bókmenntaverðlaunin til öndvegismanna: Birtingsmenn blíva. DV, 2. febrúar 1999.

Áslaug Thorlacius. Klúbbur snjallra karla [Þetta vil ég sjá]. DV, 2. nóvember 1999.

2002 – 2004
Gallerí í8: Stór limbandsverk og teikningar. Fréttablaðið, 21. mars 2002.

Hörður í 8. DV, 21. mars 2002.

Limbandsverk Harðar Ágústssonar í 8 gallerí: Endurskoðun eldri verka. Morgunblaðið, 21. mars 2002.

Halldór Björn Runólfsson. Litbandalist. Morgunblaðið, 18. apríl 2002.

Verk Harðar Ágústssonar í Hallgrímskirkju. Morgunblaðið, 28. febrúar 2004.

Ragna Sigurðardóttir. Hið stóra sambengi: Hallgrímskirkja: Mannsnurinn, málverk, Hörður Ágústsson. Lesbók Morgunblaðsins, 6. mars 2004.

Útvarps- og sjónvarpsefni

Valið efni úr RÚV:

Þátttaka í „Spurt og spjallað“ Spurt: Hver er skoðun yðar á abstrakt málaraalist? Umsjónar- maður Sigurður Magnússon. Útv. 21. apríl 1958, 56 min.

Í vikulokin: Hörður Ágústsson listmálarí. Jónas Jónasson ræðir við hann. Útv. 23. október 1965, 29 min.

Erindi: Um hús og hilyli. Úr sögu Íslands á 19. öld. Sunnudags- erindi. Útv. 5. mars 1967, 42:15 min.

Hörður Ágústsson skólástjóri. Frá sérskólum í Reykjavík. Anna Snorraddóttir talar við hann. Útv. 20. febrúar 1973, 29:50 min.

Þrjú erindi: Friðun húsa á Íslandi. Sunnudagserindi. Útvarpað 3. – 10. og 17. marz 1974.

Hörður Ágústsson listmálarí. Magnús Tómasson talar við hann. Útv. 10. desember 1974, 21 min og 13. maí 1975, 9 min.

Til umræðu: Hörður Ágústsson listmálarí. Baldur Kristjánsson ræðir við hann. Útv. 31. ágúst 1975, 31:10 min.

Ræða á Hólahátið 17. ágúst 1975. Hólahátiðkirkjur hinar fornu. Útv. 7. september 1975, 27 min.

Erindi: Íslensk kirkjubygging að fornu og nýju. Útv. 27. mars 1983, 29 mín.

Aí menningartímaritum. – 4. þáttur. Tímaritið Birtingur. Umsjónarmaður Þorgeir Ólafsson. Frumflutt 7. maí 1989, 32:44 mín.

Aí menningartímaritum. – 5. þáttur. Tímaritið Vaki. Umsjónarmaður Þorgeir Ólafsson. Frumflutt 14. maí 1989, 30:50 mín.

Sinna. Rætt við Hörð Ágústsson um bók hans Skálholt: kirkjur. Umsjónarmaður Þorgeir Ólafsson. Frumflutt 22. desember 1990, 26 mín.

Í fáum dráttum: Hörður Ágústsson myndlistarmaður. Umsjónarmenn Jónunn Sigurðardóttir og Þorgeir Ólafsson. Frumflutt 20. febrúar 1991, 54:18 mín.

Úrval úr Viðsjá 1997. Jónunn Sigurðardóttir flytur pistil um Hörð Ágústsson borgarlistamann 1997. Frumflutt 22. júní 1997.

Valið efni úr Sjónvarpinu:

Munir og minjar – Síðasta útbrotakirkja. Stjórnandi Guðbjartur Gunnarsson. Sýnt 7. apríl 1967, 20:33 mín.

Hörður Ágústsson skýrir sögu síðustu útbrotakirkju (staðkirkju) á Íslandi.

Munir og minjar – Pá Gaukur bjó í Stöng. Stjórnandi Guðbjartur Gunnarsson. Hörður Ágústsson sá um þennan þátt. Sýnt 16. febrúar 1968, 28 mín. Tilraun til að sýna inn í hibiði þjóðveldisaldar.

Munir og minjar – Húsakostur á miðöldum. Stjórnandi Ólafur Ragnarsson. Hörður Ágústsson skólastjóri sér um þennan þátt. Sýnt 24. janúar 1969, 22:12 mín. Um húsakost á íslenskum höfuðbólum á miðöldum.

Vaka 53. Stjórnandi Andrés Indriðason, umsjón Aðalsteinn Ingólfsson. Sýnt 10. maí 1975, 4:42 mín.

Unnið að uppsetningu á myndlistarsýningu Harðar Ágústssonar í Norræna húsinu o.fl.

Saga og samtíð. Hús og heimilisfólk I. Stjórnandi Óli Örn Andreassen, umsjón Hörður Erlingsson. Sýnt 7. júlí 1985, 38:21 mín. Fjallað um húsakost Íslendinga fyrr á tímum – þróun torfbæjarins o.fl.

Saga og samtíð. Hús og heimilisfólk 2. Stjórnandi Óli Örn Andreassen, umsjón Hörður Erlingsson. Sýnt 14. júlí 1985, 34:14 mín.

Myndlistarsýning á abstrakt verkum í LÍ. Umsjónarmaður Jónatan Garðarsson. Sýnt 7. október 1998, 7:45 mín. Hörður Ágústsson flytur brot úr gamalli ræðu sem hann hélt við fyrstu hreinræktuðu geómetrisku abstraktsýninguna á Íslandi o.fl.

Bóka- og prenthönnun

Drög að skrá

Tímaritið Vaki (1951 – 52)

Tímaritið Birtingur (1955 – 68)

Tímaritið Samvinnan Teiknari: Október (7 – 10) og nóvember (11) 1959
Uppsetning: Desember (12) 1959 og janúar (1), febrúar (2), marz (3) og apríl (4) 1960.

Tímaritið Byggingarlistin 1 hefti (1960)

Tímaritið Teningur 5.–10. hefti.

Sveinbjörn Beinteinsson. Vandkvæði: ljóð. Kápa og útlit Hörður Ágústsson [S.l.: s.n., 1957]. (Gormaband)

Bókaútgáfa Menningarsjóðs

Barði Guðmundsson. Höfundur Njálu (Reykjavík, 1958).
Prentun: Oddi hf. [Bókarkápa]

Hallgrímur Pétursson. Passiúsálmur Hallgríms Péturssonar / [50 teikningar eftir Barböru Árnason; formáli eftir Sigurbjörn Einarsson] (Reykjavík, 1960). [Fyrirkomulag bókar]

Bjarni Einarsson. Skáldasögur: um uppruna og eðli ástaskáldsagnanna fornu (Reykjavík, 1961). [Bókarkápa]

Ivar Orkland. Stefán frá Hvítadal (Reykjavík, 1962).
Prentun: Oddi hf. [Bókarkápa]

Sigurbjörn Einarsson. Ágústínus jätningar (Reykjavík, 1962).
Prentun: Oddi hf. [Bókarkápa]

Kristján Eldjárn. Hundrað ár í Þjóðminjasafni. 1. útg. (Reykjavík, 1962).
Prentun: Oddi hf. [Bókarkápa – útlit]

Árni Böðvarsson. Íslensk orðabók handa skólum og almenningi (Reykjavík, 1963). [Bókarkápa]

Guðmundur Böðvarsson. Landsvisur (Reykjavík, 1963).
Prentun: Oddi hf. [Bókarkápa – útlit]

Hannes Pétursson. Steingrímur Thorsteinsson (Reykjavík, 1964).
Prentun: Oddi hf. [Bókarkápa]

Gunnar Dal. Raddir morgunsins: ljóð (Reykjavík, 1964). [Bókarkápa]

Will Durant. Rómaveldi. Síðara bindi (Reykjavík, 1964).
Prentun: Prentsmiðja Hafnarfjarðar hf. [Bókarkápa]

Jón úr Vör. Maunildaskögur. Ljóð (Reykjavík, 1965).
Upplag: 400 eintök.
Kápa og útlit / Viðurkenning FIT 1965.

Handritastofnun Íslands

Kvæði Jónasar Hallgrímssonar í eiginhandariti. Einar Ól. Sveinsson og Ólafur Halldórsson sáu um útgáfu (Reykjavík, 1965).
Setning formála og skýringar: Hólar h.f. Lithoprent ljósprentaði.
Útlitsteikun / Viðurkenning FIT 1965.

Heimskringla

Kamal Markandaya. Á ódainsakrí. Einar Bragi Sigurðsson íslenskaði (Reykjavík, 1958). (Sjöundi bókaflokkur Máls og menningar; 6) [Bókarkápa]

Snorri Hjartarson. Kvæði: 1940 – 1952. (Reykjavík, 1960) [Bókarkápa]

Snorri Hjartarson. Lauf og sljórnur. (Reykjavík, 1966). [Bókarkápa]

Helgafell

Einar Bragi: Regn í maí (Reykjavík, 1957).
Gerði teikningar og kápu og sá um útlit bókarinnar.

Matthias Johannessen. Borgin hló (Reykjavík, 1958). [Bókarkápa]

Hannes Pétursson. Óður um Ísland. Hörður Ágústsson lýsti og hannaði bókina (Reykjavík, 1974).

Ísafoldarprentsmiðja

Rímnavaka: rímur ortar á 20. öld. Safnað hefur Sveinbjörn Beinteinsson á Draghálsi (Reykjavík, 1959). [Bókarkápa]

Mál og menning

Jón Helgason. Handritaspjall. (Reykjavík, 1958).
Prentun: Hólar h.f. [Bókarkápa]

Ágúst Hjartarson. Tjaldíð fellur. (Reykjavík, 1958).
Prentun: Hólar h.f. [Bókarkápa]

Jóhannes úr Kötlu. Óljóð. 1. útg. (Reykjavík 1962).
Prentað í 530 eintökum, þar af 100 tölusettum og árituðum.

Bo Cavefors bokförlag (Svíþjóð)

Einar Bragi. Pilar av ljus. Dikter i urval og tolkning av Inge Knutsson. Illustrationer av Hörður Ágústsson. Lund, 1976. [Myndskreytingar]

Eigin sýningaskrár og bækur:

Svart hvítt. Hörður Ágústsson sýnir teikningar (Bogasalur Þjóðminjasafnsins: 1965).

Úr formamiðju 1961 – 1971 (Galleri SÚM: 1972).

Landsminni 1957 – 63 (Listasafn ASÍ: 1972).

Hörður Ágústsson (Norræna húsið: 1975).

Úr lit- og formsmiðju (Kjarvalsstaðir: 1976).

Yfirlitsýning. (Listasafn Íslands: 1983).

Skálholt: Fornleifarannsóknir 1954 – 1958.

Skálholt. Kirkjur.

Skálholt. Skróði og áhöld.

Dómsdagur og heigir menn á Hólum.

Íslensk byggingarfléið I og II.

Laufás: Staðurinn.

Húsakannanir og endurgervingarverkefni

1966 – 67

Búrfellskirkja, Grímsnesi. Leiðsögn um endurgervingu í umboði Þjóðminjavarðar.

1966 – 77

Hólar í Eyjafirði. Rannsóknir og uppmæling á torfbænum.

1967

Laufásvegur 1, Reykjavík. Leiðsögn um endurgervingu innanhúss fyrir Jón Leifs.

1967 – 70

Húsakönnun í Reykjavík, gamla borgarhlutinn. Ásamt Þorsteini Gunnarssyni arkitekt. Handrit.

1968

Árbær í Reykjavík. Umsjón með endurgervingu bæjarhúsa fyrir hönd safnstjórnar Árbæjar-safns.

1969

Gréttisgata 11, Reykjavík, hús Jens Eyjólfssonar. Leiðsögn um viðgerð og litaval.

1969

Skáiholtsstigur 6, Reykjavík, Landshöfðingjahúsið. Leiðsögn um litaval utanhúss.

1969 – 70

Hvammakirkja í Norðurárdal. Leiðsögn um endurgervingu.

1969 – 70

Menntaskólinn í Reykjavík. Umsjón með endurbótum að utan og innan, ásamt Garðari Halldórssyni arkitekt hjá húsa-meistara ríksins.

1970

Laufásvegur 52. Leiðsögn um litaval í kjölfar viðgerðar.

1970 – 72

Kirkjuvogskirkja í Hófnun. Leiðsögn um endurgervingu, ásamt Þorsteini Gunnarssyni arkitekt.

1970 – 87

Norska húsið, Stykkishólmi. Rannsóknir, áætlun og leiðsögn um endurgervingu.

1971 – 72

Eiðakirkja, S.-Múlasýslu. Rannsóknir og áætlun um endurgervingu.

1974 – 79

Mosfellskirkja í Grímsnesi. Rannsóknir, áætlun og leiðsögn um endurgervingu.

1974

Hallormsstaður, gamla frambæjarhúsið. Áætlun um viðgerðir.

1975 – 77

Húsakönnun á Seyðisfirði. Handrit.

1975 – 91

Kálfatjarnarkirkja, Gullbringu-sýslu. Rannsóknir, áætlun og leiðsögn um endurgervingu, ásamt Þorsteini Gunnarssyni arkitekt.

1976

Húsakönnun á Sauðárkróki. Handrit.

1976 – 81

Gamla símsstöðin, Seyðisfirði. Rannsókn og umsjón með breytingum innanhúss.

1976 – 82

Saurbæjarkirkja á Rauðasandi. Umsjón með endurbyggingu gömlu Reykhólakirkju.

1978

Húsakönnun í Stykkishólmi. Prentaður bæklingur.

1978 – 80

Húsakönnun á Eskifirði. Handrit.

1980 – 81

Þjarnarhafnarkirkja á Snæfellsnesi. Leiðsögn um endurgervingu ytra borðs.

1980 – 90

Innri-Njarðvíkurkirkja. Rannsókn, áætlun og leiðsögn um endurgervingu, ásamt Leifi Blumenstein (1989 – 90).

1981

Stafafellskirkja, A.-Skaftafellsýslu. Greinargerð um byggingarsögu og tilhögun viðgerða, ásamt Árna Kjartanssyni arkitekt.

1982

Sólubúð, Húsavík. Ráðgjöf um endursmið, ásamt Helga Hafliðasyni arkitekt.

1983 – 87

Hrunakirkja í Árnessýslu. Leiðsögn um viðgerðir innandyra.

1983 – 88

Miðdalskirkja, Árnessýslu. Rannsóknir, áætlun og leiðsögn um endurgervingu.

1984 – 86

Búðakirkja á Snæfellsnesi. Stefnumótun um upphaflega gerð, staðsetningu og umsjón með endurgervingu.

1985 – 89

Brautarholtakirkja á Kjalarnesi. Áætlun og leiðsögn um endurgervingu.

1985 – 87

Pakkhús í Ólafsvík. Rannsóknir, áætlun og leiðsögn um endurgervingu.

Hús og innréttingar

1956 – 59

Brökkuhvammur 16, Hafnarfirði. Íbúðarhús Ingólfs Guðmundssonar, ásamt Skúla H. Norðdahl arkitekt.

1959

Óstaðsett. Drög að sveitakirkju, tillaga.

1959

Holtagerði 16, Kópavogi. Íbúðarhús, tillaga.

1959 – 60

Hlíðarvegur, Kópavogi. Íbúðarhús Hrólfis Ástvaldssonar, tillaga.

1959

Vogabraut 1, Akranesi. Íbúðarhús Magnúsar Kristjánssonar.

1960

Hveragerði. Íbúðarhús Kristjáns Einarssonar [frá Djúpalæk], tillaga.

1962

Kastalagerði 14A [Borgarholtsbraut 14], Kópavogi. Íbúðarhús Sigurkarls Stefánssonar.

1962

Stekkjarflöt 22, Garðabæ. Íbúðarhús Einarssonar, ásamt Skúla H. Norðdahl arkitekt.

1962

Kópavogskirkja. Ráðgjöf um litaval og hönnun innréttinga: grindur fyrir söngpalli, bekkir, altari, grátur, predikunarstóll, skírnarfontur, kross yfir altari.

1967

Laugavegur 25. Innrétting snryttistofu, nú horfin.

1967 – 77

Skeijastaðir, Þjórsárdal. Þjóðveldisbær, tilgátuhús byggt á skálarústinni á Stöng í Þjórsárdal frá 1104.

1977 – 78

Mosfell, Grímsnesi. Íbúðarhús Arnars Ingólfssonar, „gjört eftir danski fyrirmynd“, tillaga.

1981 – 86

Rönd, Mývatnssveit. Bænhús, tilgátuhús byggt á Reykja-hlíðarkirkju frá 1702. Garður, klukknaport, kirkjuhús, innréttingar og kirkjugripir.

LISTASAFN REYKJAVÍKUR
REYKJAVIK ART MUSEUM

